

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ” – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОВСКИ ФАКУЛТЕТ
- ИНСТИТУТ ЗА ДЕФЕКТОЛОГИЈА -

Аништа Бранко Трајкоска

**ИСПИТУВАЊЕ НА ОБЛИКОТ НА
ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА ВО НАСТАВАТА ПО
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА ЗА УЧЕНИЦИ СО ПРЕЧКИ ВО
ПСИХИЧКИОТ РАЗВОЈ**

- ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА -

ментор

Проф. д-р Љупчо Ајдински

Скопје, 2006 год.

Аништа Ђ. Трајкоска

**ИСПИТУВАЊЕ НА ОБЛИКОТ НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА
НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ВО ОСНОВНИТЕ
УЧИЛИШТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА УЧЕНИЦИ СО
ПРЕЧКИ ВО ПСИХИЧКИОТ РАЗВОЈ**

Филозофски факултет Скопје - Институт за дефектологија

- докторска дисертација -

ИЗВАДОК

Во текот на наставата современото училиште секогаш настојува да ја почитува индивидуалноста на секој ученик. Присуството на големите индивидуални разлики меѓу учениците од едно одделение нужно бара соодветни промени во организацијата и изведувањето на наставата за да може таа да се ориентира кон индивидуалните способности и можности на учениците. Токму затоа се јавуваат најразлични облици и начини за изведување на индивидуализираната настава. Во литературата, најчесто, се истакнуваат: индивидуализацијата на наставата со примена на наставни ливчиња, индивидуализацијата со изведување настава на три нивоа на тежина, додатна настава, дополнителна настава и др. Иако со примената на овие облици не се остварува целосна индивидуализација, сепак, несомнено се овозможува создавање поповоли услови за поуспешен развој и унапредување на поголем број ученици во наставата.

Основна цел на истражувањето е да се потврди ефикасноста на индивидуализацијата на наставата по македонски јазик со примена на наставни ливчиња и задачи на три нивоа на тежина, во поглед на образовните резултати, при усвојувањето на програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ* и да се спореди со традиционалниот облик на организација на наставата.

Покрај теоретскиот дел, вториот дел од истражувањето е насочен кон испитување на нивото на правописно образование на учениците.

Третиот дел е насочен кон квалитативната анализа на резултатите што учениците ќе ги постигнат при усвојувањето на програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ*, по организирањето и изведувањето на индивидуализираната настава.

Со истражувањето се испитува и односот на учениците кон облиците на индивидуализација на наставата, но и кон традиционалниот начин на организирање на наставата, како и мислењето на наставникот за предностите и недостатоците на индивидуализираната настава.

Клучни зборови: *индивидуализација, орѓанизација, македонски јазик, наставни ливчиња, задачи на ѝтри нивоа на ѝтежина, ѝтрадиционална настава, ѝоуки за јазикоиѝ, лесна ѝсихичка ѝопреченосѝ, ѝосебни училишта.*

Anita B. Trajkoska

**Egzamination of the Individualization Form of the Masedonian Language
Education in the Primary Schools in the Republic of Masedonia for the
students who have disorders in their psychotic development**

Philosophical Faculty in Skopje – Defectology Institute –

- Doctoral Thesis -

ABSTRACT

During the education, a modern school always tends to respect the individualism of every student. The existence of great individual differences among the students in one class necessarily requires appropriate changes in the organisation and realization of the education so that it may be oriented towards the individual capacities and possibilities of the students. This is why various forms of individual education appear to be performed. In the literature, these are the forms that are most often pointed out: individualisation of education with an application of educational slips of paper, individualisation of education by realising it in three levels of difficulty, additional education etc. Although these forms do not allow a complete individualisation, there is no doubt that they allow a creation of more suitable conditions for a more successful development and advancement of a larger number of students in the education.

The main objective of this research has been to confirm the efficacy of individualisation of the Masedonian Language education by an application of educational slips of paper and tasks in three levels of difficulty considering the educational results when a “Language Advices” programme field is being acquired and compared with the traditional form of the education organisation.

The second part of the research has been oriented to the examination of the orthographic education of the students.

The third part of the research has been oriented to the quality analysis of the results which will be reached by the students during the acquisition of the “Language Advices” programme field, after the individual education has been organised and realised.

The research also examines the students' attitude towards the education individualisation forms, their attitude towards the traditional way of education organisation and the teacher's opinion about the advantages and disadvantages of the individual education.

Key words: individualisation, organisation, realisation, Masedonian Language, educational slips of paper, tasks of the three levels of difficulty, traditional education, Language advices, light psychotic disorder.

СОДРЖИНА

ВОВЕД

I. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ.....	1
1. Психичка попреченост.....	1
1.1. Карактеристики на лицата со психичка попреченост.....	5
2. Приоѓање на проблемот на индивидуализација на наставата.....	7
2.1. Индивидуализација на наставата.....	10
2.1.1 Потребата и значењето на индивидуализација на наставата.....	10
2.2. Индивидуални разлики на учениците во одделението и индивидуализација.....	15
3. Облици на индивидуализација на наставата.....	19
3.1. Индивидуализација на наставата со примена на наставни ливчина.....	19
3.2. Индивидуализација со изведување настава на три нивоа на тежина.....	25
3.3. Некои современи сваќања за индивидуализацијата на наставата.....	28
3.4. Наставен план и програма и можност за индивидуализација на наставата.....	33
3.4.1. Македонскиот јазик како наставен предмет и неговото место во наставниот план и програма за основно образование и воспитување на ученици со пречки во психичкиот развој.....	36
3.4.2. Анализа на наставната програма по македонски јазик со посебен осврт на програмското подрачје “поуки за јазикот”.....	38

3.5. Проблемот на индивидуализација и социјализација во наставата.....	46
3.6. Резултати од досегашните истражувања на овој проблем.....	51
II. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ.....	61
1. Предмет на истражувањето.....	61
2. Дефинирање на основните поими.....	64
3. Цели и задачи на истражувањето.....	66
4. Хипотези на истражувањето.....	68
5. Методологија на истражувањето.....	69
5.1. Опис на примерокот.....	69
5.2. Структура на учениците според воззраста.....	71
5.3. Интелектуалниот статус на учениците.....	73
5.4. Успехот на учениците по македонски јазик.....	74
6. Инструменти во истражувањето.....	75
6.1. Испитување на јазичните и правописните знаења на учениците со пречки во психичкиот развој со иницијален тест за јазични знаења по македонски јазик.....	75
6.2. Резултати од иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик.....	76
6.2.1. Основни статистички показатели за успехот на учениците од трите експериментални групи постигнат со иницијалниот тест за јазични и правописни знаења.....	81
7. Организација на експериментот.....	86

III. АНАЛИЗА И РЕЗУЛТАТИ ОД ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ЗА ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК.....	91
1. Резултати од финалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик.....	92
1.1. Анализа на успехот на учениците на финалниот тест по задачи.....	97
1.2. Основни статистички показатели за успехот на учениците од трите експериментални групи постигнат со финалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик.....	107
IV. АНАЛИЗА НА ПОСТИГНАТИТЕ РЕЗУЛТАТИ МЕЃУ ИНИЦИЈАЛНИОТ И ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ВО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИТЕ ГРУПИ СО ДИСКУСИЈА.....	113
1. Анализа на просечниот успех постигнат на иницијалниот и финалниот тест.....	119
2. Анализа на успехот на учениците на иницијалниот и финалниот тест според бројот решени задачи.....	120
3. Индивидуалните разлики на учениците со пречки во психичкиот развој и наставникот.....	122
4. Односот на учениците кон облиците на индивидуализација на наставата.....	125
5. Мислењето на наставникот за индивидуализација на наставата.....	127
V. ЗАКЛУЧОЦИ.....	130

Предлог мерки.....	..133
Литература.....	..135
Прилози.....	..142

ВОВЕД

Современото општество става акцент на нашите интелектуални можности, без кои денес, во ерата на нови научни достигнувања и откривања не би можеле соодветно да напредуваме. Поради тоа, современото општество поинтензивно се интересира за категоријата лица со пречки во психичкиот развој која во минатото беше запоставувана.

Психичката попреченост преставува сериозен научен и општествен проблем на кој што интензивно работат голем број научни работници и стручњаци од целиот свет за да се обезбедат услови за враќање на интегритетот на лицата со психичка попреченост во општеството.

Нееднаквиот тек на развојот на личноста на децата со психичка попреченост се манифестира низ однесувањето, вниманието, мислењето, намалениот интерес и слично, што се одразува врз способноста за учење. Присуството на големите индивидуални разлики меѓу учениците од едно одделение нужно бара соодветни промени во организацијата и изведувањето на наставата за таа да може да се ориентира кон индивидуалните способности на учениците. Факт е дека постојат ученици на кои им е потребна определена додатна помош за да можат што поуспешно да го совладаат наставниот материјал.

Досегашните истражувања за неуспехот во одделни наставни области укажуваат дека учениците најслабо ги совладуваат наставните содржини од програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ* по македонски јазик. Затоа се

определивме да ја провериме ефикасноста на индивидуализацијата на наставата по македонски јазик. Најнапред, со помош на тест, беше испитано нивото на јазично и правописно знаење на учениците, а потоа се применија два облика на индивидуализирана настава во две експериментални групи. На крајот се изврши проверка на ефикасноста на индивидуализираната настава во поглед на образовните резултати при усвојувањето на наставните содржини од програмското подрачје *Јоуки за јазикот* и таа се спореди со традиционалниот облик на организација на наставата. Во текот на истражувањето беа користени и прашалници преку кои учениците и наставниците го искажаа односот кон облиците на индивидуализирана настава и кон традиционалниот начин на изведување и организирање на наставата.

Иако добиените резултати не се на очекуваното ниво, сепак, може да се каже дека индивидуализираната настава покажа подобри резултати во однос на традиционалната настава. Оттука, се надеваме дека ова истражување ќе придонесе за прифаќање на значењето и потребата од воведување индивидуализирана настава.

I. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ

1. ПСИХИЧКА ПОПРЕЧЕНОСТ

Психичката попреченост претставува мошне сложен проблем и траен придружник на човештвото. Односот на општеството кон лицата со психичка попреченост се менувал во зависност од општествено – историските и социо – економските прилики. Дијапазонот на оваа разноликост се движи од комплетно игнорирање, нетолеранција и физичко истребување, до организирана заштита, рехабилитација и едукација на лицата со пречки во психичкиот развој.

Во денешни услови општеството себеси си поставува обврска да им пружи перманентна помош на лицата со пречки во психичкиот развој за да можат што посоодветно да ги остварат своите развојни процеси со што би се намалила или ублажила попреченоста.

Постојат голем број различни дефиниции што ја објаснуваат психичката попреченост и тоа од: социјален, психолошки, дефектолошки и медицински аспект. Секој од нив има тесно професионален и специфичен приод и изолирано дефинирање. Денес е јасно дека природата, сложеноста и етиолошката разноликост оневозможуваат дефинирање и објаснување на психичката попреченост само од еден аспект. Натаму ќе бидат изнесени

неколку дефиниции (цитирани од Љ. Ајдински 1981) што заслужуваат конкретно внимание.

Имено, Тредголд (Tredgold, A. F. 1937) дал биолошка дефиниција која што психичката попреченост ја дефинира како *соспојба на некомплетен ментален развој од иако природата и среќа во која личоста е неспособна за самоодржување во нормалната средина и на иако начин да ја одржи егзистенцијалната независност без надзор, контрола и надворешна помош*“ . (1)

Дол (Doll E. A. 1941) кој е водечки авторитет во третирањето на проблемите поврзани со психичката попреченост и кој е автор на Винелендовата скала за социјална зрелост за дијагностички цели, сугерира шест критериуми што мораат да се земат предвид при дефинирањето на психичката попреченост, односно определувањето на лицата со пречки во психичкиот развој и тоа:

- *социјално се неспособни;*
- *расширојство настанува во периодот од раѓањето до раната младост;*
- *интелектуално се под нормала;*
- *заостануваат во созревањето;*
- *соспојбата е предизвикана од болест или од херидитарен фактор;*
- *ретардацијата во основа е неизлечива (1)*

С. Јакулик (1993), со цел да ја идентификува психичката попреченост издвоил пет основни критериуми што се наоѓаат во различни дефиниции, од

кои првите три се опфатени во речеси сите дефиниции, додека последните две се присутни во повеќето дефиниции, но не во сите.

Првиот критериум, што е присутен во сите дефиниции, е оној кој што покажува дека психичката попреченост води потекло од развојниот период. По ова прашање нема поголема разлика ниту полемики меѓу авторите, освен околу времетраењето на развојниот период.

Вториот критериум, значаен за дијагностицирањето на психичката попреченост, е интелектуалниот дефицит. Може слободно да се каже дека во врска со ова прашање настануваат најголеми разидувања меѓу авторите. Од еуфорични тврдења на некои научници дека овој критериум е единствено валиден за детекција на психичката попреченост, до такви крајности како што е негирањето на овој критериум од страна на други автори, кои пак во своите дефиниции, дури не го споменуваат.

Третиот критериум, задолжително присутен во сите дефиниции на психичката попреченост, е социјалната неадекватност. Според овој критериум личноста која не е способна и не ги исполнува барањата на средината е личност со пречки во психичкиот развој.

Четириот критериум се однесува на органската основа на состојбата.

Петтиот критериум е неизлечивоста на состојбата.

С. Јакулик ја цитира дефиницијата на Американската асоцијација за ментална ретардација (AAMD, Grossman, 1973) според која што:

“Ментална ретардација е функционирање на ниско интелектуално ниво од просечната популација, што се јавува за време на развојниот период, а е поврзана со лошо адаптивно однесување”. (29)

Светската здравствена организација (ICD – 10 1992) дава своја дефиниција, која што гласи:

“Менталната ретардација е состојба на задрен и нецелосен психички развој што особено се карактеризира со нарушување на оние способности кои што се јавуваат во итекој на развојниот период и кои што влијаат на оштетеното ниво на интелекцијата, како што се: когнитивните, говорните, моторните и социјалните способности“. (52)

Според Правилникот за оцена на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој во Република Македонија (54) под психичка попреченост се подразбира:

“Ментален хендикей е состојба на забавен или неопходен психички развој што особено се карактеризира со нарушување на оние способности кои се јавуваат во итекој на развојниот период и кои придонесуваат за оштетеното ниво на интелекцијата како што се: когнитивните, говорните, моторните и социјалните способности“.

Постојат уште многу дефиниции што ја објаснуваат психичката попреченост и секоја на свој начин го објаснува овој проблем. Оттука и настојувањето на современата наука да ги разграничи и поблиску да ги определи причините, манифестациите и последиците на психичката попреченост.

1.1. КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЛИЦАТА СО ПСИХИЧКА ПОПРЕЧЕНОСТ

Развојот на децата со психичка попреченост ги следи сите законитости на развојот што важат за децата од општата популација, но со изразито забавено темпо, кое што е ограничено според степенот на попреченоста.

Специфичностите во развојот на овие деца се гледаат во должината на траењето на секоја од развојните фази. Овие деца имаат и определени карактеристики, што се разликуваат од оние кај нормалниот детски развој.

Кога се зборува за карактеристиките на децата со лесна психичка попреченост се мисли на општите карактеристики што ги дава **Светската здравствена организација (ICD - 10, 1992):**

“Лицајта со лесна психичка попреченост го учат говорот со извесно задоцнување, но најголем број се осособуваат да го користат говорот во секојдневниот живот за конверзација. Повеќето од нив успеваат во полнош да се грижат за себе (исхрана, перење, облекување и друго) и се независни во практичните и домашните работи, дури и тогаш кога темпото на развој е под нормално. Главните тешкотии се јавуваат во школувањето и многумина имаат посебни проблеми во читањето и пишувањето. Сепак, образованието кај лицајта со лесна психичка попреченост е од голема помош, за што има за цел и да го компензира нивниот хендикей. Повеќето од нив можат да се осособат за работи во кои повеќе се бараат практични отколку академски способности, вклучувајќи ги неквалификуваните или полуквалификуваните мануелни работи.

Во социјалниот контекст, кој бара мали академски достигнувања, малиот степен на лесна психичка погреченост не мора сам по себе да претставува проблем. Меѓутоа, ако истовремено постои забележителна емоционална и социјална незрелост, последиците од хендикейот, т.е. неспособноста од снаоѓање во бракот или семејството на децата или тешкотиите во вклучувањето на културните тренденции и очекувања, ќе бидат преизносни.

Воопшто, емоционалните, социјалните и проблемите во однесувањето кај лицата со лесни гречки во психичкиот развој и погречба за претман што произлегува од нив, се слични со оние што постојат како кај лицата со нормална интелигенција”. (52)

Врз основа на мноштво карактеристики кои ги истакнуваат повеќето автори, **Горан Ајдински** (2000 год.) ги цитира **Gearheart, Weishahn i Gearheart** кои сметаат дека карактеристиките на децата со лесни гречки во психичкиот развој во суштина се сведуваат на:

1. индивидуално – социјален дефицит;
2. генерална академска ретардација – тешкотии во совладувањето на училишната програма;
3. дефицит во меморијата;
4. говорните (јазички) способности се под возраста;
5. способноста за генерализација и концептуализација е под просек; (4)

2. ПРИОЃАЊЕ НА ПРОБЛЕМОТ НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА

Основен и најорганизиран облик на воспитно - образовната работа во училиштето е наставата. Со помош на наставата учениците стекнуваат знаења, навики и вештини, се оспособуваат за нивна практична примена, развиваат позитивни ставови и особини на сопствената личност... Наставата, инаку, може да се изведува според различни организациски облици, во зависност од тоа каде, кога и со која цел се организира. Во посебните училишта наставата се организира според одделенско - часовен систем чија суштина ја изразуваат три дидактички категории: *наставни предмети, одделенија и наставни часови*. Кај овој организациски облик на настава се среќаваат определени недостатоци, поради кои, тој бил и е предмет на критики, со цел да се догради, усоврши или да се замени со друг облик на настава.

Одделни педагошки правци укажувале на потребата за индивидуален развој на секое дете и за потребата од индивидуализација на наставата. Ваквата потреба барала одговор на прашањето: како колективната настава да се прилагоди на различните способности на ученикот, како да се индивидуализира, а притоа да не се изгубат нејзините основни предности? Одговорот на ова прашање, со тек на време, доведе до соодветни квалитативни промени внатре во одделенско - часовниот систем на организација на наставата.

Современото училиште настојува да ја почитува индивидуалноста на ученикот во наставата, па како последица на тоа е барањето различни облици на индивидуализација на наставата. Оваа тенденција е предизвикана, пред се, поради соодветните научни сознанија за нееднаквата развиеност на учениците од исто одделение. Присуството на големи индивидуални разлики меѓу учениците во едно одделение нужно налага и соодветни промени во организацијата и изведувањето на наставата за таа да се ориентира кон индивидуалните способности и можностите на учениците. Големите индивидуални разлики меѓу учениците во едно одделение јасно укажуваат за ограниченоста на примена на наставната постапка подеднакво за сите. Поради тоа, современото училиште ја истакнува потребата од почитување на индивидуалните разлики меѓу учениците. Последица на тоа е појавата на различни облици и начини на изведување индивидуализирана настава. Во педагошката литература и пракса посебно се истакнуваат: индивидуализацијата на наставата со примена на наставни ливчина, индивидуализацијата со изведување на наставата на три нивоа на тежина, дојолнишелна настава, полупрограмирана и програмирана настава. Иако со примена на сите облици не се остварува целосна индивидуализација на наставата, сепак тие овозможуваат создавање поповолни услови за успешен развој и напредување на поголем број ученици во наставата.

Психичката попреченост е последица на голем број на различни причинители и доведува до низа различни слики на дисхармоничен развој. Меѓу учениците со психичка попреченост постојат големи меѓусебни разлики во развојот на нивните сознајни, говорни, моторни, емоционални и социјални способности. Поради тоа, се наметнува барањето воспитно- образовната работа со овие

ученици да има индивидуален карактер, односно таа мора да биде индивидуализирана.

Индивидуално им се приоѓа на учениците уште од првите денови кога тие се опсервираат, кога се испитуваат нивните нарушувања, недостатоци и преостанати психички и физички способности. На тој начин се доаѓа до психофизичките карактеристики на ученикот спрема кои се прилагодуваат наставните методи, наставните средства и помагала.

Поаѓајќи од значењето и потребата за индивидуализација на наставата, особено во работата со ученици со пречки во психичкиот развој, се определевме експериментално да ја провериме ефикасноста во изведувањето на наставата, во зависност од обликот на нејзината организација, споредувајќи два облика: *индивидуализација на наставата со примена на наставни ливчина и изведување на настава на три нивоа на тежина со традиционалниот облик на нејзина организација.*

Проверката на обликот на организација на наставата е извршена во усвојувањето на програмското подрачје “Поуки за јазикот” од предметот македонски јазик во седмо и осмо одделение, во посебните основни училишта и паралелки за ученици со пречки во психичкиот развој. Причината за ова определување за наведениот предмет на истражување лежи најнапред во значењето на македонскиот јазик, како наставен предмет, и проблемот на неуспехот на учениците во поглед на усвојување на наставните содржини од избраното програмско подрачје.

Невена Пачемска, Стојан Стојанов и Нада Николовска (1996) добиаа резултати со тестот МЈ – 8/1 што наведуваат на констатација дека “*учениците од специјалните училишта во Република Македонија не се во состојба да ги*

усвојат содржините по поуки за јазикот предвидени со наставните програми по македонски јазик”.(47)

Истражувањето, што го изврши В. Миладиновиќ (1994) во поглед на проверката на знаењето и вештините по предметот мајчин јазик кај учениците со пречки во психичкиот развој, укажува ”дека учениците најслаби резултати постигнуваат во усвојувањето на содржините од програмската подрачје Поуки за јазикот како и тоа дека учениците од определено одделение не ги усвојуваат ниту содржините наменети за нивното одделение”.(36)

Иако веќе беше истакнато дека на ова подрачје има некои практични резултати, тоа не значи дека нема потреба од нови истражувања на овој проблем. Постојат голем број прашања што треба да се истражуваат и натаму за да се збогатат постојаните сознанија, а со тоа да се овозможи усовршување на праксата во воспитно - образовната работа со овие ученици.

2.1. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА

2.1.1. ПОТРЕБАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈАТА НА НАСТАВАТА

Потребата од индивидуализација на наставата, изразена како барање за запознавање на индивидуалните особености во развојот на секој воспитаник и за сообразување на воспитно – образовната дејност, во функција на нивното

оптимално поттикнување и реализирање, се актуализира во различни историски периоди и општествено – економски и научно - педагошки услови. Како теориски и практичен проблем таа се јавува и го привлекува општественото и стручно – научното внимание многу од поодамна. Имено таа доживува постепено осознавање, развивање, концепциско менување и збогатување со идеи и сознанија од значење за конструирање теорија и практика за овој суштествен и мошне суптилен аспект на воспитно – образовната дејност.

Историските податоци потврдуваат дека одделни елементи на индивидуализација на наставата се осознаваат и применуваат уште при организирањето и реализирањето на индивидуалната настава, главно, во форма на домашни учители наставата имала индивидуален карактер. Исто така и во училиштата каде што наставникот работел со поголем број ученици. Во нив групите не претставувале хомогени целини, туку хетерогени, составени од ученици од различна возраст и предзнаења. Меѓутоа, учителот бил објективно поставен во ситуација да води сметка за индивидуалните особености на ученикот, за неговите способности и интереси, како и за индивидуалното темпо и стил на учење и совладување на задачите.

Соодветните општествено – економски, политички и културни развојни услови предизвикале потреба од ширење на мрежата на училиштата и зголемување на бројот на учениците за воведување задолжително основно образование, за поефикасно и порационално користење на времето и енергијата на наставниците. Поради тоа, индивидуалната настава постепено отстапувала и се заменува со одделенско - часовен систем на организација.

Одделенско - часовниот систем на настава претпоставувал еднаков приод за сите ученици, т.е. ориентација кон “*просечен*“ ученик. На тој начин се запоставени подобрите и слабите ученици, кои најмногу “трпеле“ заради овој начин на изведување на наставата, затоа што се занемарени индивидуалните способности и развојот на секој ученик одделно. Оддтука, заради овие наведени слабости, овој систем на организација на наставата бил предмет на критики. Покрај критиките на самиот систем на организација на наставата критикувано е и училиштето, неговата содржина и методот на работа. Затоа се укажувало на неопходноста од отстапување на одделенско - часовниот систем, што не создавал услови за применување на индивидуално – диференцирана работа со учениците.

Во таа смисла биле направени обиди во рамките на одделенско - часовниот систем на организација на наставата да се создадат хомогени групи на ученици, како значајна и соодветна можност за индивидуализирање на наставата и нејзино приспособување кон индивидуалните особености на учениците. Во поново време забележливо се интензивираат повеќе теориски и практични тенденции што го актуелизираат групирањето на учениците и оформување на хомогени групи.

Исто така, направени се обиди, во рамките на одделенско - часовниот систем на организација на наставата, да се создадат хомогени групи на учениците врз основа на одделни критериуми, а особено врз основа на интелектуалната развиеност. Поборниците на овој систем на организација на наставата сметале дека ваквата организација на наставата ќе биде поприфатлива за учениците, затоа што меѓу членовите на групата не постојат големи индивидуални разлики. Во хомогените групи многу полесно би било да се прилагоди

развој на секој ученик, како и негово социјално воспитување. Покрај тоа, наставата добива и нови содржини, се менувал односот на училиштето и општествената заедница во смисла на тоа што училиштето сега настојува својата работа да ја заснова на знаењата и вештините на ученикот кој ги стекнал надвор од училиштето, а вештините стекнати во училиште тој да може да ги користи во секојдневниот живот и со самото тоа да дојде до поголемо поврзување на училиштето и реалноста.

2.2. ИНДИВИДУАЛНИ РАЗЛИКИ НА УЧЕНИЦИТЕ ВО ОДДЕЛЕНИЕТО И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА

Свеста за постоењето на индивидуалните разлики меѓу учениците во едно исто одделение се развивала бавно. Недоволното познавање на самите особини на психичкиот живот на учениците и нивните меѓусебни разлики старото училиште го навело на тоа на одделението да гледа како на определена група ученици на еднаква возраст и еднакви знаења. Ваквото сфаќање предизвикало и поинаков наставен процес во училиштето во тоа време. Стекнувањето сознанија за самата природа на детскиот психички живот довело до корегирање на претходните мислења во однос на ставот за одделението. Недвосмислено започнало да се признава постоењето на индивидуалните разлики меѓу учениците и се повеќе се барало нивното

почитување во наставата. Врз основа на тоа се јавиле и првите идеи за потребата на индивидуализацијата на наставниот процес. Перманентното запознавање на психичкиот живот на ученикот и специфичностите на неговиот развој влијаело врз менувањето на ставовите кон одделението, во правец на негово сфаќање како група ученици со приближно еднаква возраст и знаења. Ваквото сфаќање за одделението јасно укажувало на фактот за постоењето на индивидуалните разлики меѓу учениците и потребата од нивно почитување во текот на наставниот процес. Под влијание на ова стојалиште дошло до појава на соодветни облици на индивидуализација на наставата, како и барања за индивидуализацијата да добие статус на дидактички принцип.

Современото училиште се повеќе настојува да ја почитува индивидуалноста на ученикот во наставата и како последица на тоа се јавува барањето за испитување на различните облици и начини за изведување на индивидуализираната настава. Оваа тенденција е предизвикана, пред се, од соодветните научно проверени и докажани чинители за нееднаквата развиеност на учениците од иста календарска возраст.

Непосредно, највпечатлива разлика меѓу учениците од исто одделение е разликата во нивите физички карактеристики. Значи, учениците меѓусебно се разликуваат во телесната висина и тежина, што може да се забележи и по пат на непосредно набљудување. Покрај разликите во физичките својства, учениците од исто одделение се разликуваат и во психичкиот развој. Со проучување на овие разлики се дошло до заклучок дека физичкиот развој на сите деца не тече ни приближно со еднакво темпо. Поради оваа неизедначеност се јавуваат и големи индивидуални разлики во нивната психичка развиеност, кои со староста уште повеќе се зголемуваат. Утврдено

е, на пример, дека меѓу децата кои се на единаесетгодишна календарска возраст постојат деца чија психичка возраст изнесува шест години, меѓутоа и деца чија ментална возраст изнесува шеснаесет години. (Марковац, 1966). Ова укажува на фактот дека кај учениците од иста календарска возраст постојат разлики во психичкиот развој и до десет години. Значи може да се заклучи дека во секое одделение постојат големи индивидуални разлики во психичката возраст на учениците, чиј развој се смета за нормален. Бидејќи нивото на интелектуалната работа директно зависи од психичкиот развој, илузорно би било да се очекува дека сите ученици од исто одделение ќе бидат способни за еднаква настава и за исти работни задачи. Таква настава единствено би им користела на оние ученици чија психичка возраст одговара на нивната календарска возраст и на соодветното одделение, меѓутоа за учениците чија психичка возраст е поголема од нивната календарска возраст би била прелесна и би изостанувало ангажирањето на сите нивни способности. Спротивно на ова, за оние ученици чија ментална возраст е помала од нивната календарска возраст, оваа настава би била многу тешка и покрај нивните ангажирања при совладувањето на определени училишни обврски. Затоа би заостанале и како последица на тоа би можело да дојде до повторување на одделението. Решението за наведените проблеми мора да се бара единствено во прилагодување на наставата спрема индивидуалните способности на сите ученици во одделението.

Покрај наведените разлики меѓу учениците, мора да се нагласи дека постојат големи индивидуални разлики и во некои други својства: начинот и брзината на учење, интересирањето, мотивацијата, ставовите и друго. Сето ова

ја прави сложена сликата за индивидуалните разлики меѓу учениците во едно одделение.

Врз основа на претходното изложување, може да се заклучи дека учениците со пречки во психичкиот развој меѓусебно се слични само според коефициентот на интелигенција и дека меѓу нив постојат големи индивидуални разлики во останатите особености што би требало да се познаваат и врз основа на нив да се организира и изведува наставата за да се добие поголем ефект.

Постоењето на индивидуалните разлики меѓу учениците во едно одделение ја наметнува потребата од промена во организацијата и изведувањето на наставата, затоа што не може да се применува настава еднаква за сите. Почитувањето на индивидуалноста кај учениците при изведувањето на наставниот процес е заложба на новите современи училишта. Иако со примената на сите облици не се остварува целосна индивидуализација на наставата, сепак, несомнено се создаваат по поволни услови за успешен развој и напредување на поголем број ученици. На тој начин, тие овозможуваат чекор напред во насока на постигнување целосна индивидуализација на наставата, чија крајна цел е нејзино прилагодување кон индивидуалните особини и способности на секој ученик.

3. ОБЛИЦИ НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА

Облиците на индивидуализацијата на наставата, што најчесто се користат во праксата и кои нагласено се наведени во педагошката литература, а се поврзани со индивидуализираната настава се: *индивидуализација на наставајта со примена на наставни ливчиња, индивидуализација со изведување настава на три нивоа на тежина, дојолнителна и додјтна настава, полупрограмирана и програмирана настава.*

3.1. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА СО ПРИМЕНА НА НАСТАВНИ ЛИВЧИЊА

Роберт Дотран (1962) за првпат теоретски ја разработил индивидуализацијата на наставата со примена на наставни ливчиња. Со примената на овој облик на настава не се елиминира колективната настава и, работата со цело одделение, туку таа служи како дополнување во работата, се со цел да се отстранат некои недостатоци и да се прилагоди наставата според индивидуалните способности на учениците. Роберт Дотран истакнува: *“Организацијата на индивидуализираната работа во одделението и*

нејзината поврзаност со колективната настава или работата во екипи, ирејисјставава хармонично единство на техника на школска работа заснована на една концепција на интелектуално воспитување, која што е многу повеќе ојколку наставата што се изведува во обични услови". (18)

Во зависност од целта што се сака да се постигне со изработката на посебните наставни ливчиња Р. Дотран овие ливчиња ги класифицира во:

- наставни ливчиња за дополнување што се наменети за отстранување на одделни недостатоци, празнини во знаењата и вештините кај определени ученици;
- наставни ливчиња за развој, што им се наменети на оние ученици кои побрзо напредуваат во наставата и користењето на овие наставни ливчиња им овозможува натамошно развивање и проширување на знаењата и вештините ;
- наставни ливчиња за вежбање чија крајна цел е на учениците со индивидуализирана работа (во форма на примена на постапни вежби) да им се овозможи формирање соодветни вештини и навики ;
- наставни ливчиња за самостојно учење. Иако самото име укажува на самостојно стекнување знаења, навики и вештини, тие ја немаат таа цел, па затоа и **Р. Дотран** (1962) посебно нагласува: *"Треба добро да се разбираме и да не дозволиме само што име "ливчиња за самостојно учење" да не измами. Тука се работи за вежби што постојат на набљудување,*

што го принудуваат дејето само себе си да си поставува многубројни прашања, а на кои во голем број случаи може да одговори, само ако се намера да размислува “. (18)

Индивидуализацијата на наставата со примена на наставни ливчиња во современите училишта претставува најраширен облик на прилагодување на наставата според индивидуалните разлики на учениците. Денес нема основни училишта во кои што не се користат наставните ливчиња што се изработени и отпечатени како посебни прирачници за настава по определен предмет.

Меѓутоа, оваа констатација не важи за основните училишта за ученици со пречки во психичкиот развој. За овие училишта и за оваа популација ученици досега не е изработен ниту еден прирачник со наставни ливчиња, ниту за еден предмет. Со изработката на наставните ливчиња се овозможува да се употребуваат оние наставни ливчиња што имаат општ карактер и можност за широка примена. На тој начин, наставникот се ослободува од потребата да вложува време и труд за нивна изработка. Иако вака подготвените наставни ливчиња имаат педагошка вредност, сепак треба да се укаже на нивните недостатоци. Самата концепција на нивната изработка како и нивниот универзален карактер, укажуваат на тоа дека тие се прилагодени на просечниот ученик, а количината на дадените информации и тежината на задачите во секое ливче е одмерена според можностите на просечниот ученик. Таквите наставни ливчиња даваат можност за самостојна работа на сите ученици, запоставувајќи го задоволувањето на индивидуалните разлики меѓу нив. Индивидуализацијата со примена на овие наставни ливчиња е присутна само во делот на темпото на работа и решавањето на задачите. Значи, со изработката на вакви наставни ливчиња се создаваат само предуслови за

соодветна индивидуализација на наставата, а тоа бара од наставникот самостојно да изработува и други наставни ливчиња што би биле прилагодени според индивидуалните способности на одделни ученици. Само со таквите наставни ливчиња би се овозможила индивидуализирана настава. Изработката на вакви наставни ливчиња, во основа, претпоставува добро познавање на учениците и нивните индивидуални разлики. Бидејќи оваа работа бара вложување голем напор и време, во наставата денес се користат наставни ливчиња за индивидуална работа, а помалку за индивидуализација на наставата.

Во однос на примената на наставните ливчиња во наставата за ученици со пречки во психичкиот развој, се истакнува фактот дека тие можат и мораат да се користат во интерес на индивидуализацијата. Оваа можност ја дава и големината на одделенијата, односно бројот на учениците.

Примената на наставните ливчиња во рамките на наставата подразбира и контрола на решението на секоја задача. Врз основа на тоа, наставните ливчиња можат да се поделат на низи на наставни ливчиња, чие решавање го контролира наставникот и наставни ливчиња со самоисправување. Првата група наставни ливчиња ја чинат оние низи на ливчиња што учениците ги решаваат, а на крајот му ги предаваат на наставникот, кој врши контрола на решението. Во одделенијата за ученици со пречки во психичкиот развој, поради малиот број ученици, наставникот може веднаш да изврши контрола на успешноста на решението и на учениците веднаш да им даде повратна информација. Меѓутоа, честопати се случува контролата на решението на наставните ливчиња да се врши вон наставното време, така што учениците

наредниот час можат да добијат повратна информација за постигнатиот успех при решавањето на наставните ливчиња, што не е препорачливо.

Иако со употребата на наставните ливчиња се остваруваат сите предности на индивидуализацијата на наставата, тие сепак содржат и одделни недостатоци. Недостатоците се содржани најнапред во должината на времето што поминува од работата на наставните ливчиња до добиената повратна информација за успехот. Бидејќи ученикот во текот на решавањето на определена задача од наставното ливче нема веднаш повратна информација за успехот или неуспехот, тој може да ги повторува истите грешки од ливче во ливче, односно грешките да се “извежбаат”. Исто така, благовремено добиената повратна информација за успешноста при решавањето на задачите од наставните ливчиња, влијае како јак мотивациски фактор за натамошната работа на наставни ливчиња.

Наведените недостатоци на овие наставни ливчиња, пак се избегнати кај наставните ливчиња со самоисправување. Кај оваа група ливчиња, ученикот сам го контролира решението. На таков начин тој добива благовремена повратна информација, а со тоа се оневозможува повторувањето на грешките. Исто така благовремено добиената повратна информација влијае стимулативно и го мотивира ученикот за натамошна работа со наставни ливчиња. Користењето на оваа група наставни ливчиња наметнува поголема активност на ученикот, како и меѓусебна доверба и соработка меѓу него и наставникот, што може да има огромно значење и во моралното воспитување на ученикот.

Меѓутоа, и оваа група наставни ливчиња не е без недостатоци. Имено, тоа што ученикот сам го контролира решението може да предизвика кај

некои несвесни ученици да дојде до предвремено гледање во решението, со што се намалува вредноста на овие наставни ливчиња. За да се отстранат таквите недостатоци се препорачува, по работата со наставните ливчиња, на ученикот да му се даде тест што ќе опфаќа содржина што ученикот ја усвојувал по пат на наставните ливчиња. Тестот нема да служи само како контрола за совладаноста на содржината, туку и како поттикнување на ученикот совесно да пристапи во работата со наставните ливчиња. Мора да се истакне уште дека и оваа можност на контрола е соочена со определени недостатоци, што тешко можат да се отстранат.

Како што веќе беше истакнато, индивидуализацијата на наставата со примена на наставни ливчиња има за цел да ја прилагоди наставата според индивидуалните разлики меѓу учениците. Тоа подразбира користење посебни наставни ливчиња за секој ученик, односно и изработка на тестови за контрола на секој ученик посебно, а во согласност со дадените наставни ливчиња. Ова, секако, би претставувало дополнителен проблем за наставникот и од него би се барало поголемо оптоварување. Поради тоа, се смета дека наставните ливчиња со самоисправување можат да се користат во наставата, и тоа кога постојат празнини во знаењата и вештините на учениците во рамките на цело едно тематско подрачје за кое што се изработени или ќе се изработат наставни ливчиња, како и во рамките на редовната настава за вежбање на усвоените содржини.

3.2. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА СО ИЗВЕДУВАЊЕ

НАСТАВА НА ТРИ НИВОА НА ТЕЖИНА

Недостатоците на наставата прилагодена на “просечниот“ ученик можат делумно да се ублажат со примена на настава на различни нивоа на тежина. Овој облик на прилагодување на наставата на индивидуалните можности на учениците претпоставува диференцијација на наставата во однос на тежината на задачите што им се поставуваат на учениците. За таа цел најчесто се прибегнува кон составување задачи на “три нивоа на тежина“ . Основна карактеристика на овој облик на индивидуализација на наставата е прилагодување на наставата и учењето на група ученици, и тоа во три категории: добри, средни и слаби ученици. Овој облик на индивидуализација на наставата најуспешно може да се користи кога се повторуваат и утврдуваат определени наставни содржини. Задоволувањето на овој услов е, пред се, затоа што за овој облик на индивидуализација, наставните содржини мораат однапред да се средат, така што да се добијат одделни збирки на задачи со различни нивоа на тежина, односно добрите ученици да добијат потешки и покомплицирани задачи, а слабите ученици поедноставни и полесни задачи.

Кај овој облик на индивидуализација на наставата и учењето се поаѓа од фактот дека учениците меѓусебно се разликуваат според основниот релевантен фактор на успехот: *нивоа и структури на знаења*. Нивоата се определуваат врз основа на одделни средства за идентификација (тестови, отцени и слично), така што се формираат три групи ученици кои чинат: 25% одлични, 50% просечни и 25% слаби ученици (кај некои автори се истакнува и

комбинацијата 20% - 60% - 20%). Добиените податоци, со примена на определените средства за идентификација, покажуваат во која категорија припаѓа определен ученик и врз таа основа какви задачи треба да добие: лесни, средни или тешки. Откако ќе се утврди категоријата, секој ученик добива низа задачи, прилагодени според неговите можности. Овие низи задачи претставуваат определена збирка задачи што се со нееднаква тежина и што одговараат на наведените три категории ученици. Бројот на задачите во збирките зависи од обимот на наставните содржини што се предвидени за повторување или утврдување. Врз основа на тоа може да се донесе погрешен заклучок околу фактот дека овој облик на индивидуализација на наставата ги задржува учениците на она ниво на кое што се наоѓаат. Доколку на учениците им се даваат задачи што одговараат само на една определена категорија, (така што слабите ученици решаваат само најлесни задачи, просечните само средни задачи, а одличните само тешки задачи), тогаш приговорот би бил на место. Меѓутоа, знаејќи дека задачата на наставата не е да ги задржува, ами да ги развива учениците, тогаш во наведените збирки задачи треба да се најдат и задачи со нееднаква тежина. Тоа се постигнува на тој начин што во задачите за секое ниво се додаваат и потешки задачи од следното ниво. Така, во збирката задачи што се наменети за слабите ученици се додаваат и неколку задачи со средна тежина, а во збирката задачи наменети за категоријата просечни ученици, покрај задачите со средна тежина, ќе се најдат и задачи наменети за одличните ученици. Односот на задачите во едното и другото ниво во збирките е таков што во нив се наоѓаат две третини задачи, наменети за определена категорија ученици и една третина задачи, наменети за повисоко ниво. Со овој однос на задачите во збирките за определено ниво се постигнува саканата цел;

наставата добива развојна функција и воедно се остварува постапност во зголемувањето на тешкотиите на кои што ученикот наидува во текот на својата работа. Исто така, се препорачува можноста учениците слободно да минуваат од една група во друга, доколку го достигнат потребното ниво.

Врз основа на изнесените сознанија може да се заклучи дека овој облик на индивидуализација на наставата има неколку позитивни страни. Кај овој облик на индивидуализација на наставата се применува диференцијација на наставните содржини кон одделни категории ученици, при што одделенските колективи остануваат исти, така што се избегнати оние слабости што се поврзани со надворешното диференцирање на учениците според способностите. Примената на овој облик на индивидуализација на наставата бара од учениците максимална активност при решавањето на одделни задачи, а прилагоденоста на задачите на нивните можности ги мотивира за работа. На тој начин, учениците во текот на целиот час, решаваат одделни задачи, а со тоа се придонесува и за економичноста на наставата, при што максимално е искористено како времето во наставата, така и можностите на учениците. Улогата на наставникот е да ја организира и да ја следи работата на учениците, односно да им помага на оние ученици на кои им е потребна нужна помош за успешно да ги совладаат зададените задачите.

3.3. НЕКОИ СОВРЕМЕНИ СФАКАЊА ЗА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈАТА НА НАСТАВАТА

Основна карактеристика на индивидуализацијата на наставата е нејзиното залагање: наставниот процес да се прилагоди кон индивидуалните способности на учениците. Овде мора да се нагласи дека сфаќањето за индивидуализацијата на наставата со текот на времето се менувало, збогатувало и доградувало, под влијание на достигнатите резултати од истражувањата за постоењето на индивидуалните разлики меѓу учениците.

Познатата студија на Р. Дотран “Индивидуализирана настава“ имала големо влијание врз градењето на новите ставови за индивидуализацијата на наставата во педагошката литература. Во таа студија, говорејќи за индивидуализираната работа, Р. Дотран (1962) истакнува: “Сѐ станува збор за работа прилагодена за секој поединец кој е подготвен за таа работа, при што се покажало корисно поединецот да ја извршува под определени услови...”

“Индивидуализираната работа најаму, не се состои во тоа што да работат индивидуално иста задача, туку за секој поединец да се бара посебна задача што му одговара“. “... Единствено индивидуализираната настава може да води сметка за разликите во интелекцијата на децата од едно исто одделение, за карактеристичките на поединецот, за неговите ритам и вариации во работата, за неговите афективни реакции, за

временоста и за сите лични чинители што влијаат на неговата активност и на неговото однесување во училиштето”. (18)

Во обидот да се определи улогата и суштината на индивидуализираната настава **Ј. Горѓевиќ** (1981) најнапред поаѓа од утврдувањето на разликите меѓу традиционалната и индивидуализираната настава, истакнувајќи: “При соредување со традиционалната настава, кај индивидуализираната настава се забележува дека:

1. времето е слободно распоредено и наставникот може повеќе да ја персонализира работата со учениците во излагањето на она што и како треба да се учи. На тој начин, наставникот може повеќе да управува со наредувањето на ученикот, а е во можност да даде повеќе точни проценки за тешкотиите, како и за начините за нивно надминување;
2. постојат повеќе можности меѓу учениците за она што учат, како учат и кои материјали ги користат за учење;
3. времето за учење е различно распоредено, па затоа не е потребно сите ученици да работат со иста брзина;
4. наставникот подготвува најразлични средства што ќе обезбедат поефикасни резултати во наставата;
5. наставникот е во можност да предвиди определени исходи како во однос на употребените постојатки и материјали, така и во однос на самите ученици”.

По излагањето на разликите меѓу традиционалната и индивидуализираната настава, авторот, на крајот, заклучува “...да се индивидуализира наставата значи истата да се ориентира на реални шкoлски

ученици, земајќи ги предвид разликите меѓу нив, вклопувањето на методите и постапките на педагошкото дејствување според тие разлики; да им се помогне на учениците да напредуваат според соодветното темпо и можности. Разликите меѓу учениците се однесуваат на општите способности, брзината на напредување, интересирањето, мотивацијата, ставовите, а исто така и на посебните, специјалните способности. Индивидуализација на наставата, всушност, е прилагодување на дидактичките активности кон учениците, а при тоа да се внимава на нивните индивидуални способности што, пак, значи дека треба да се поопширнуваат активностите на поединецот на нивноста на неговиот развој. Со индивидуализацијата се настојува да се оствари можност во развојот на секој ученик”. (21)

Индивидуализираната настава би требало да се објасни и спореди со индивидуалната работа, иако мал број автори укажуваат на овие разлики. На постоењето на ваквите разлики укажувал и Р. Дотран, наведувајќи: “ние правиме разлика меѓу индивидуалната или личната работа со индивидуализираната работа”. (18)

За разликите меѓу индивидуалната работа и индивидуализираната настава пишувал и Ј. Ѓорѓевиќ (1981), така што тој вели “Под индивидуална работа се подразбира самостојно индивидуално решавање на задачи, без размена на информации меѓу учениците. Секој ученик индивидуално ја реализира задачата што ја поставил наставникот. Тоа не значи дека наставникот се занимава само со еден ученик, ами учениците мораат сами да учат, а со тоа наставата станува поусешна. Треба да се најмене дека учењето секогаш е индивидуална активност, па и тогаш кога наставата е

орѓанизирана како фронтална или групна”. “... Индивидуалната настава овозможува, но не обезбедува прилагодување на наставата поединечно на секој ученик. Тоа значи дека индивидуалната настава може, но и не мора да биде индивидуализирана. Може да се работи индивидуално, а наставата да не биде индивидуализирана, а тоа најчесто се прави во традиционалната настава”. (21)

Американскиот автор Гронланд (Gronlund 1974), говорејќи за индивидуализацијата на наставата, истакнува дека “индивидуализираната настава подразбира наставни постапки со кои можат да се задоволат индивидуалните потреби на секој ученик, иако што до максимум се влијае на неговото учење и развој”. (14)

Горѓевиќ С. (1998) ги цитира следниве автори: Рускиот психолог Крутечки (В. А. Крутечки, 1976), смета дека “индивидуализацијата на наставата означува нејзина ориентација кон индивидуално - психолошките карактеристики на учениците и се организира иако што се води грижа за нивните карактеристики”.

Кирилова (Е. Кириллова, 1974), говорејќи за индивидуализацијата подразбира “... систем на методи и организација на наставниот процес насочен кон одреден тип на личности”. Според Кирилова, “Индивидуализацијата не е еднократна мерка, туку систем на индивидуални приоданија”.(25)

Врз основа на изнесените сфаќања за индивидуализацијата и индивидуализираната настава може да се заклучи дека меѓу ставовите на наведените автори не постојат големи разлики. Она што е заедничко во сите сфаќања е прифаќањето на фактот за постоењето на индивидуални разлики

меѓу учениците, а целисходно на тоа и неопходноста за индивидуализација на наставата; постоење на потребата за разновидност во приоѓањето во наставниот процес и различен избор на наставни содржини што оптимално ќе одговараат на учениците или групите ученици.

Иако постојат сличности во самото сфаќање за улогата и суштината на индивидуализираната настава од една страна, сепак се јавуваат и определени различности меѓу стручњаците при определувањето на наставните постапки и организацијата на наставата со која што би се придонесло за остварување на индивидуализацијата, од друга страна. Несогласувањата се јавуваат и во одговорот на прашањето дали индивидуализираната настава треба во целост да го замени постојниот систем на организација на наставата или би требало да се тежнее кон оптимална комбинација на индивидуален, групен и колективен облик на работа во рамките на одделенско - часовниот систем на организација на наставата?

Определени разлики меѓу стручњаците кои се занимаваат со проблемот на индивидуализацијата на наставата постојат и во сфаќањето на целта на индивидуализацијата. Така, едни автори истакнуваат дека целта на индивидуализацијата е прилагодување на наставните планови според вродените способности на учениците, други, пак автори сметаат дека индивидуализацијата треба да ја направи наставата достапна за сите ученици и да придонесе за оптимален развој на нивните индивидуални способности (Ѓорѓевиќ, 1981).

**3.4. НАСТАВЕН ПЛАН И ПРОГРАМА
И МОЖНОСТ ЗА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА
НА НАСТАВАТА**

Кога се зборува за Наставниот план и програма за основно образование и воспитување за ученици со пречки во психичкиот развој и можноста за индивидуализација на наставата најнапред би требало да се посвети внимание на Правилникот за критериумите и начинот на остварување на основно образование на ученици со пречки во психичкиот развој (“Службен весник на Република Македонија” бр.27/96), а потоа и за македонскиот јазик, како наставен предмет во Наставниот план и програма и анализа на програмските содржини на овој предмет. Определувањето за ваков пристап кон овој проблем е условено со предметот на истражувањето и со потребата на ова место, по разгледувањето на општиот пристап на Наставниот план и програма и можностите за индивидуализација, посебно да се разгледаат и конкретните програмски содржини, односно можностите за индивидуализација на наставата.

Со Правилникот е утврдено во едно одделение за ученици со пречки во психичкиот развој да може да има до осум ученици. Со оваа бројност на одделението се создадени основните претпоставки за успешна примена на интезивните облици на организација на наставата, како што е индивидуализацијата, што не може успешно да се реализира во одделенијата што имаат поголем број ученици. Исто така, самата организација на наставата врз принципот на индивидуализација е доста сложен и деликатен дидактички

облик што, во голема мера, зависи од познавањата на индивидуалните разлики меѓу учениците и барањата за нивно правилно третирање. Ако се знае дека разбирањето на важноста на индивидуализацијата на наставата произлегува од познавањето на индивидуалните разлики, сосема е разбирливо дека наставниците, кои не ги познаваат разликите, нема да ја разберат ниту потребата од прилагодување на наставата според способностите на учениците. Значи, не може да се почувствува и да се разбере важноста на она што не се познава! Наставата што ја изведуваат наставници кои недоволно ги познаваат индивидуалните разлики на своите ученици, помалку или повеќе е еднаква за сите ученици. Ваквата организација на наставата ги става во еднакво неповолна положба како подобрите ученици, така и оние ученици со послаби можности. За првите ученици таквата настава е лесна и може да претставува игра, а за другите е претешка. Крајната цел на индивидуализацијата на наставата е изведувањето на наставата да се прилагоди на секој ученик кој учествува во неа. Одделенијата со мал број ученици, овозможуваат наставникот подобро да ги запознае сите ученици, како и големината и природата на индивидуалните разлики од различните аспекти на нивниот развој. Самата свест за постоењето и природата на индивидуалните разлики меѓу учениците би требало позитивно да влијае врз промената на ставот на наставникот за одделението. Субјективните предуслови за прилагодување на наставата кон индивидуалните разлики на учениците се однесуваат, пред се, во ослободувањето на мислењето на наставникот од традиционалните рамки, што го спречувале на одделението да гледа како на група ученици со нееднакви знаења и можности. На тој начин, наставникот ќе го прифати одделението

онакво какво што е и наставата ќе ја прилагоди според способноста на учениците, а не учениците да се прилагодуваат на наставата.

Наставните планови и програми се важни училишни документи и претставуваат еден од предусловите за успешна наставна работа.

Со наставната програма се определува обемот и редоследот на наставните содржини, односно со неа се пропишува конкретната содржина на секој наставен предмет. Во наставните планови и програми за учениците со пречки во психичкиот развој се застапени сите воспитно – образовни подрачја на основното образование, со одделни отстапувања во некои наставни предмети и содржини.

Наставниот план за воспитно – образовна работа со ученици со пречки во психичкиот развој ги содржи следниве предмети: македонски јазик, природа, општество, географија, математика, ликовно, музичко, физичко и техничко образование, а обемот на содржините е прилагоден на интелектуалните можности на учениците. Содржините на одделни предмети се одбрани така што да одговараат на можностите на учениците со пречки во психичкиот развој, односно учениците да можат со помалку или повеќе успех да ги совладаат, во зависност од нивните индивидуални способности. При обработката на нови содржини секако треба да се внимава на индивидуалната способност на секој ученик, можноста за сфаќање и темпото на напредување.

**3.4.1. МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО НАСТАВЕН ПРЕДМЕТ
И НЕГОВОТО МЕСТО ВО НАСТАВНИОТ ПЛАН И
ПРОГРАМА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ И
ВОСПИТУВАЊЕ НА УЧЕНИЦИ СО ПРЕЧКИ ВО
ПСИХИЧКИОТ РАЗВОЈ**

Македонскиот јазик, како наставно подрачје во основните училишта пружа широки воспитно - образовни вредности со што претставува исклучително важен наставен предмет во основните училишта за ученици со пречки во психичкиот развој. Наставата по македонски јазик, најнапред, ги оспособува учениците со пречки во психичкиот развој за правилно и јасно усно и писмено изразување. Наставата по македонски јазик има за цел да врши корекција на говорот, за да се ублажат и, по можност, да се отстранат говорните недостатоци кај учениците со пречки во психичкиот развој. Со своите богати содржини од областа на книжевноста, наставата по македонски јазик на учениците им пружа широки можности за стекнување основни знаења за културата и нејзините вредности, го поттикнува развојот на нивните естетски чувства; влијае врз формирањето на нивниот морален лик; ги оспособува за доживување и осознавање на сите вредности: (уметнички, книжевни и други културни остварувања), со што придонесува побогат и поуспешен развој.

Стекнувајќи знаења за јазикот, низ наставата по македонски јазик, учениците со пречки во психичкиот развој се навикнуваат свесно и правилно

да комуницираат, со што се овозможува правилна употреба на македонскиот литературен јазик.

Исто така, овие ученици се оспособуваат за правилно и точно изразување на своите мисли и чувства, а со тоа се придонесува за понатамошно стекнување знаења на учениците не само во наставата по македонски јазик, туку и во наставата по сите други предмети, но и во животот воопшто. Наставата по македонски јазик на учениците со пречки во психичкиот развој, исто така, им пружа знаења за писмениот говор оспособувајќи ги за писмено изразување – што е важно за успехот на учениците. Македонскиот јазик не е само наставен предмет, туку е и наставен јазик, затоа што сите останати воспитно – образовни области се предаваат на македонски јазик.

Поаѓајќи од значењето и функцијата на македонскиот јазик, како наставен предмет во реализацијата на целите и задачите на основното образование, јасно е зошто на наставата по македонски јазик и е дадено прво место во Наставниот план и програма за основно образование на учениците со пречки во психичкиот развој, па затоа таа има поголем фонд на часови од кои било други наставни предмети.

Врз основа на изнесените изложувања може да се заклучи дека македонскиот јазик, како наставен предмет, зазема централно место и има огромно значење во целокупната настава на основните училишта за ученици со пречки во психичкиот развој.

**3.4.2. АНАЛИЗА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА
ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК СО ПОСЕБЕН
ОСВРТ НА ПРОГРАМСКОТО ПОДРАЧЈЕ
“ПОУКИ НА ЈАЗИКОТ“**

За да се сфати смислата на наставата по македонски јазик и да се овозможи адекватно интерпретирање и остварување на наставните содржини, е потребно најнапред тие добро да се проучат. Без проучување и сфаќање на програмската концепција и начелата на наставата по македонски јазик не може адекватно да се дозира обемот на содржините, ниту тие би биле во доволна мера подредени на целите и задачите на оваа настава. Целите, задачите и содржините на кои што тие се остваруваат се основа и суштина на наставата на македонски јазик.

Целите и задачите во Програмата по македонски јазик за ученици со пречки во психичкиот развој се :

Цел:

- да ги оспособи учениците за правилно усно и писмено изразување на македонскиот литературен јазик; кај учениците да развива љубов кон македонскиот јазик и културното наследство на својот народ и почит кон културното наследство на другите народи.

Задачи:

- по пат на говорна комуникација да се поттикнуваат и развиваат говорните и мисловните способности на учениците;
- да се врши корекција на говорот, со цел да се ублажат, и по можност, да се отстранат говорните недостатоци на учениците;
- да се оспособуваат учениците за правилно разбирање на говорот и пишаните текстови и да ги запознаат најосновните правила на македонскиот книжевен јазик;
- да се развива интерес и љубов за читање на едноставни текстови;
- да се оспособуваат за што поправилно усно и писмено комуницирање во практичниот живот;
- да се развива љубов кон татковината;

Не навлегувајќи во успешноста на воспитно – образовните цели и утврдувањето на приоритет на посебните, етапни цели (задачи) на наставата по македонски јазик, се смета дека тие не се искажани кратко, јасно и сеопфатно, туку се раздвоени на низа цели што се преплетуваат со задачите. Целите и задачите не се доволно конкретизирани и така формулирани не овозможуваат пронаоѓање на практични решенија. Имено, за поставените и формулирани цели да бидат можни и остварливи за најголем број ученици со пречки во психичкиот развој, е неопходно тие да се разработат и да се конкретизираат со што би се дошло до етапните цели и задачи, кои што би биле конкретизација на натамошна работа. Поради тоа, потребно е да се утврди детето со пречки во психичкиот развој *што може* и *што треба* да усвои на определена етапа од својот развој, имајќи ги во предвид неговите

психофизички и други способности. Овде се мисли на проблемот на конкретизација на воспитно – образовните цели и задачи прилагодени кон определените етапи, имајќи ги предвид возрастните карактеристики на ученикот. Значи, се поставува прашањето: *како, кога, со што и на која возраст ќе се остваруваат секој од задачите посебно*. Со ваквото проценување би се дошло до операционализација на целите за соодветната возраст на учениците. Таквите цели би овозможиле приод кон практичните решенија.

Дадените цели и задачи во програмата по македонски јазик можат да претставуваат само појдовна основа за попрецизно конкретизирање на задачите на определена возраст и со таква операционализација би се обезбедило тие да се опишат во очекуван конечен облик на однесување на ученикот на конкретната возраст. Исто така, посебно внимание треба да се посвети и на натамошната разработка на задачите на воспитно - образовната работа, како најзначајни аспекти на однесување. Тие мора да се класифицираат во определени групи што се поврзани во целини: *знаење, сѐремност, подготвост*, така што секоја од нив се предвидува да предизвика определено однесување. Тука посебно треба да се нагласи дека акцентот мора да се стави на употребата или примената на знаењата од страна на ученикот, наместо вообичаеното усвојување и помнење на определени податоци.

Во стручната литература доминира сфаќањето дека најцелисходно е ако воспитно – образовните цели се формулираат од аспект на тоа што се сака да се постигне кај учениците, а не што наставникот треба да работи.

Пред да се анализира наставната програма по македонски јазик, мора да се укаже на фактот дека наставната програма по македонски јазик е поделена на наставни подрачја што имаат свои наставни содржини. Ваквата поделба е

направена за поуспешно остварување на низа посебни задачи, што се составни делови на целите и задачите на Програмата по македонски јазик.

Наставните подрачја кои се застапени во програмите за посебните основни училишта се: *почетно совладување на читање и пишување, вежби по читање, усно и писмено изразување, читање и обработка на текстови, поуки за јазикот и лектура*. Наведените програмски делови имаат посебни содржини и задачи, меѓутоа со реализацијата на сите нив се тежнее да се оствари единствената цел на наставата по македонски јазик. Програмата по македонски јазик за прво одделение во посебните основни училишта ги содржи следниве наставни подрачја:

- Подготвителен период
- Почетно совладување на читање и пишување
- Вежби по читање – одгледување на културата на читањето
- Одгледување на културата на усното и писменото изразување
- Поуки за јазикот.

Во прво одделение во наставното подрачје *поуки за јазикот*, се обработуваат следниве содржини: **учување на гласови и зборови и диференцирање на гласови од букви; употреба на голема буква на почетокот на реченицата; употреба на точка на крајот на реченицата; употреба на почетна голема буква при пишување на именки што означуваат имиња на лица;**

Програмата по македонски јазик за второ одделение ги содржи следниве наставни подрачја:

- Подготвителен период
- Почетно совладување на читање и пишување
- Вежби по читање – одгледување на културата на читањето
- Одгледување на културата на усното и писмено изразување (изразување и творење)
- Поуки за јазикот.

Во второ одделение по наставното подрачје *йоуки за јазикот*, се обработуваат следните содржини: **разликување на реченици, зборови, гласови; употреба на голема буква.**

Програмата по македонски јазик за трето одделение ги содржи следниве наставни подрачја:

- Вежби по читање – одгледување на културата на читањето
- Одгледување на културата на усното и писмено изразување (изразување и творење)
- Поуки за јазикот.

Во трето одделение по наставното подрачје *йоуки за јазикот* се обработуваат следниве содржини: **видови реченици спред содржината**

(прашални, извични, потврдни); употреба на прашалник и извичник на крајот од реченицата.

Програмата по македонски јазик од четврто до осмо одделение по наставните подрачја е сосема идентична и затоа нема да биде прикажана за секое одделение посебно, меѓутоа за програмското подрачје поуки за јазикот ќе бидат изнесени содржините за секое одделение посебно.

Програмата по македонски јазик од четврто до осмо одделение ги содржи следниве програмски подрачја:

- Одгледување на културата на усното и писмено изразување
(изразување и творење)
- Читање и обработка на текстови (литература)
- Поуки за јазикот
- Лектира.

Во четврто одделение по наставното подрачје *поуки за јазикот* се обработуваат следниве содржини: **именки - род и број; глаголи (основен поим); самостојно искажување на видови реченици спред содржината; препознавање на именки; именување на лица, животни, растенија, предмети;**

Во петто одделение по наставното подрачје *поуки за јазикот* се обработуваат следниве содржини: **се воведува учење на латиницата како второ писмо; изучување на родот и бројот на именките; како и воведување на писмени вежби.**

Учењето на *ѝоуки за јазикоиѝ* во шесто одделение подразбира: глаголи: сегашно, минато и идно време; употреба на две точки; слогови; проста и проширена реченица; подмет и прирок; општи и сопствени именки; согласки и самогласки; именки: општи, сопствени, род и број; пишување голема буква во именки со две имиња.

Со ваквото програмско планирање на содржините на наставата по програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ* во шесто одделение се стекнува впечаток дека учениците се *најоѝоварени* во наставата по македонски јазик, имајќи го предвид обемот на наставните содржини планирани за обработка во ова наставно подрачје.

Во седмо одделение, во рамките на наставното подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ* се стекнуваат соодветни знаења за: лични заменки; употреба на “Вие” и “Вас” од почит; придавки – поделба на придавките.

Наставата по наставното подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ* во осмо одделение предвидува повторување и утврдување на веќе стекнатите знаења во претходните одделенија. Се планира, исто така, стекнување знаења за степенување на придавките. (50)

Врз основа на претходните изнесувања се наметнува заклучокот дека *ѝоуки за јазикоиѝ*, како наставно подрачје во наставата по македонски јазик, има јасно определени содржини и задачи, како и тесна врска со останатите наставни подрачја со кои што чини единство, целовитост на овој наставен предмет. Од резултатите на работата и успехот на учениците во ова наставно подрачје зависи и нивниот успех во усното и писмено изразување, во

обработката на книжевните текстови и во наставата воопшто. Распоредот на наставните содржини за ова програмско подрачје бара систематичност и постапност во наставната работа. Стекнувајќи соодветни знаења за реченицата и sluжејќи се со неа, учениците во нижите одделенија би требало да го совладаат пишувањето точка на крајот од реченицата. Исто така, тие би требало со сигурност да употребуваат голема буква на почетокот на реченицата и при пишувањето на личните имиња и презимиња. Вака стекнатите знаења од програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ*, во вишите одделенија се прошируваат со знаењата за видот на зборовите и нивната функција, пишување на соодветни интерпункциски знаци и друго. Знаењата на учениците во вишите одделенија, од одделение во одделение, се прошируваат со соодветни содржини, така што од учениците, по завршувањето на основното образование, се очекува не само со сигурност да ги совладаат знаењата од *ѝоуки за јазикоиѝ*, туку и да умеат вешто да ги употребуваат во секојдневните контакти.

На наставните програми за основно образование на ученици со пречки во психичкиот развој може да им се стави една забелешка што е и најкарактеристична - *недостѝаѝок на адекватни дидактичко – методски уѝаѝсѝва*. Ни малку не замерувајќи ја методичката информираност на наставникот, што е основа за квалитетна организација и изведување на наставата (а со самото тоа и реализација на наставните содржини), програмата мора да содржи и методски постапки специфични за изведување на наставата по македонски јазик и реализација на планираните наставни содржини. Ова особено треба да се акцентира, затоа што покрај јасните цели и дадените содржини на наставата, добро дадените дидактичко – методски насоки даваат

гаранција дека реализаторот на наставната програма, *наставникот*, ќе има можност да ги оствари образовните, воспитните и корективните задачи врз основа на комплетни информации. Со соодвени дидактичко – методски упатства би требало да се истакне барањето за следење на интересирањата и способностите на учениците, што би требало да резултира низ индивидуалниот пристап на ученикот. На тој начин би требало, со дидактичко – методските упатства, да се спроведува индивидуализацијата, како во развоен, така и во воспитен и образовен поглед, што истовремено би значело и барање за максимално ангажирање на вниманието на наставникот и неговата инвентивност при реализацијата на програмата.

3. 5. ПРОБЛЕМОТ НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈА ВО НАСТАВАТА

Говорејќи за потребата и значењето на индивидуализацијата на наставата беше истакнато дека одделенско - часовниот систем на настава, поради определени недостатоци бил предмет на критика и, благодарение на тие критики се јавиле определените современи облици на организација на наставата, што имаат за цел да го заменат или да го усовршат постојаниот систем на организација на наставата. Тие нови облици на организација на наставата претставуваат нов педагошки правец, познат под името *”движење за ново воспитување”*. Членовите на ова движење и дале остра критика на

постојната организација на наставата во која што, меѓу другото, истакнале дека “старото училиште“ го оневозможува индивидуалниот развој на ученикот, односно го спречува слободното развивање на индивидуалните способности на ученикот и формирањето на неговата личност.

Овој педагошки правец, “движење за ново воспитување“, понудил нова концепција на воспитување.

Во педагогијата се формирале две, на прв поглед спротивставени концепции на воспитување. Според едната концепција, воспитувањето е општествена функција со која на младите им се пренесуваат определени културни форми на однесување што одговараат на конкретното општество. Значи, со воспитувањето се врши социјализација на младата популација. На тој начин оваа концепција на воспитување на ученикот гледа како на соодветен објект кој со воспитување треба да се вообличи според идеалот што го поставува соодветното општество.

Според другата концепција, пак, воспитувањето претставува соодветен процес со кој се развива и формира личноста на детето, претежно со слободно спонтано изразување на определени внатрешни својства, а помалку со надворешно влијание и вообличување. Овие надворешни влијанија, според мислењето на претставниците на оваа концепција на воспитување, имаат за цел да ја поттикнат таа внатрешна потреба на детето со што би се овозможило спонтано и слободно развивање на индивидуалните способности и цели на личноста на детето. На тој начин, претставниците на овој правец ја истакнуваат потребата во средиштето на наставата да биде ученикот, а не наставникот; да се поаѓа од конкретната природа на детето, а не од апстрактните потреби на училиштето; да се почитува спонтаноста на детските

интереси, а не потребите што се во рамките на структурита на различните наставни дисциплини итн. Значи, целта е на детето да се гледа како на субјект, а не како на објект на воспитување, да му се овозможи на ученикот активно интелектуално воспитување, а не пасивно усвојување на готови знаења. Со овој став се истакнува потребата за овозможување на индивидуалниот развој на секое дете, како и потребата за индивидуализација на наставата.

Иако, на прв поглед, двете изложени концепции на воспитување меѓусебно се спротивставени, во денешното сфаќање за поимот на воспитување тие се соединети и претставуваат две компоненти на еден ист процес. Имено, со воспитувањето, од една страна, се пренесуваат културните и научните содржини на подмладокот, а пак од друга страна, во исто време, се влијае и на психичкото развивање и изградување на личноста на ученикот под влијание на учењето, односно се усвојуваат знаења, навик и вештини. Доколку во тој процес ученикот е поактивен, тој повеќе се развива и се повеќе се изградува неговата личност.

Проблемот на индивидуализацијата и социјализацијата честопати се набљудува и од аспект на мотивацијата. Имено, овде се поставува прашањето: колку овие дидактички постапки можат да имаат влијание врз мотивацијата на ученикот за учење и на неговиот интелектуален развој ?

Активноста што е планирана и подготвена за секој ученик, што одговара на неговите можности, ритамот и темпото на работа, што го привлекува и за чие што извршување тој е заинтересиран (каква што е индивидуализираната настава), ја задоволува и потребата од натпреварување. Оваа настава може да му овозможи на ученикот стекнување поголеми знаења и искуства во определено подрачје на интелектуалната активност. На овој

начин може да се зборува за учење, чие задоволување се наоѓа во самата активност при учењето, во нејзината реализација, со што се карактеризира и внатрешната мотивација. Набљудувана од овој аспект, индивидуализацијата е корисна онолку колку што му дозволува на поединецот, со својата лична активност, да ги задоволи когнитивните и работните потреби, што придонесуваат за неговиот интелектуален развој.

Меѓутоа, на поставеното прашање не може да се одговори само на наведениот начин, пред се, затоа што со индивидуализацијата не можат да се заменат сите можности за учење. Исто така, интелектуалното образование не може да се набљудува одвоено од останатите компоненти на воспитување и образование на личноста, бидејќи човекот пред се е личност со интелект, волја и чувства. Тој се раѓа и живее во определена општествена заедница, па затоа треба да се воспитува и подготвува за работа во соработка со останатите членови на таа заедница. Затоа, интелектуалното образование не може да се набљудува како издвоена и изолирана целина која што, во крајна линија, би довела до интелектуална, емотивна, духовна и морална изолираност на единката, туку мора да се надополнува со воспитување на волјата и моралот. Ова укажува на фактот дека во образованието и воспитувањето мора да се прифати и организацијата на работа и учење што се остваруваат во определена група по пат на соработка што претставува повисок степен на општествен развој и што доведува до социјализирани облици на однесување. Соработката што може да се оствари единствено во група, еднакво мотивирачки влијае како и потребата за натпреварување на поединецот при индивидуализацијата. Меѓутоа, ако се инсистира само на социјализацијата, па и на социјализираното интелектуално образование, тогаш тоа може да доведе

поединецот да се изгуби во групата што ја сочинува колективот и да ја изгуби можноста за негово изразување и реализирање како личност.

Врз основа на претходно искажаното може јасно да се заклучи дека не може да се прифати ниту методот на целосна индивидуализација, ниту методот на потполна социјализација (методите меѓусебно не си противречат, туку се надополнуваат). Затоа, во поново време, во современата психологија и педагогија се јавува сфаќањето за *персонализација* на учењето и работата во училиште. Персонализацијата, како поим според своето значење е нешто повеќе од поимот индивидуализација и социјализација. Поимот персонализација, во суштина, се однесува на поединецот, кој е ангажиран како слободна личност во реализацијата на некоја општа заедничка задача. Ваквото ангажирање на поединецот придонесува за негова реализација како член на определена општествена заедница, но и негово раководење со неа. Персонализацијата на наставата придонесува да се надминат слабостите, како што се: екстремна социјализација и екстремна индивидуализација.

Проблемите на индивидуализација и социјализација се развијатија, пред се, за да може да се постави проблемот за нивниот однос во образованието и воспитувањето на ученици со пречки во психичкиот развој. Не негирајќи го значењето на едниот или другиот метод, сепак, преовладува мислењето дека при изведувањето на наставата со ученици со пречки во психичкиот развој, тежиштето на активностите мора да биде насочено кон индивидуализацијата. Ова пред се, затоа што наставата со овие ученици не е само воспитно – образовен процес, туку и средство за ублажување на нивната попреченост, и тоа по пат на корекција и отстранување на определени недостатоци. Доколку со индивидуализацијата во наставата и со целокупната работа со оваа

популација се придонесува за остварување на задачата на интелектуално образование (усвојување на знаења, умеења и формирање поглед на светот; развивање на интелектуалните способности во границите на можностите и оспособување на ученикот за самостојно стекнување знаења), дотолку и учениците ќе бидат поспособни за да го сфатат светот во којшто живеат и да се вклопат во него, односно да се социјализираат. Значи интеграцијата на поединецот во групата може да се постигне единствено ако се остварат двата основни услова: поединецот да биде свесен за природата и предметот на работа во групата; и општата организација на обврските. Индивидуализацијата на наставата со учениците со пречки во психичкиот развој може да придонесе за остварување на овие два услова. Но, поцелосното и пошироко остварување на овие услови е оневозможено заради определени потешкотии од дидактичка, организациска и општествена природа, меѓу кои се истакнуваат: недостигот на учебници и прирачници за сите предмети и за сите одделенија; отсуството на разновидна и побогата опременост на училиштата со дидактички материјал; малата помош и поддршка од страна на родителите и друго.

3. 6. РЕЗУЛТАТИ ОД ДОСЕГАШНИТЕ ИСТРАЖУАЊА

НА ОВОЈ ПРОБЛЕМ

Вкупното досегашно излагање имаше за цел да укаже на значењето и потребата од индивидуализација на наставата, како и за специфичностите

предметот и видовите на индивидуализација, што најчесто се користат во училиштата.

Во трудот на д-р В. Мужик и Е. Арањош под наслов “Додатно одвојно - образовни рад у школи”* (1962) се најде на едно од првите истражувања на проблемот на индивидуализацијата. Имено, се работи за една анкета што опфаќа прашања, а кои што се однесуваат на двете основни групи на проблемот на додатна настава:

- прво, општи проблеми на неговата организација и
- проблеми во врска со неговото спроведување.

Целта на ова истражување била да се соберат основните информации за постојната состојба во оваа област и, врз основа на тоа да се согледаат проблемите што се јавуваат во настојувањето со додатната настава да се оствари што поголема воспитно – образовна корист. Покрај големиот број проблеми при организирањето и изведувањето на оваа настава, авторите наведуваат дека и видот на наставната работа во додатната настава исто така претставува проблем.

Истакнато е дека не треба да се апсолутизира вредноста ниту на еден облик на настава, меѓутоа поради целта на изведувањето на додатната настава, таа би требало во најголема мера да се индивидуализира. Ова истражување покажало дека при изведувањето на овој облик на настава преовладува фронталниот тип на работа. Авторите во истражувањето истакнуваат дека

---

* “Дополнителна воспитно – образовна работа во училиштето”

индивидуалната настава, со помош на наставни ливчиња, се покажала како најефикасна и најекономична, па затоа голем дел од својата работа му посветуваат токму на овој облик на индивидуализација, иако потенцираат дека тој не е и единствен.

Друго истражување, што е во најблиска врска со проблемот кој што е предмет на овој труд, е истражувањето на д-р В. Мужик објавено под наслов *“Ефикасноста наставних ливчиња у додатоном раду ”* * (Мужик 1964). Во обид на експериментална проверка на влијанието на наставните ливчиња во дополнителната настава и заради совладување на операцијата делење на неименувани броеви и споредување со дополнителната настава без наставни ливчиња, на примерок од 132 ученика, авторот во финалното мерење ги воочил следните резултати:

- експериментот покажал дека примената на наставни ливчиња во дополнителната настава автоматски не води кон остварување на принципот на индивидуализација, освен индивидуализацијата што се согледува во темпото на решавање на задачите. За да се дојде до оптимална индивидуализација потребно би било наставниците да бидат подготвени и извежбани за овој вид работа. Доколку би се применувале наставни ливчиња без индивидуализација (како во овој експеримент), тогаш резултатите потврдуваат дека ефикасноста на наставните ливчиња не е ништо поголема, отколку работата по пат на примена на традиционалниот начин во рамките на дополнителната настава;

---

* *“Ефикасноста на наставните ливчиња во додатоном раду ”*

Дополнителната настава влијаела врз зголемувањето на дисперзијата меѓу резултатите, односно се зголемувала нехомогеноста меѓу учениците опфатени со оваа настава. Оттука може да се заклучи дека просечното ниво на знаење на учениците, опфатени со дополнителна настава, се приближило до нивото на успешните ученици, но меѓу самите ученици кои биле опфатени со дополнителната настава разликите се зголемувале.

Ова наведува на заклучок дека постојат големи разлики во степенот на помош на учениците што им го овозможува изведувањето на дополнителната настава;

Иако постои подеднаква ефикасност на “неиндивидуализираната” примена на наставни ливчиња и “традиционалниот” пристап во рамките на дополнителната настава, кога се споредува брзината на работа, се јавува непрецизна и неверификувана констатација дека “неиндивидуализираната” примена на наставни ливчиња е поефикасна од “традиционалниот” начин на изведување дополнителна настава;

Експерименталното истражување на ефектот од програмираната обработка на наставната содржина - *интерјункција* – во осмо одделение, што го спровел Милан Баковљев 1975-1976 година во три белградски училишта, со цел да се испита ефикасноста на овој начин на обработка на наставната содржина во споредба со конвенционалниот, непрограмираниот начин на работа, во поглед на образовните резултати, ги дало следниве податоци:

- експериментот докажал дека програмираниот начин на обработка на основните школски содржини обезбедува позначајни резултати од непрограмираната настава;

- не е потврдена претпоставката дека програмираната обработка на наставната содржина - *интерјункција* – многу ќе им користи на учениците со просечни интелектуални способности; или поточно експериментот покажал дека овој начин на обработка на наставната содржина подеднакво е прифатлив за учениците од сите нивоа на интелектуална развиеност;
  - програмираниот начин на работа им одговарал на поголем број ученици отколку конвенционалниот начин на работа;
  - докажана е претпоставката дека на поголем број ученици многу им одговара комбинирањето на програмираниот со конвенционалниот начин на работа;
  - верификувана е претпоставката дека конвенционалната обработка на наставната содржина - *интерјункција* - е поефикасна кога се работи на посебни часови, отколку конвенционалната обработка на истата наставна содржина во состав со други јазични содржини.
- кога станува збор за индивидуализацијата со примена на настава на различни нивоа на тежина, исто така, се направени неколку истражувања. Едно од тие истражувања е експерименталното потврдување дали со индивидуализацијата на учење и организирање на теоретски заснована настава на различни нивоа на тежина, при обработката на литературни текстови, ќе се постигнат поголеми педагошки ефекти, отколку со настава што не е организирана на различни нивоа на тежина.

Истражувањето е извршено на група од 260 ученици во шест основни училишта од бањалучката општина. (Илиќ 1984). Во истражувањето е

применет модел на експеримент со паралелни групи. Врз основа на добиените податоци во текот и на крајот од експерименталната работа, авторот меѓу другото ги навел и следниве констатации:

- добиените резултати на завршното испитување на експерименталната и контролната група покажуваат дека разликата меѓу аритметичката средина е доста значајна на двете нивоа на доверливост, но и во корист на експерименталната група. Со овие наоди е потврдена хипотезата дека со организирање на наставата на различни нивоа на тежина при обработка на литературни текстови, се постигнува поголем успех во разбирањето на прочитаниот текст, отколку со настава што не е организирана на различни нивоа на тежина. Преку организацијата на наставата на различни нивоа на тежина се остварени поголеми просечни резултати на сите испитувани нивоа и структури на знаења на ученикот во обработка на литературен текст, отколку кога се спроведува недиференцирана настава;
- истражувањето ги потврдило хипотезите дека со индивидуализацијата во учењето и организирањето на наставата на различни нивоа на тежина при обработка на литературни текстови се постигнува поголема брзина при читањето во себе, поголема брзина при гласното читање, значително се зголемува пасивниот речник, се остварува поголем успех во писменото изразување и поголемо е влијанието врз развојот на вербалната креативност, отколку во наставата што не е организирана на различни нивоа на тежина.

Врз основа на резултатите од истражувањето се потврдени сите помошни хипотези, а со самото тоа и главната хипотеза дека со

индивидуализација на учењето и со организирање на теоретски заснована настава на различни нивоа на тежина, при обработка на литературни текстови се постигнуваат поголеми педагошки ефекти, отколку со настава што не е организирана на различни нивоа на тежина.

Истражувањето на М. Ѓорѓевиќ (1972), кој со анкета опфатил 320 наставници, покажало дека наставниците (кај кои била вршена тригодишна проверка на примената на наставни ливчиња) доволно не ја познаваат суштината на индивидуализираната настава. Како последица на тоа, тие повеќе користеле готови наставни ливчиња, отколку сами да ги изработуваат.

А. Дамјановски (1991) направи едно истражување за ставовите и мислењата на наставниците за индивидуализацијата на наставата. Со скалер – прашалникот се настојувало, (колку што е можно тоа), наставниците да се определат за оние мислења и ставови што најповеќе им соодветствуваат на нивните определби и ориентации. Биле опфатени 160 одделенски и предметни наставници од седум основни училишта во Скопје.

Врз основа на квантитативната и квалитативната обработка на добиените податоци **А. Дамјановски** ги изнесува следниве заклучоци:

- *наставниците имаат во основа позитивен однос спрема потребата од индивидуализација на наставата, иако нивното оценување на оваа потреба не е на ниво на приемот на овој проблем во современата педагошка теорија и практика;*
- *изразуваат мошне ограничен и еднострани традиционален приод во оценката на можностите за индивидуализација на одделни нејзини етапи;*

- недоволно се доследни и поисториски во оценувањето на позначајните причини од кои произлегува потребата за индивидуализација на наставаа;
- повеќе и полесно ги оценуваат формите и модели на индивидуализацијата што почесто се применуваат во постојниот систем на организација на наставаа;
- применуваат форми на индивидуализација што подолго време се афирмираат во постојната организација на наставаа и училиштата, а не се применуваат форми и модели што претставуваат нов концепт на настава и соодветно користење на остварувањата на современата образовна технологија;
- различни се во мислењата и ставовите, и тоа и одделенските, и предметните наставници кон индивидуализацијата, што се манифестира на неколку прашања. Разликите се индикативни, а укажуваат на доволни анализи и проучувања;
- сите овие сознанија и констатации, со оглед на задачите и димензиите на истражувањето, има потреба најаму да се проучуваат, продлабочуваат и проверуваат со доволни анализи истражувања на мислења и ставови на наставници кои работат во одделни видови и степенени на училиштата. (19)

На крајот, ќе се наведат и неколку истражувања што се направени во посебните училишта за ученици со пречки во психичкиот развој.

За ефикасноста на индивидуализацијата на наставата во посебните основни училишта **С. Ѓорѓевиќ** (1998) направил едно истражување во три посебни училишта и ги добил следниве заклучоци:

- докажана е ефикасноста на индивидуализацијата на наставата на српски јазик во однос на нејзиниот традиционален начин на организирање настава;
- истражувањето покажало дека и наставниците наведуваат поголем број предности на индивидуализираната настава со примена на наставни ливчиња и задачи на три нивоа на тежина, во однос на нејзините недостатоци. На тој начин, наставниците ја потврдиле оправданоста од воведување на овој облик на организација и изведување на наставата. (25)

Овде се укажува и на едно истражување за проценка на совладаноста на наставните содржини по мајчин јазик со критериумски тестови на знаења, со оглед на проблемот на интересирање (А. Трајкоска, магистерска работа – Белград, 2000).

Резултатите што ги постигнаа учениците на критериумските тестови од наставното подрачје појасуваат за јазикот покажаат:

- 33,2 % од вкупниот број испитани ученици успешно ги совладале програмските содржини, а делумно или не ги совладале вкупно 66,8 % испитани ученици. Постигнатите резултати на критериумските тестови на знаење за појасуваат се набљудувани во однос на: артикулацијата, усно изразување, читањето, писменото изразување репродукцијата и успехот по мајчин јазик што учениците го постигнале на крајот од учебната година. (58)

Врз основа на истражувањата што се наведени, пак може да се заклучи дека проблемот на индивидуализација во наставата не е во доволна мера научно истражуван. Значи, не постојат експериментални истражувања за

ефикасноста од примената на различни видови на индивидуализација на наставата воопшто, а посебно во наставата во основните училишта за ученици со пречки во психичкиот развој. Она што е најзначајно а го истакнуваат и голем број автори во литературата што го третира овој проблем, е тоа дека наставата мора да биде индивидуализирана за да биде ефикасна. Токму затоа со ова истражување се прават напори да се испита проблемот на индивидуализација и да се даде одговор на прашањето за оправданоста од нејзино воведување во наставата на учениците со пречки во психичкиот развој. Притоа, се истражува и прашањето за можноста за прилагодување на наставните содржини на оваа популација ученици.

II. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во текот на наставата современото училиште секогаш настојува да ја почитува индивидуалноста на секој ученик. Постојењето на големите индивидуални разлики меѓу учениците во едно одделение нужно бара соодветни промени во организацијата и изведувањето на наставата за да може таа да се ориентира кон индивидуалните способности и можности на учениците. Поради тоа се јавуваат најразлични облици и начини на изведување на индивидуализираната настава. Во литературата најчесто се истакнуваат: *индивидуализација на наставата со примена на наставни ливчиња; индивидуализација со изведување на наставата на три нивоа на тежина; дополнителна настава; дојолнителна настава; полупрограмирана настава и програмирана настава.* Иако со примената на сите овие облици не се остварува целосна индивидуализација, сепак, несомнено се овозможува создавање на поповолни услови за поуспешен развој и унапредување на поголем број ученици во наставата.

Факт е дека постојат ученици на кои им е потребна определена додатна помош за да можат што поуспешно да го совладаат наставниот материјал. Ова,

секако, укажува на потребата од истражувања што би биле насочени во овој правец. Потребата од истражување на индивидуализацијата на наставата произлегува од фактот за добивање определени заклучоци околу организациските и методичките прашања за нејзино унапредување, како и за нејзината оправданост воопшто. За да се дојде до вакви резултати се потребни систематски истражувања на овој проблем што би ги отсликале реалните состојби во оваа област и потешкотиите што постојат. Меѓутоа, истовремено, би се упатило и на изнаоѓањето нови патишта за усовршување на овој облик на настава.

Досегашните истражувања за неуспехот во одделни наставни области укажуваат дека учениците најслабо ги совладуваат наставните содржини по предметот мајчин јазик и математика. Поради тоа, честопати во праксата се организира дополнителна настава за да се надмине слабиот успех. Ова јасно укажува токму дека во рамките на овие два предмета треба да се истражува проблемот за неуспехот на учениците и можноста за негово отстранување. Оттука се и определбите за ова истражување на проблемот за неуспехот и негово отстранување во рамките на редовната настава со примена на индивидуализираната настава.

Поаѓајќи од значењето и потребата за индивидуализација на наставата, натаму експериментално ќе се проверува ефикасноста на наставата, во зависност од обликот на нејзината организација. За таа цел се компарираат двата облика на индивидуализација на наставата (примена на наставни ливчиња и изведување

настава на три нивоа на тежина) со традиционалниот облик на нејзина организација.

Според тоа, предмет на ова истражување е: **Испитувањето на обликот на индивидуализација на наставата по македонски јазик во усвојувањето на знаењата од програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ* во седмо и осмо одделение во посебните основни училишта за ученици со пречки во психичкиот развој .**

Исто така, со истражувањето се настојува да се испита нивото на јазично и правописно образование на учениците, можноста за усвојување на планираните наставни содржини од програмското подрачје *ѝоуки за јазикоиѝ*, односот на учениците кон индивидуализација на наставата и мислењето на наставникот за предностите и недостатоците на индивидуализираната настава.

Причини поради кои што се проучува овој предмет на истражување се:

- а) македонскиот јазик претставува најзначајно наставно подрачје од кое што зависи и успехот на учениците од останатите наставни предмети;
- б) досегашните истражувања покажуваат дека најголем неуспех и најмногу слаби оценки има по предметот македонски јазик;
- в) опредулувањето за овој предмет на истражување е предизвикано бидејќи *ѝоуки за јазикоиѝ* претставува програмско подрачје во кое се постигнуваат најслаби резултати при усвојувањето на планираните програмски содржини;

г) обликот на индивидуализација на наставата во посебните основни училишта за ученици со пречки во психичкиот развој не е проучуван нити пак се извршени некои експериментални истражувања за индивидуализација на наставата;

д) седмото и осмото одделение се одделенија во кои што вкупните наставни содржини се обработени во овие и претходните одделенија и треба само да се повторат и да се систематизираат.

2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОИМИ

Поаѓајќи од формулацијата на предметот на истражување потребно би било да се дефинираат и определените поими што се содржани во него, како што се: индивидуализацијата на наставата и традиционалниот облик на организација на наставата.

Врз основа на проучувањата може да се воочи дека меѓу авторите не постојат големи разлики во сфаќањата за индивидуализацијата. Сепак, одделни автори повеќе ја нагласуваат особеноста на ученикот, а други особеноста на природот. Меѓутоа, заедничко за сите сфаќања е:

- прифаќањето на постоењето на индивидуални разлики меѓу учениците во поглед на различните својства;
- истакнувањето разновидни приоди во наставниот процес;
- употребата на различен материјал што одговара на одделни ученици или групи на ученици;

Врз основа на тоа може да се каже дека: да се индивидуализира наставата значи да се прилагоди на индивидуалностите на ученикот, да се знаат реалните разлики меѓу учениците и во согласност со тоа да се користат различни постапки, односно да му се овозможи на ученикот да напредува според сопственото темпо и можности.

Спротивно на ова, под традиционална настава се подразбира вообичаена секојдневна наставна работа во која што преовладува фронталниот облик на настава.

3. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Основна цел на истражувањето е да се потврди ефикасноста на индивидуализацијата на наставата по македонски јазик во поглед на образовните резултати при усвојувањето на наставните содржини од програмското подрачје *ѝоуки за јазикот*, и да се спореди со традиционалниот облик на организација на наставата. Значи, целта на истражувањето е, врз основа на соодветното експериментално истражување, да се придонесе за оценувањето на вредноста на секој од дадените облици на организација на наставата. За разлика од основната цел, задачите на истражувањето се следниве:

1. да се спореди обликот на индивидуализација на наставата по македонски јазик со традиционалното организирање и изведување на наставата, во поглед на образовните резултати;
2. да се испита нивото на правописно образование на учениците во определени одделенија;
3. да се испита колку наставникот ги познава индивидуалните разлики на своите ученици и на кој начин ја прилагодува наставата според тие разлики на учениците;

4. да се утврдат квалитативните особености на успехот кај учениците на тестовите на знаења по задачи;

5. да се изврши квалитативна анализа на резултатите што учениците ќе ги постигнат при усвојувањето на програмската целина *ѝоуки за јазикоиѝ* по организирањето и изведувањето на индивидуализираната настава;

а) да се испита дали учениците во иста мера ги усвоиле сите знаења од програмската целина *ѝоуки за јазикоиѝ*.

б) да се провери дали кај сите ученици се јавува подеднаков напредок во знаењата од програмската целина *ѝоуки за јазикоиѝ*.

6. да се испита каков е односот на учениците кон облиците на индивидуализација на наставата и кон традиционалниот начин на организирање и изведување на наставата;

7. да се испита и мислењето на наставниците за предностите и недостатоците на индивидуализираната настава.

4. ХИПОТЕЗИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предметот и целта на истражувањето претпоставуваат проверка на следниве хипотези:

1. индивидуализацијата на наставата ќе биде поефикасна во поглед на образовните резултати во однос на традиционалниот облик на организација на наставата;
2. наставниците недоволно ја познаваат природата и големината на индивидуалните разлики во однос на знаењето на своите ученици;
3. ќе постои напредок во усвојување на знаењата од програмската целина *џоуки за јазикот*;
4. учениците кај кои е применета индивидуализираната настава повеќе ќе го прифатат овој облик на настава, во однос на традиционалниот облик на изведување настава;
5. наставниците ќе наведат поголем број предности на индивидуализираната настава, во однос на нејзините недостатоци.

5. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

5.1. ОПИС НА ПРИМЕРОКОТ

Истражувањето беше организирано во три посебни основни училишта, и тоа: посебно основно училиште “Д-р Златан Сремец” – Скопје, посебно основно училиште “Иднина” – Скопје, посебно основно училиште “Маца Овчарова” – Велес како и во посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и основното училиште “Горѓи Сугарев” – Битола. Во сите училишта со истражувањето беа опфатени сите ученици од седмо и осмо одделение. Најнапред, со помош на тестот по македонски јазик што, всушност, претставува и дијагностички тест за јазикот и правописот, се измерени правописните знаења на вкупно 150 ученици од седмо и осмо одделение од наведените училишта. По извршената елиминација на случаите што оневозможуваа изедначување, во сите наведени училишта се формираа експериментални групи со вкупно 102 ученика. Меѓутоа, наставниците не беа информирани дека се формирани посебни експериментални групи и својата работа ја продолжија со целото одделение, а со тоа беа задржани природните услови за работа.

Истражувањето е извршено во учебната 2003/2004 година.

Притоа беа употребени повеќе соодветни методи, техники и инструменти за испитување имено:

- со оглед на поставената цел и задачите на ова истражување беше користен методот на дескриптивна анализа и експеримент со систем на паралелни групи. На тој начин, со експериментот, резултатите беа споредливи за трите формирани групи:

> група **E1**: или група во којашто, како независна варијабила, е воведена индивидуализацијата на наставата по македонски јазик со примена на наставни ливчиња за надополнување;

> група **E2**: или група во којашто, како независна варијабила, е воведена индивидуализацијата на наставата по македонски јазик со примена на настава на три нивоа на тежина; и

> група **E3**: или група во којашто наставата по македонски јазик се организира и изведува на вообичаен, традиционален начин на работа.

Наставниците во експерименталните групи, во кои што наставата се индивидуализираше (група E1 и E2), работеа според упатствата што беа изработени за секој ученик посебно, односно за група ученици.

Во истражувањето беше применета техника на тестирање, систематско набљудување и анкетирање.

Притоа беа користени следниве инструменти:

- испитување на претходните јазични и правописни знаења на учениците извршени со иницијалниот тест за јазични знаења по македонски јазик;
- испитување на јазичните и правописните знаења на учениците од трите експериментални групи со финален тест за јазичните знаења по македонски јазик;

- прашалник за познавањето на природата и големината на индивидуалните разлики на учениците од страна на наставникот;
- прашалник за односот на учениците кон организираниот облик на индивидуализираната настава;
- прашалник за ставот и мислењето на наставниците за предностите и недостатоците на индивидуализираната настава;
- статистички методи (аритметичка средина, процент, стандардна девијација, χ^2 тест);

5.2. СТРУКТУРА НА УЧЕНИЦИТЕ СПОРЕД ВОЗРАСТА

Табела 1 Прикажување на возрастта на учениците од VII и VIII одделение

Година на раѓање	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Одделение						
VII	/	4	5	14	17	3
VIII	1	8	20	27	3	/

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

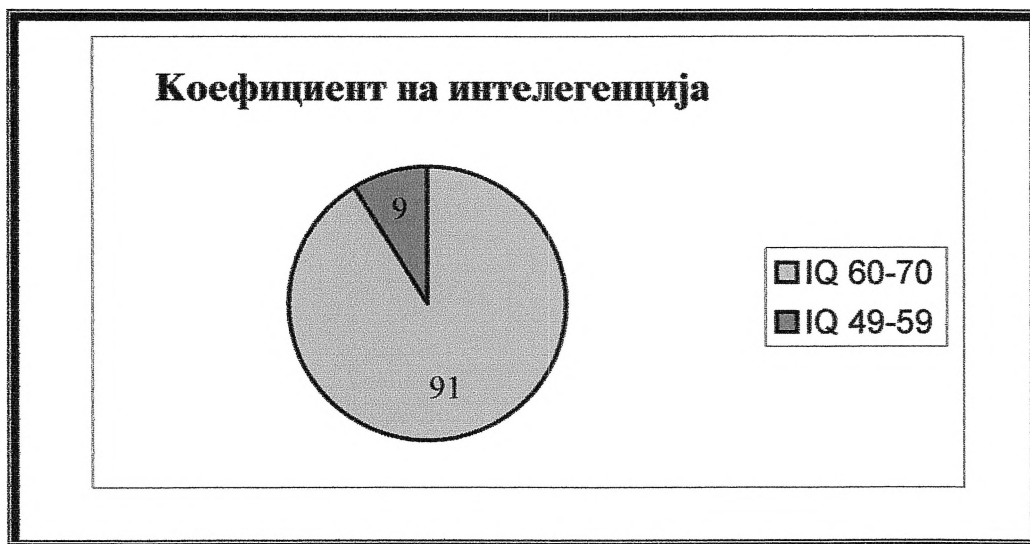
Графикон 1

Од табелата може да се заклучи дека возраста на учениците, во однос на одделението, во најголем број е поголема, што не е случај и кај учениците во редовните училишта. Во осмо одделение 20 ученици се на возраст од 16 години, а 14 ученици од седмо одделение се на возраст од 15 години.

5.3. ИНТЕЛЕКТУАЛНИОТ СТАТУС НА УЧЕНИЦИТЕ

Графикон 2

Сите ученици, кои беа предмет на ова истражување, се категоризирани како ученици со лесни пречки во психичкиот развој. Меѓутоа, во разговор со наставниците, а и врз основа на добиените резултати може да се заклучи дека има и ученици кои се на долна граница на лесна психичка попреченост.

5.4. УСПЕХОТ НА УЧЕНИЦИТЕ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Графикон 3

Целта на овој графикон е: прикажаниот успех на учениците по предметот македонски јазик да се спореди со успехот од иницијалниот тест за јазичните знаења по македонски јазик.

Од графиконот може да се види дека 58 ученици постигнале одличен успех по предметот македонски јазик, додека 44 ученици постигнале многу добар успех. Треба да се истакне дека сите ученици се оценуваат според нивните индивидуални способности, а не само по еден критериум што би важел за сите ученици.

6. ИНСТРУМЕНТИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

6.1. ИСПИТУВАЊЕ НА ЈАЗИЧНИТЕ И ПРАВОПИСНИТЕ ЗНАЕЊА НА УЧЕНИЦИТЕ СО ПРЕЧКИ ВО ПСИХИЧКИОТ РАЗВОЈ СО ИНИЦИЈАЛЕН ТЕСТ ЗА ЈАЗИЧНИ ЗНАЕЊА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Испитувањето на претходните јазични и правописни знаења и вештини на учениците со пречки во психичкиот развој е извршено со иницијален тест за јазичните знаења. Самиот тест се состои од 27 задачи што ја опфаќаат целокупната содржина од програмското подрачје *Јоуки за јазикот*, а која што учениците треба да ја усвојуваат од прво до осмо одделение. Треба да се напомене дека тестот содржи и една задача што не е предвидена со наставната програма, а таа е **пишување скратеници**. Воведувањето на оваа задача имаше за цел да покаже дали учениците владеат со таа содржина, бидејќи често се употребува во другите наставни предмети. Максималниот број бодови што можат да се добијат со решавањето на задачите на овој тест изнесува 27.

Во конструирањето на иницијативниот тест за јазични знаења помогнаа: професор д-р **Љупчо Ајдински**, како и **наставниците дефектолози** од посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” од Прилеп.

Тестирањето на учениците со пречки во психичкиот развој се организира во посебните училишта: “Д-р Златан Сремец” - Скопје, “Иднина” - Скопје, “Маца Овчарова” - Велес, и во посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Ѓорѓи Сугарев” - Битола. Во наведените училишта во седмите и осмите одделенија кон крајот на месец март во учебната 2003 / 2004 година извршено е тестирање на јазичните и правописните знаења на учениците со иницијалниот тест по македонски јазик.

Тестирањето е извршено по однапред подготвени упатства за иницијално тестирање (*прилог 1*). Пред да започне тестирањето на учениците им беше објаснета содржината на тестот. За решавање на иницијалниот тест учениците имаа на располагање 60 минути. Тестирањето се вршеше во училниците во кои што учениците секојдневно работат. Со оглед на бројноста на учениците во одделенијата секој ученик имаше посебна клупа за работа со што беше оневозможено меѓусебното препишување.

6.2. РЕЗУЛТАТИ ОД ИНИЦИЈАЛНИОТ ТЕСТ ЗА ЈАЗИЧНИ И

ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Учениците од посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик го постигнаа следниов успех: (табела 1, приложена во прилог 2).

Просечниот број решени задачи е 16,7.

Половина од вкупниот број ученици решиле до 17 задачи.

Разликата меѓу најмалку решени и најмногу решени задачи е 8 задачи.

Просечната мерка на описување на поединечниот број решени задачи од просечниот број решени задачи изнесува 2 задачи.

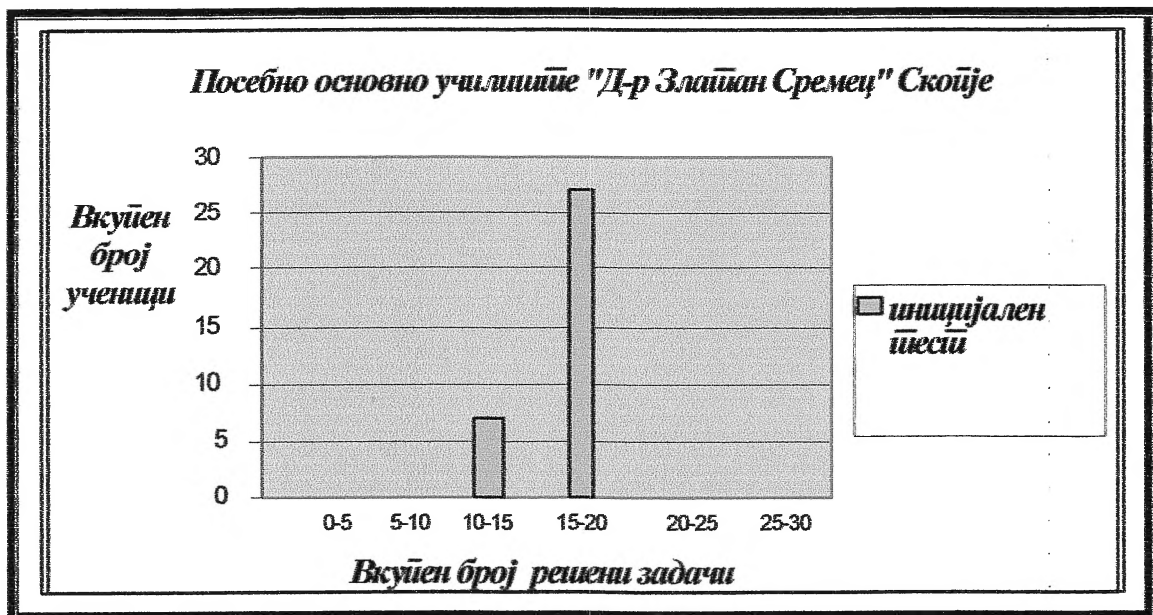
Коефициентот на варијација е 11,18%.

Стандардната девијација изнесува 11,18% од аритметичката средина.

Коефициентот на асиметрија е - 0.4500, што значи дека дистрибуцијата на бројот решени задачи има мала асиметрија на левата страна во однос на нормалната дистрибуција.

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 4

Учениците од посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, и посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Ѓорѓи Сугарев” - Битола на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик го постигнаа следниов успех: (табела 2, приложена во прилог 2).

Просечниот број решени задачи е 17,5.

Половината од вкупниот број на ученици решиле повеќе од 18 задачи.

Разликата меѓу најмалку решени и најмногу решени задачи е 15 задачи.

Просечната мерка на отстапување на поединечниот број решени задачи од просечниот број решени задачи изнесува 3 задачи.

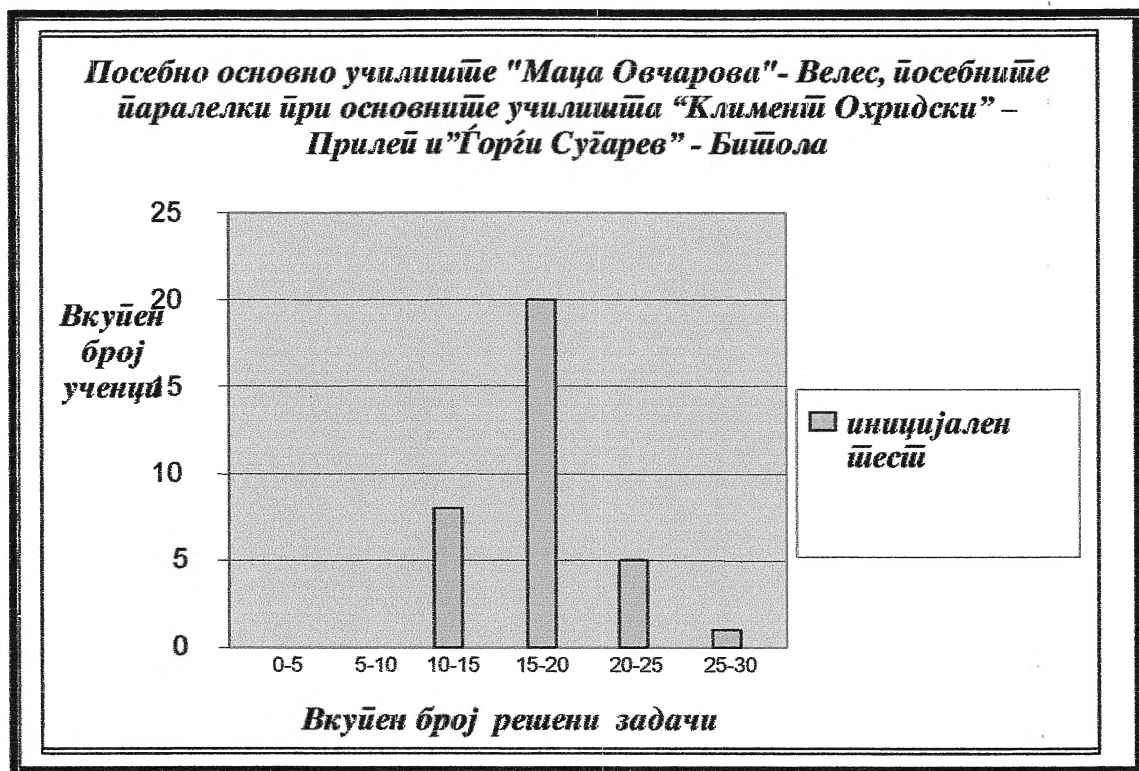
Коефициент на варијација изнесува 19,69%.

Стандардната девијација изнесува 19,69% од аритметичката средина.

Коефициентот на асиметрија е -0.0001 , што значи дистрибуцијата на бројот решени задачи има мала асиметрија во однос на нормалната дистрибуција.

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 5

Учениците од посебното основно училиште "Иднина" - Скопје на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик го постигнаа следниов успех: (табела 3, приложена во прилог 2).

Просечниот број решени задачи 16,7.

Половинаџа од вкупниот број ученици решиле до 16 задачи, а половинаџа повеќе од 16 задачи.

Разликаџа меѓу најмалку решени и најмногу решени задачи е 15 задачи.

Просечнаџа мерка на оцисцражување на поединечниот број решени задачи од просечниот број решени задачи е 5 задачи.

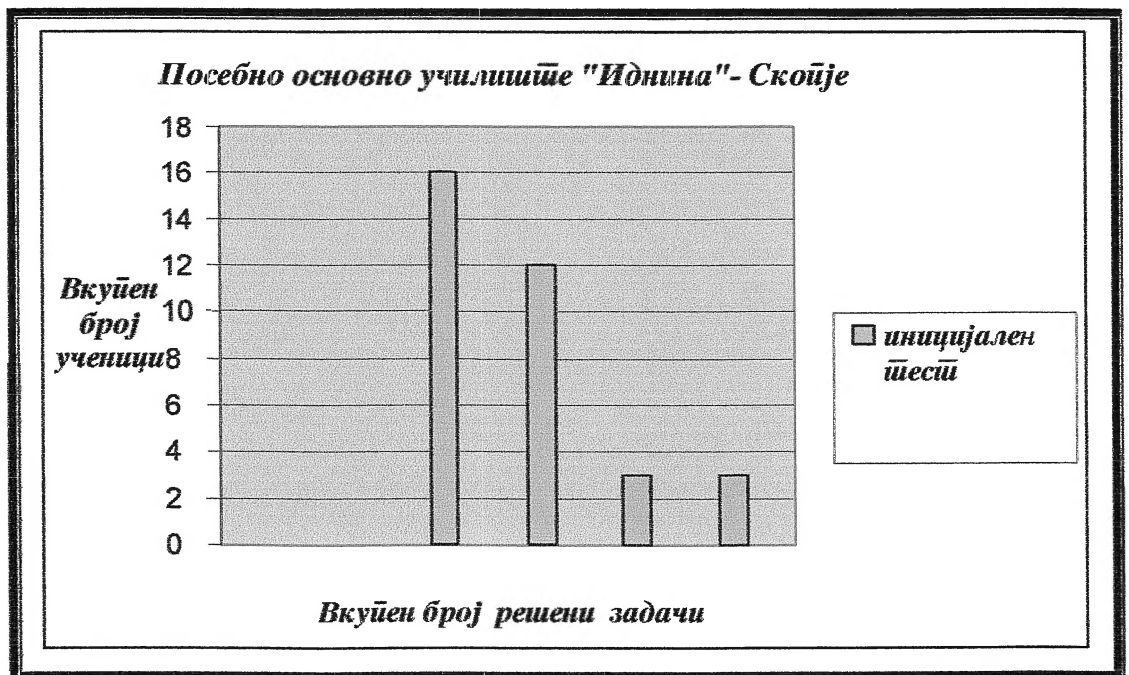
Коефициентот на варијација е 26,9.

Стандарднаџа девијација изнесува 26,9% од аритметичкаџа средина.

Коефициентот на асиметрија е 1.1109, што значи дисцрибуцијата на бројот решени задачи има јака асиметрија.

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 6

Табела 6

Успех на учениците постојателни на иницијалниот тест

Посебни основни училишта	Број на ученици (N)	Просечна вредност (M)	Просечен варијабилитет (S)	Коефициент на варијација (во %) (V)
“Д-р Златан Сремец” - Скопје	34	16,7059	1,8673	11,18
“Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Горѓи Сугарев” - Битола	34	17,5588	3,457	19,69

df = 1

FS = 1.6021

p < 0.210

Ft = 3.985

2. Не постои разлика во просечниот успех на учениците од посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје и посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, како и посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Горѓи Сугарев” - Битола на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик. Со веројатност од 95% се прифаќа нултата хипотеза, што значи дека разликата во успехот (бројот решени задачи) во споредуваните училишта е $-0,8529$ и не е статистички значајна, туку исклучиво е последица на флукуацијата на извадокот и е случајна.

Табела 7

Успех на учениците постојан на иницијалниот тест

Посебни основни училишта	Број на ученици (N)	Просечна вредност (M)	Просечен варијабилитет (S)	Коефициент на варијација (во %) (V)
“Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Ѓорѓи Сугарев” - Битола	34	17,5588	3,457	19,69
“Иднина” - Скопје	34	16,7353	4,5012	26,9

df = 1   FS = 0.7158   p < 0.401   Ft = 3.985

3. Не постои разлика во просечниот успех на учениците од посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп, “Ѓорѓи Сугарев” - Битола и посебното основно училиште “Иднина” - Скопје на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик. Со веројатност од 95% се прифаќа нултата хипотеза, што значи дека разликата во успехот (бројот решени задачи) во споредуваните училишта е 0,8235 и не е статистички значајна, туку исклучиво е последица на флукуацијата на извадокот и е случајна.

Табела 8   *Успех на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења на шесте експериментални групи*

Посебни основни училишта	Број на ученици (N)	Просечна вредност (M)	Просечен варијабилитет (S)	Коефициент на варијација (во %) (V)
“Д-р Златан Сремец” -Скопје	34	16,7059	1,8673	11,18
“Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Горѓи Сугарев” - Битола	34	17,5588	3,457	19,69
“Иднина” - Скопје	34	16,7353	4,5012	26,9

$$df = 2 \quad FS = 0.6698 \quad p < 0.514 \quad Ft = 3.09 \quad F = 3.098 \quad \chi^2 = 0.670$$

4. Од претходната табела може да се заклучи дека не постои разлика во просечниот успех што учениците го постигнаа на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик. Исто така, може да се заклучи дека нема разлика во показателите за успехот на учениците од истражуваните училишта, односно дека групите се еквивалентни.

Покрај изедначувањето на групите, во поглед на јазичните и правописните знаења, се изврши и нивно изедначување во поглед на успехот по предметот македонски јазик, на крајот од првото полугодие.

Табела 9 Успех на учениците по македонски јазик на крајот од првото полугодие

	Одличен	%	Мн.добар	%	Вкупно
Посебно основно училиште "Д-р Златан Сремец" - Скопје	21	61,76	13	38,24	34
Посебно основно училиште "Маца Овчарова" – Велес, посебните паралелки при основните училишта "Климент Охридски"- Прилеп и "Ѓорѓи Сугарев"- Битола	19	55,88	15	44,12	34
Посебно основно училиште "Иднина" - Скопје	18	52,93	16	47,07	34

$$df = 2 \quad p < 0.7560 \quad t = 5.991$$

Од табелата може да се заклучи дека не постои разлика во успехот на учениците по предметот македонски јазик на крајот од првото полугодие за истражуваните училишта, односно групите се еквивалентни.

7. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ЕКСПЕРИМЕНТОТ

На почетокот од истражувањето во трите училишта истовремено беше извршено иницијалното тестирање по предметот македонски јазик на учениците од седмо и осмо одделение. По извршеното тестирање, а врз основа на добиените резултати од тестирањето, беше извршена елиминација на случаите што оневозможуваја изедначување. Потоа, во трите училишта беа формирани експериментални групи со по 34 ученици од VII и VIII одделение. Групите беа изедначени во правописните и јазичните знаења, според постигнатиот успех по предметот македонски јазик и според коефициентот на интелигенција.

По формирањето на групите, со случаен избор се одреди: индивидуализација на наставата по македонски јазик со примена на наставни ливчиња да се организира во посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје, индивидуализација на наставата по македонски јазик со примена на задачи на три нивоа на тежина да се организира во посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес и во посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” – Прилеп, како и во посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарв” - Битола, а *традиционалниот* начин на изведување настава по македонски јазик да се организира во посебното основно училиште “Иднина” - Скопје.

Експериментот траеше два месеца и во тоа време беа одржани околу четириесет часови по македонски јазик од кои што десет часови беа наменети за усвојување на наставните содржини од програмското подрачје *ѝоуики за јазикои̃*.

Во посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” – Скопје во кое беше формирана експерименталната група Е1 за секој ученик беше составена индивидуална програма во која беа содржани сите наставни содржини од областа на јазикот и правописот што ученикот ги усвоил, како и оние што не ги усвоил. Оваа индивидуална програма беше составена врз основа на добиените резултати што ученикот ги постигнал на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења, а кој што воедно беше користен како дијагностички тест. Тестот овозможи да се дознае што ученикот не разбрал, какви грешки направил, зошто ги правел тие грешки и сл. Врз основа на овие согледувања, за секој ученик беа направени наставни ливчиња за надополнување, што имаа три варијанти: лесна, средна и тешка.

Наставниците кои ја организираа наставата по македонски јазик во експерименталната група Е1 најнапред беа информирани за резултатите што ги постигнал секој ученик на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења, а потоа за индивидуалната програма и наставните ливчиња за надополнување. На наставниците им беше сугерирано часовите по македонски јазик да ги организираат и изведуваат на тој начин што за секоја наставна содржина од програмското подрачје *ѝоуики за јазикои̃* на секој ученик ќе му даваат соодветно наставно ливче. Учениците одговорот го пишуваа директно на

предвиденото место на ливчето, а наставникот ги контролираше и ги прегледуваше одговорите на учениците. На наставниците им беше дозволено сами да се определат која варијанта од наставните ливчиња ќе ја применат кај секој ученик.

Во посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, во посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски“ - Прилеп и во посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” - Битола во кои беше формирана експерименталната група **E2**, исто така, за секој ученик беше составена индивидуална програма во која што беа содржани сите содржини од областа на јазикот и правописот што ученикот ги усвоил, како и оние што не ги усвоил. Програмите беа составени врз основа на резултатите што ги постигнаа учениците на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења. Наставниците кои ја организираа наставата по македонски јазик во оваа експериментална група најнапред беа информирани за резултатите што ги постигнаа учениците на иницијалниот тест, а потоа за индивидуалните програми и за збирките задачи на три нивоа на тежина што беа наменети за трите категории ученици: слаби, средни и одлични.

Збирката задачи, наменета за слабите ученици, во себе содржеше задачи преку кои учениците се вежбаа за самостојно определување на основните поими од јазикот и правописот (околу 75% од задачите во збирката), а исто така се вежбаа и во разбирање и примена на стекнатите знаења од јазик и правопис (околу 25% од задачите).

Збирката задачи, на второ ниво на тежина, беше наменета за категоријата средни ученици кои успешно ги определувале поимите пред воведувањето на експериментот, а преку овие задачи би требало да се оспособат за сфаќање, разбирање и примена на стекнатите знаења од јазик и правопис (околу 75% од задачите во збирката), со можност да ги “преработуваат” стекнатите знаења (околу 25% од задачите во збирката).

Збирката задачи, на трето ниво на сложеност, пак, беше наменета за најдобрите ученици кои постигнаа најдобри резултати на иницијалното тестирање за јазичните и правописните знаења. Преку задачите од оваа збирка учениците се вежбаа за примена на стекнатите знаења и нивна “преработка” (околу 75% од задачите во збирката). Останатите задачи во оваа збирка се најсложени и се однесуваа на можноста за креативна преработка на стекнатите знаења.

На наставниците од оваа експериментална група им беше сугерирано наставата по македонски јазик да ја организираат и изведуваат на тој начин што за секоја наставна содржина, на секој ученик, ќе му даваат да решава соодветни задачи од збирката, наменети за неговото ниво. Учениците одговорите директно ги пишуваа во збирката, а задачата на наставникот беше да ги прегледа и контролира одговорите.

Самата примена на наставните ливчиња и задачите на три нивоа на тежина на секој ученик му овозможуваа да се задржи на нивното решавање онолку време колку што му беше потребно.

Во посебното основно училиште “Иднина“ - Скопје беше формирана третата експериментална група ЕЗ. Наставата во ова училиште беше организирана на вообичаен, секојдневен начин на работа. На наставниците, кои ја изведуваат наставата по македонски јазик, најнапред им беа презентирани резултатите што учениците ги постигнаа на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења, а потоа им беше кажано дека мора да продолжат да работат на усвојување на овие наставни содржини. Ним не им беше сугерирано на кој начин ќе ја организираат и изведуваат наставата по македонски јазик, но јасно им беше предочено дека на крајот од учебната година истите ученици ќе бидат одново тестирани со тест за јазични и правописни знаења.

III. АНАЛИЗА И РЕЗУЛТАТИ ОД ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ЗА ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Откако заврши реализацијата на експериментот се пристапи кон повторно тестирање на истите ученици со финален тест за јазични и правописни знаења за да се утврди дали постои разлика во резултатите на учениците од наведените училишта.

Тестирањето истовремено се изврши во сите три училишта на крајот од учебната година (07. 06. 2004 год.) и тоа според однапред подготвено упатство за финално тестирање (*прилог 3*). Секој ученик имаше на располагање 60 минути за решавање на тестот. Имајќи ја во предвид бројноста на учениците во одделенијата, секој ученик имаше посебна клупа за работа за да не дојде до меѓусебно препишување.

Откако заврши тестирањето со финалниот тест за јазични и правописни знаења, а пред да им се соопштат резултатите на учениците од двете експериментални групи во кои се применија определените облици на индивидуализација на наставата по македонски јазик, тие беа анкетирани со прашалник за нивниот однос кон применетиот облик на индивидуализација на наставата по македонски јазик (*прилози 6 и 7*).

Исто така, со посебен прашалник беа анкетирани и наставниците кои ја организираа и изведуваа наставата по македонски јазик во кој требаше да се добие нивното мислење за предностите и недостатоците на индивидуализираната настава (прилози 8 и 9).

1. РЕЗУЛТАТИ ОД ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ЗА ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Учениците од посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје на финалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик ги постигнаа следниве резултати: (табела 4, приложена во прилог 4).

Просечниот број решени задачи е 18,88.

Половината од вкупниот број ученици решиле до 19 задачи, а половина повеќе од 19,5 задачи.

Најголем број од учениците решиле 27 задачи.

Разликата меѓу најмногу решени и најмалку решени задачи е 21 задача.

Просечната мерка на остварување на поединечниот број решени задачи од просечниот број решени задачи изнесува 6,128 или 6 задачи.

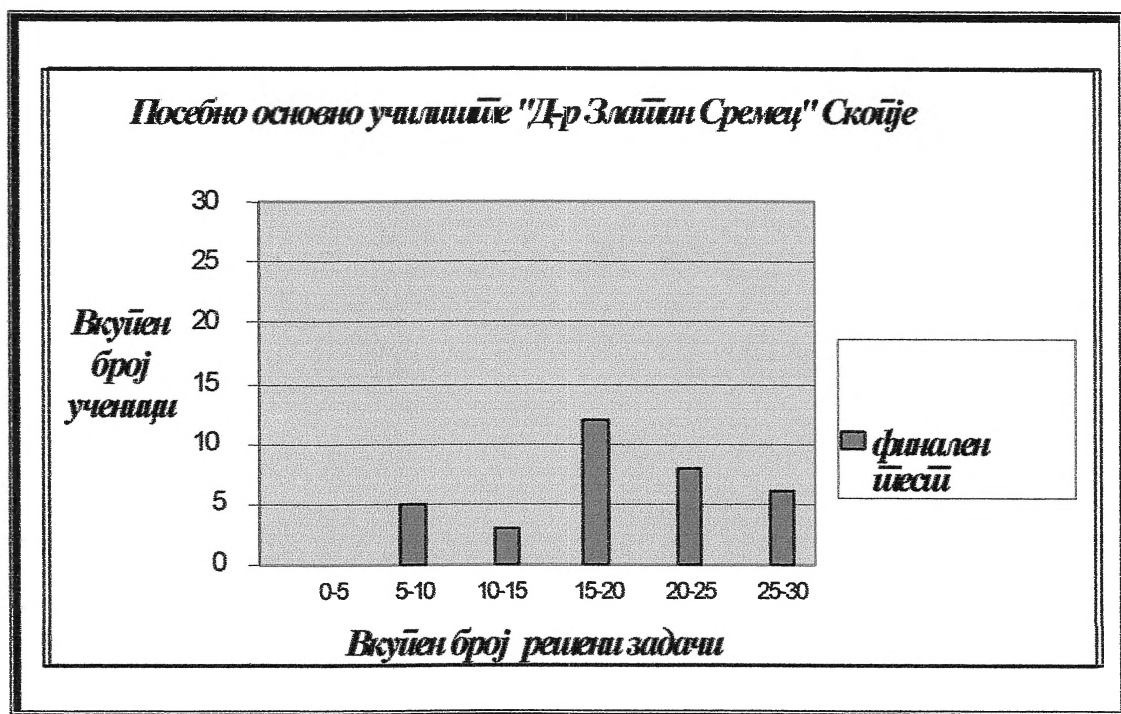
Коефициентот на варијација е 32,46%, што значи дека стандарлната девијација

изнесува 32,46% од аритметичката средина.

Коефициентот на асиметрија е $-0,5717$, што значи дека дистрибуцијата на бројот решени задачи има мала асиметрија во однос на нормалната дистрибуција.

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 7

Учениците од посебното основно училиште “МацаОвчарова “ - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски“ - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” - Битола на финалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик ги постигнаа следните резултати: (табела 5, приложена во прилог 4).

Просечниот број решени задачи е 19,38.

Половината од вкупниот број ученици решиле до 25 задачи, а половината повеќе од 25 задачи.

Најголем број од учениците решиле 27 задачи.

Разликата меѓу најмногу решени и најмалку решени задачи е 24 задачи.

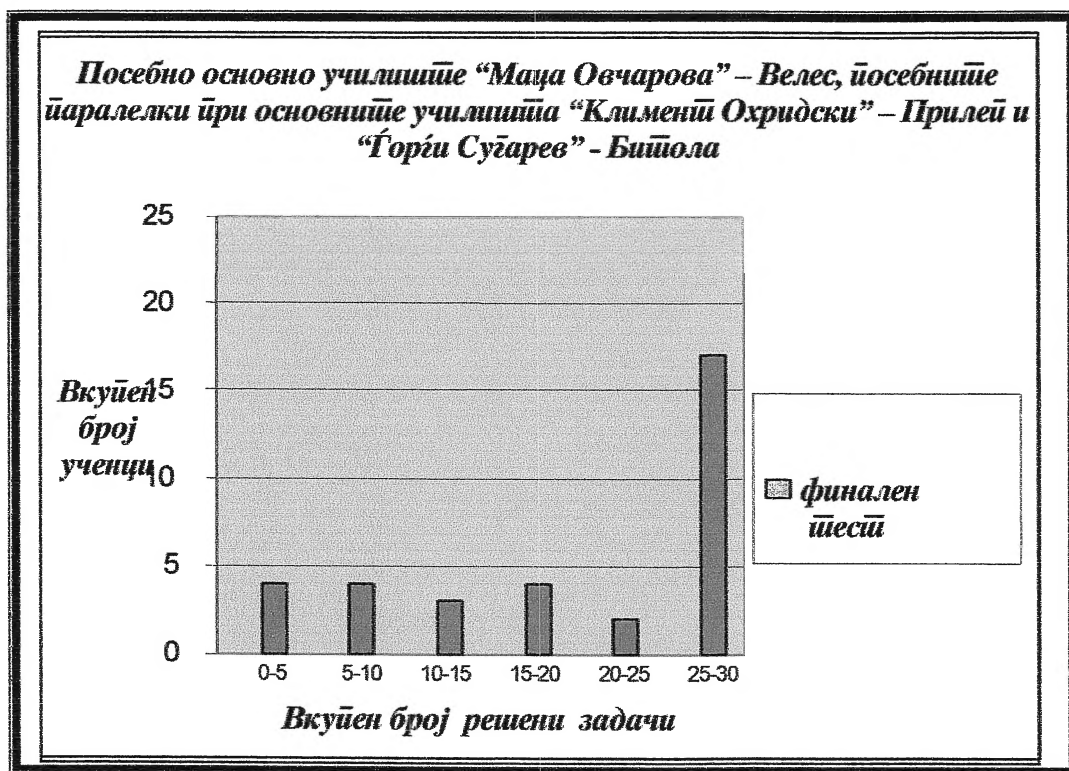
Просечната мерка на остварување на поединечниот број решени задачи од просечниот број решени задачи изнесува 9,042 или 9 задачи.

Коефициентот на варијација е 46,65%, што значи дека стандардната девијација изнесува 46,65% од аритметичката средина.

Коефициентот на асиметрија е -0.6467 , што значи дека дистрибуцијата на бројот решени задачи има асиметрија на левата страна во однос на нормалната дистрибуција.

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 8

Учениците од посебното основно училиште “Иднина“ - Скопје на финалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик ги постигнаа следниве резултати: (табела 6, приложена во прилог 4).

Просечниот број решени задачи е 17. 2941.

Половината од вкупниот број ученици решиле до 19,5 задачи, а половина повеќе од 19,5 задачи.

Најголем број од учениците решиле 26 и 27 задачи.

Разликата меѓу најмногу решени и најмалку решени задачи е 23 задачи.

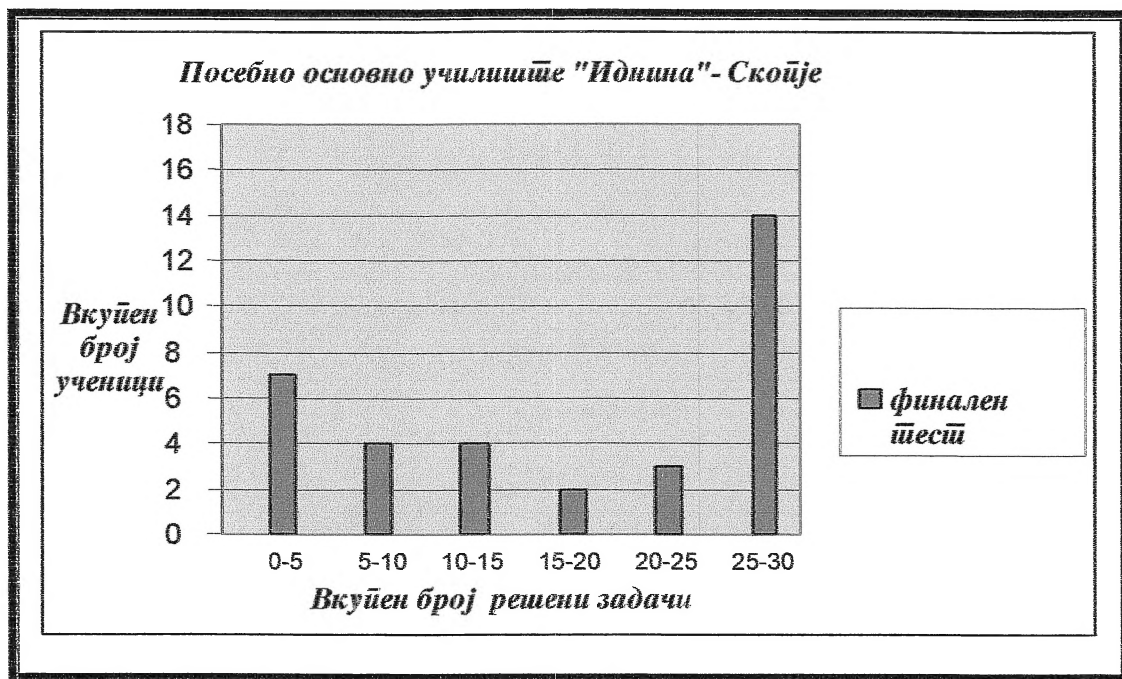
Просечната мерка на остварување на поединечниот број решени задачи од просечниот број решени задачи изнесува 9.4405 или 9 задачи.

Коефициентот на варијација е 54,59%, што значи дека стандартната девијација изнесува 54,59% од аритметичката средина.

Коефициентот на асиметрија е $- 0,2515$, што значи дека дистрибуцијата на бројот решени задачи има асиметрија на левата страна во однос на нормалната дистрибуција.

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 9

1.1. АНАЛИЗА НА УСПЕХОТ НА УЧЕНИЦИТЕ НА ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ПО ЗАДАЧИ

Учениците од посебно основно училиште "Д-р Злајан Сремец" - Скопје на финалниот тест ги постигнаа следниве резултати:

- на првите три прашања (како се викаат знаците со кои се пишуваат буквите; дали зборовите кој ги изговараме се составени од гласови; дали на

почетокот од реченицата се пишува голема буква?) учениците постигнаа 100% успех, додека на иницијалниот тест успехот беше послаб. Исто така, учениците постигнаа подобри резултати на петтото, шестото, седмото, осмото, деветтото десеттото, единаесеттото, дванаесеттото, тринаесеттото и на петнаесеттото прашање во однос на иницијалниот тест или (82%, 79%, 79%, 88%, 71%, 85%, 76%, 68%, 71%, 62%);

- меѓутоа, на четиринаесеттото прашање (во кое што се бараше од учениците да кажат со каква буква се пишуваат личните именки) учениците постигнаа 88% успех, што е помал од успехот постигнат на иницијалниот тест.
- на шеснаесеттото, седумнаесеттото и осумнаесеттото прашање (што се однесуваа на глаголите) учениците постигнаа подобар успех или (76%, 50%, 82%) во однос на успехот на иницијалниот тест или (47%, 44%, 68%);
- на деветнаесеттото прашање (што бараше од учениците да ги пронајдат заменките во реченицата) учениците постигнаа 53% успех, што е подобар успех во однос на успехот од иницијалниот тест што изнесуваше 35%. Успехот на учениците на следното прашање (кое што бараше од нив да ги пронајдат придавките во реченицата) изнесуваше 32% и беше послаб во однос на успехот на иницијалниот тест, што изнесуваше 53%;
- на дваесет и првото прашање (во кое што се бараше да се напише една реченица на латиница) учениците постигнаа послаб успех на финалниот тест 29% во однос на успехот постигнат на иницијалниот тест, кој изнесуваше 47%;

- учениците постигнаа подобар успех при решавањето на дваесет и второто и дваесет и третото прашање (или кога требаше да напишат по една проста реченица и една проширена реченица) во однос на иницијалниот тест и тој изнесува 82% и 74%;
- успехот на учениците при решавањето на дваесет и четвртото прашање (во кое што се бараше да се напише една сложена реченица) беше послаб и изнесуваше 29% , а на иницијалниот тест беше постигнат успех од 35%;
- при решавањето на дваесет и петтото прашање (во кое што требаше да се напише името на градот и државата) учениците постигнаа 76% успех и тој е нешто подобар од успехот постигнат на иницијалниот тест што изнесуваше 71%;
- успехот на учениците во решавањето на дваесет и шестото прашање (при што требаше да се напишат зборовите скратено) беше непроменет во однос на иницијалниот тест и изнесуваше 47%;
- при решавањето на дваесет и седмото прашање (каде се бараше да се поделат зборовите на слогови) учениците постигнаа 18% успех, што беше послаб од успехот што го постигнаа на иницијалниот тест, а кој изнесуваше 65%.

Учениците од посебно основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Суѓарев” - Бишпа на финалниот тест ги постигнаа следниве резултати:

- учениците при решавањето на првите три прашања постигнаа 100% успех кој беше поголем во однос на успехот постигнат на иницијалниот тест. Поголем успех учениците постигнаа и при решавањето на четвртото, шестото, седмото и осмото прашање или (91%, 94%, 65 % и 76%) во однос на успехот на иницијалниот тест или (85% , 76%, 56% и 59%). Успехот на учениците при решавањето на петтото прашање (во кое се бараше да се напише името на братот или сестрата) беше непроменет во однос на иницијалниот тест и изнесуваше 85%;
- на деветтото прашање (во кое што се бараше да се пронајде која реченица е расказна, која е прашална, а која е извична) учениците постигнаа 56% успех, што беше послаб од успехот кој што го постигнаа на иницијалниот тест, а кој изнесуваше 71%;
- послаб успех тие постигнаа и при решавањето на десеттото прашање (што бараше да се каже што означуваат зборовите маса, клупа, молив) и истиот изнесуваше 56% во однос на успехот од иницијалниот тест, кој изнесуваше 68%;
- при решавањето на единаесеттото, дванаесеттото, тринаесеттото, четиринаесеттото и петнаесеттото прашање (за именките - лични, сопствени, број и род на именките) учениците постигнаа подобар успех или (71%, 71%, 76%, 88% и 71%) од успехот на иницијалниот тест;
- ист успех како и на иницијалниот тест беше постигнат при решавањето на шеснаесеттото прашање (во кое се бараше да се одговори што означуваат одделни зборови) и тој изнесуваше 68%;

- успехот при решавањето на седумнаесеттото прашање (за пронајдување на глаголот во реченицата) беше нешто подобар во однос на иницијалниот тест и тој изнесуваше 65%;
- додека успехот при решавањето на осумнаесеттото прашање (да се напише глаголот во минато време) беше нешто послаб во однос на иницијалниот и изнесуваше 53%;
- на деветнаесеттото прашање (во кое што се бараше од учениците да ги пронајдат заменките во реченицата) беше постигнат нешто подобар успех од успехот на иницијалниот тест и тој изнесуваше 50%;
- успехот на учениците при решавањето на дваесеттото прашање (да се пронајдат придавките) беше послаб во однос на иницијалниот тест и изнесуваше 53%;
- дваесет и првото прашање (во кое што се бараше да се препише дадената реченица на латиница) успешно го имаа решено 65% ученици и тоа беше нешто послаб успех во однос на иницијалниот тест;
- успехот при решавањето на дваесет и второто, дваесет и третото и дваесет и четвртото прашање (во кои што се бараше да се напише по една проста, проширена и сложена реченица) беше подобар во однос на успехот на иницијалниот тест и изнесуваше 82%, односно 76%, т.е. 44%;
- при решавањето на дваесет и петтото прашање (каде се бараше да се напише името на градот и државата) учениците постигнаа 76% или успех што беше нешто послаб од успехот на иницијалниот тест, а кој што изнесуваше 79%;

- дваесет и шестото прашање (каде требаше да се напишат скратеници) успешно го имаа решено 56% ученици и тој беше нешто послаб успех во однос на иницијалниот, кој што изнесуваше 65%;
- на дваесет и седмото прашање (при што требаше да се поделат зборовите на слогови) успешни беа само 50% од учениците, за разлика од иницијалниот тест на кој успешни беа 59% ученици.

Учениците од посебно основно училиште “Иднина” - Скопје на финалниот тест ги постигнаа следниве резултати:

- првото прашање (или како се викаат знаците со кои се пишуваат гласовите) успешно го имаа решено 82% ученици, и тоа беше подобар успех од успехот на иницијалниот тест. Подобар успех учениците постигнаа и на второто, третото и на четвртото прашање;
- истиот успех како и на иницијалниот тест беше постигнат при решавањето на петтото прашање (каде требаше да се напише името на братот или сестрата) и тој изнесуваше 94%;
- на шестото прашање (што бараше да се одговори што се пишува најчесто на крајот од реченицата) учениците постигнаа послаб успех во однос на успехот на иницијалниот тест, и тој изнесуваше 74%;

- седмото прашање (во кое се бараше учениците да определат од колку зборови е составена реченицата) тие го решаваа со ист успех како и на иницијалниот тест и тој изнесуваше 50%;
- додека на осмото прашање (што е “Даме игра” збор, реченица или буква?) учениците постигнаа 74% успех и тој беше послаб од успехот на иницијалниот тест;
- успехот на учениците на деветтото прашање (каде требаше да се определи која реченица е прашална, која расказна, а која е извична) беше нешто подобар во однос на иницијалниот тест и изнесуваше 68%;
- десеттото, единаесеттото, дванаесеттото, тринаесеттото, четринаесеттото и петнаесеттото прашање (во кое што требаше да се пронајдат именките во реченицата; родот, бројот на именките; со каква буква се пишуваат личните именки; и да се пронајде општата именка) учениците ги одговорија со послаб успех во однос на успехот постигнат на иницијалниот тест или (50% , 56% ,44% , 62%, 62%, 56%);
- шеснаесеттото прашање (што бараше да се одговори што означуваат следниве зборови) учениците го решија со ист успех како и оној на иницијалниот тест и тој беше 68%;
- подобар успех тие постигнаа на седумнаесеттото прашање (кога го бараа глаголот во реченицата) во однос на иницијалниот тест и тој изнесуваше 76%;
- додека со ист успех учениците го решија и осумнаесеттото прашање (каде што требаше да се напише глаголот во минато време) и тој изнесуваше 68%;

- на деветнаесеттото прашање (да се пронајдат заменките во реченицата) учениците постигнаа подобар успех во однос на успехот постигнат на иницијалниот тест и тој изнесуваше 68%;
- подобар успех тие постигнаа и на дваесеттото прашање (кое што бараше да се пронајдат придавките во реченицата) и тој изнесуваше 50%;
- двесет и првото прашање (да се напише реченицата на латиница) успешно го решија 47% од учениците и тој успех беше подобар од успехот на иницијалниот тест;
- на дваесет и второто, дваесет и третото и дваесет и четвртото прашање (да се напише една проста, една проширена и една сложена реченица) учениците покажаа послаб успех во однос на иницијалниот тест и тој изнесуваше 59%, односно 62%, т.е. 38%;
- и на дваесет и петтото прашање (да се напише градот и државата) учениците постигнаа послаб успех во однос на иницијалниот тест и тој изнесуваше 56%;
- успехот на учениците при одговарањето на дваесет и шестото прашање (да се напишат скратено одделни зборови) беше нешто подобар во однос на оној од иницијалниот тест и изнесуваше 53%;
- дваесет и седмото прашање (што бараше следните зборови да се разделат на слогови) успешно го имаа решено 47% ученици и тоа претставува голем успех во однос на успехот постигнат на иницијалниот тест, а што изнесуваше 9%.

Во оваа смисла споредувајќи го успехот од финалниот шест што го постигнаа учениците од шестте експериментални групи може да се заклучи дека:

1. учениците од посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје (E1-индивидуализација на наставата по македонски јазик со примена на наставни ливчина) постигнаа подобри резултати на првото, четвртото, шестото, седмото, осмото, деветтото, десеттото, единаесеттото, дванаесеттото, тринаесеттото, четиринаесеттото, петнаесеттото, шеснаесеттото, осумнаесеттото, дваесет и второто, дваесет и третото и дваесет и петтото прашање во однос на успехот што го постигнаа учениците од посебното основно училиште “Иднина” - Скопје (E3), додека послаби резултати постигнаа на петтото, седумнаесеттото, дваесеттото, дваесет и првото, дваесет и четвртото, дваесет и шестото и дваесет и седмото прашање.
2. учениците од посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” - Битола (E2-индивидуализација на наставата со примена на задачи на три нивоа на тежина) постигнаа подобар успех на четвртото, шестото, седмото, осмото, десеттото, единаесеттото, дванаесеттото, тринаесеттото, четиринаесеттото, петнаесеттото, дваесеттото, дваесет и првото, дваесет и второто, дваесет и третото, дваесет и четврто, дваесет и петто, дваесет и шестото и дваесет и седмото прашање во однос на успехот на учениците од посебното основно училиште “Иднина” –

Скопје (**E3**), додека послаб успех постигнаа на петтото, деветтото, седумнаесеттото, осумнаесеттото и деветнаесеттото прашање.

Ако се спореди успехот на учениците меѓу експерименталната група **E1** и експерименталната група **E2**, тогаш може да се заклучи дека подобар успех постигнаа учениците од експерименталната група **E2**, и тоа на четвртото, петтото, шестото, дванаесеттото, тринаесеттото, петнаесеттото, седумнаесеттото, дваесеттото, дваесет и првото, дваесет и третото, дваесет и четвртото, дваесет и шестото и дваесет и седмото прашање, додека послаб успех постигнаа на седмото, осмото, деветтото, десеттото, единаесеттото, четиринаесеттото, шеснаесеттото, осумнаесеттото и деветнаесеттото прашање во однос на успехот што го постигнаа учениците од експерименталната група **E1**.

Изнесените резултати јасно укажуваат дека индивидуализацијата на наставата со примена на задачи на три нивоа на тежина имаше најголем ефект при усвојувањето на содржините од програмското подрачје *йоуки за јазикои*.

**1.2. ОСНОВНИ СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА УСПЕХОТ НА
УЧЕНИЦИТЕ ОД ТРИТЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ ГРУПИ ПОСТИГНАТ СО
ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ЗА ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА ПО
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК**

1. Успехот на учениците од посебно основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје и посебно основно училиште “Иднина” - Скопје на финалниот тест по јазични и правописни знаења по македонски јазик

Табела 13   Успехот на учениците од Е1 и Е3 постигнати на финалниот
тест

Посебни основни училишта	Број на ученици	Просечна вредност	Просечен варијабилитет	Коефициент на варијација (во %)
	(N)	(M)	(S)	(V)
“Д-р Златан Сремец” - Скопје Е1 (наставни ливчиња)	34	18,8824	6,1287	32,46
“Иднина” - Скопје Е3 (традиционална настава)	34	17,2941	9,4405	54,59

$$df = 1 \quad FS = 0.6771 \quad p < 0.414 \quad Ft = 3.985$$

Од табелата може да се заклучи дека разликата во успехот (број решени задачи) во споредуваните училишта изнесува 1.5883 и не е статистички значајна,

---

туку исклучиво е последица на флукутацијата на извадокот и е случајна. Но, сепак, може да се каже дека учениците од експерименталната група **E1** се подобри од учениците од експерименталната група **E3**. Од претходната табела може да се заклучи дека споредуваните групи се еквивалентни.

2. Успехот на учениците од посебно основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје и посебно основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Суѓарев” - Битола на финалниот шест за јазични и правписни знаења по македонски јазик

Табела 14 Успехот на учениците од E1 и E2 постигнат на финалниот месец

Посебни основни училишта	Број на ученици (N)	Просечна вредност (M)	Просечен варијабилитет (S)	Коефициент на варијација (во %) (V)
“Д-р Златан Сремец” - Скопје E1 (наставни ливчиња)	34	18,8824	6,1287	32,46
“Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” - Битола E2 (задачи на три нивоа)	34	19,3824	9,0420	46,65

$$df = 1 \quad FS = 0.0712 \quad p < 0.790 \quad Ft = 3.985$$

Разликата во успехот (број решени задачи) во споредуваните училишта изнесува – 0.5, иако не е статистички значајна, но сепак укажува дека учениците од експерименталната група E2 постигнаа подобри резултати од учениците од експерименталната група E1. Компарираниите групи, според покажаните резултати се еквивалентни.

3. Успехот на учениците од посебној основно училиште “Маца Овчарова” -
Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” -
Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” -
Битола и посебној основно училиште “Иднина” - Скопје на финалној
шесті за јазични и правописни знаења по македонски јазик

Табела 15   Успехот на учениците од Е2 и Е3 постојаност на финалној
шесті

Посебни основни училишта	Број на ученици	Просечна вредност	Просечен варијабилитет	Коефициент на варијација (во %)
	(N)	(M)	(S)	(V)
“Маца Овчарова” -Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” - Битола Е2 (задачи на три нивоа)	34	19,3824	9,0420	46,65
“Иднина” - Скопје Е3 (традиционална настава)	34	17,2941	9,4405	54,59

df = 1   FS = 0.8677   p < 0.355   Ft = 3.985

Според табелата може да се заклучи дека разликата во успехот (број решени задачи) изнесува 2.0883 што, иако статистички не е значајна, сепак укажува на поголемиот успех на учениците од експерименталната група **E2** во однос на успехот од експерименталната група **E3**.

Од табелата може да заклучи дека групите се еквивалентни.

Табела 16 Основни статистички показатели за успехот на учениците од шестте посебни основни училишта постојат со финален шест

Посебни основни училишта	Број на ученици (N)	Просечна вредност (M)	Просечен варијабилитет (S)	Коефициент на варијација (во %) (V)
“Д-р Златан Сремец” - Скопје	34	18,8824	6,1287	32,46
“Маца Овчарова” -Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Ѓорѓи Сугарев” - Битола	34	19,3824	9,0420	46,65
“Иднина” - Скопје	34	17,2941	9,4405	54,59

$$FS = 0.5818$$

$$p < 0.561$$

$$Ft = 3.09$$

$$F = 3.098$$

$$\chi^2 = 0.582$$

Од показателите се забележува дека има зголемување на просечниот број решени задачи на финалниот во споредба со иницијалниот тест, и тоа кај учениците од трите посебни основни училишта. Исто така, просечниот варијабилитет и коефициентот на варијација имаат тенденција на пораст за сите три посебни основни училишта, што се забележува од постигнатите резултати со иницијалниот во споредба со финалниот тест. Најголем варијабилитет во постигнатите резултати е забележан во посебното основно училиште “Иднина” - Скопје. Можеби причината за ваквиот резултат е зголемената мотивираност на наставниците и учениците од ова училиште.

Ако се споредува успехот на учениците од трите посебни основни училишта постигнат на финалниот тест ќе се заклучи дека нема разлика во постигнатиот успех на учениците од трите посебни основни училишта односно групите се еквивалентни.

IV. АНАЛИЗА НА ПОСТИГНАТИТЕ РЕЗУЛТАТИ МЕЃУ ИНИЦИЈАЛНИОТ И ФИНАЛНИОТ ТЕСТ ВО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИТЕ ГРУПИ СО ДИСКУСИЈА

Табела 17 Успехот на учениците од посебното основно училиште “Д-р
Златан Сремец” на иницијалниот и финалниот тест за
јазични и правописни знаења по македонски јазик

	Иницијален тест				Финален тест		
	N	M	S	V	M	S	V
Посебно основно училиште “Д-р ЗлатанСремец” - Скопје	34	16,7059	1,8673	11,18	18,8824	6,1287	32,46

$$F = 3.992$$

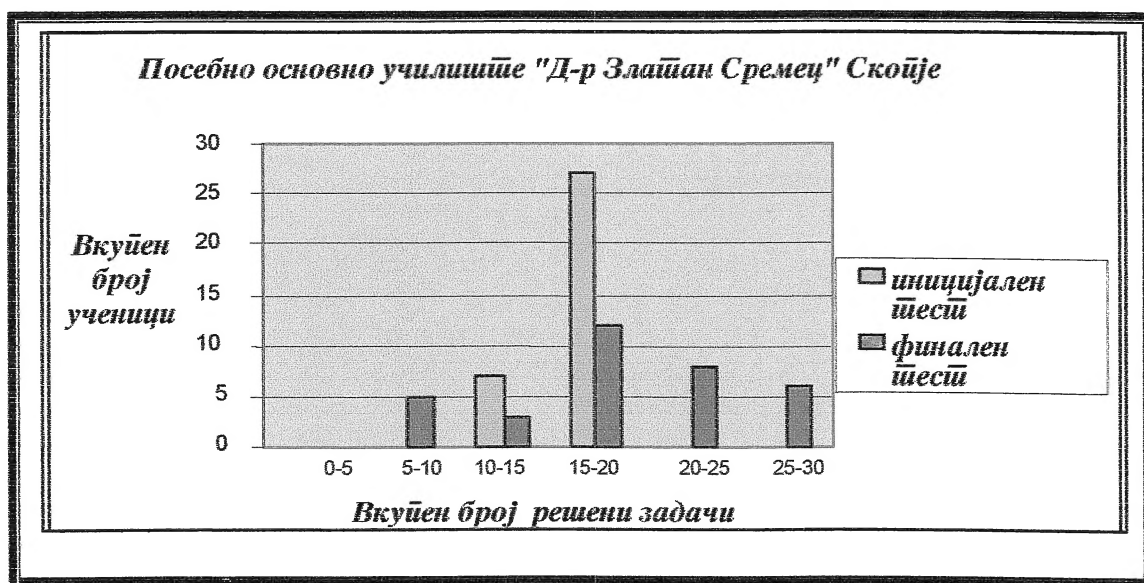
$$\chi^2 = 3.924$$

Иако не постои разлика во постигнатиот успех на учениците на иницијалниот и завршниот тест од посебното основно училиште “Д-р Златан

Сремец” - Скопје што статистички е значајна, сепак, може да се каже дека учениците постигнале подобар успех на финалниот тест по македонски јазик.

Графикон 10

Табела 18 Успехот на учениците од посебно основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Горѓи Сугарев” - Битола на иницијалниот и финалниот тест за јазични и правописни знаења во македонски јазик

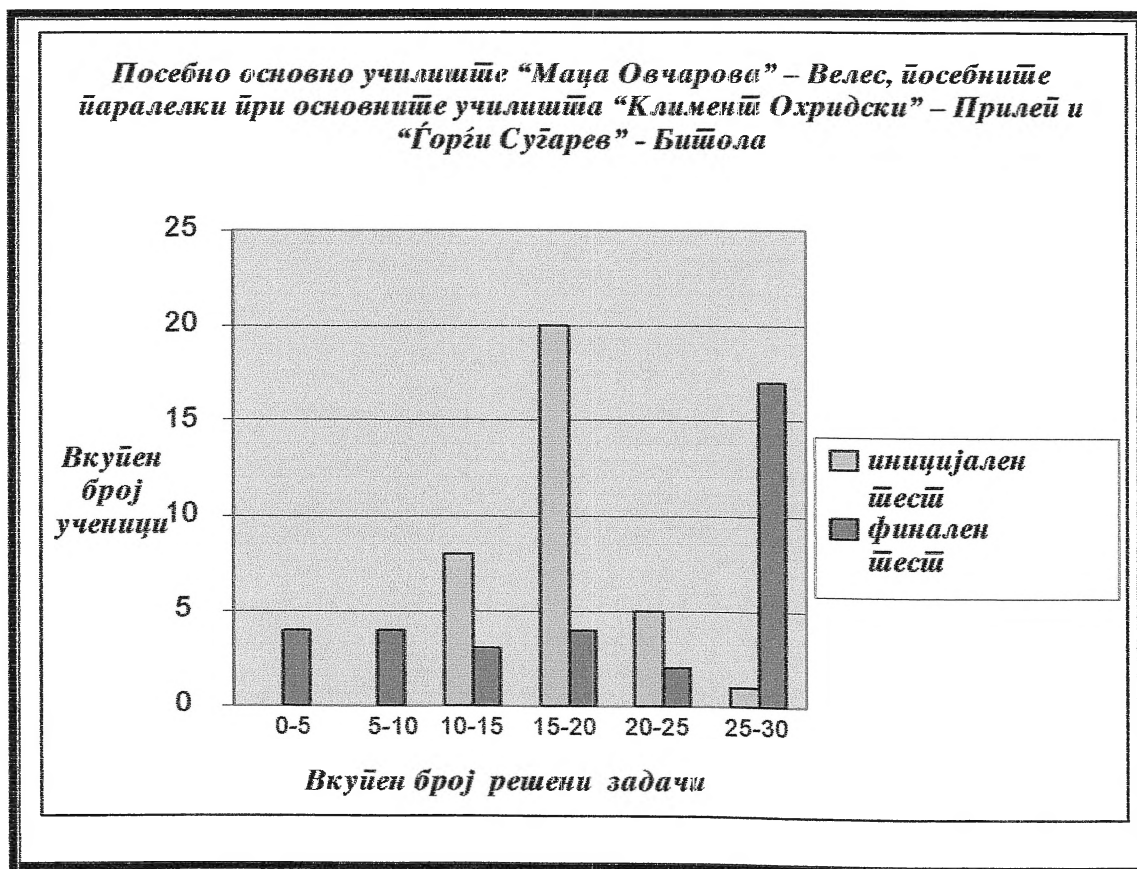
	Иницијален тест				Финален тест		
	N	M	S	V	M	S	V
Посебно основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Горѓи Сугарев” - Битола	34	17,5578	3,457	19,69	19,3824	9,0420	46,65

$$F = 3.992$$

$$\chi^2 = 1.206$$

Не постои статистичка разлика во постигнатиот успех на учениците од наведените училишта на иницијалниот и финалниот тест.

Графикон 11

Табела 19 Успехот на учениците од ПОУ “Иднина” на иницијалниот и финалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик

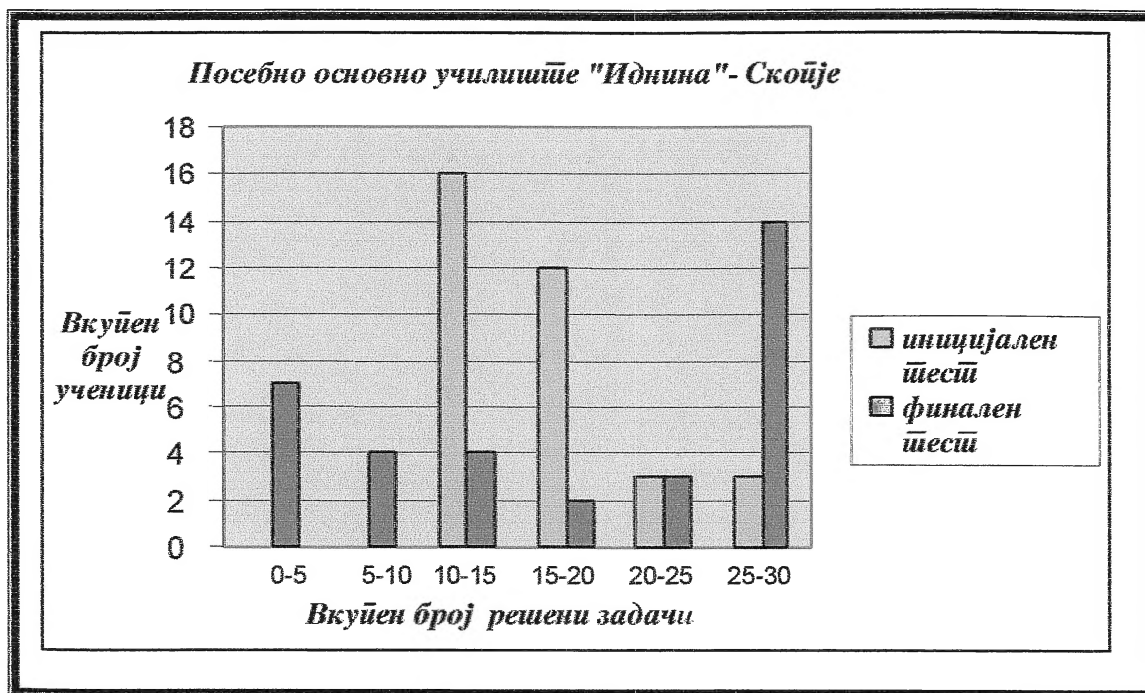
	Иницијален тест				Финален тест		
	N	M	S	V	M	S	V
Посебно основно училиште “Иднина” - Скопје	34	16,7353	4,5012	26,9	17,2941	9,4405	54,59

$$F = 3.992$$

$$\chi^2 = 0.118$$

Не постои статистичка разлика во постигнатиот успех на учениците од посебното основно училиште “Иднина” - Скопје на иницијалниот и финалниот тест.

Графикон 12

1. АНАЛИЗА НА ПРОСЕЧНИОТ УСПЕХ ПОСТИГНАТ НА ИНИЦИЈАЛНИОТ И ФИНАЛНИОТ ТЕСТ

Табела 20 Просечен успех на E1, E2 и E3 постигнат на иницијалниот и
финалниот тест

Посебни основни училишта	Просечен успех	
	иницијален тест	финален тест
“Д-р Златан Сремец” – Скопје	16,7059	18,8824
“Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основното училиште “Климент Охридски” - Прилеп и посебните паралелки при основното училиште “Горѓи Сугарев” - Битола	17,5588	19,3824
“Иднина” - Скопје	16,7353	17,2941

$$df = 2$$

$$t = 7.3778$$

$$p = 1.$$

$$\chi^2 = 0.0357$$

Од табелата може да се заклучи дека посебните основни училишта и видовите тестови се независни обележја. Различните видови тестови не се статистички значајни за различните посебни основни училишта.

2. АНАЛИЗА НА УСПЕХОТ НА УЧЕНИЦИТЕ НА ИНИЦИЈАЛНИОТ И ФИНАЛНИОТ ТЕСТ СПОРЕД БРОЈОТ РЕШЕНИ ЗАДАЧИ

Табела 21

Успех на учениците според бројот на решени задачи на
иницијалниот и финалниот тест

Решени задачи	Посебно основно училиште “Д-р Златан Сремец” Скопје		Посебно основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Горѓи Сугарев” - Битола				Посебно основно училиште “Иднина” Скопје					
	ини. тест	фин. тест	иниц. тест	фин. тест		иниц. тест	фин. тест					
0-5	0	0	0	4	0,12	0	7	0,21				
5,1-10	0	5	0,15	0	4	0,12	0	4	0,12			
10,1-15	7	0,21	3	0,09	8	0,24	3	0,09	16	0,47	4	0,12
15,1-20	27	0,79	12	0,35	20	0,59	4	0,12	12	0,35	2	0,06
20,1-25	0	8	0,24	5	0,15	2	0,06	3	0,09	3	0,09	
25,1-30	0	6	0,18	1	0,03	17	0,50	3	0,09	14	0,41	

Во посебното основно училиште “Д-р Златан Сремец” - Скопје сите (100%) од учениците на иницијалниот тест решија од 10 до 20 задачи. Со финалниот тест околу една третина од учениците или 35% решија од 15 до 20 задачи, а 42% од учениците решија повеќе од 20 задачи.

Во посебното основно училиште “Маца Овчарова” - Велес, посебните паралелки при основните училишта “Климент Охридски” - Прилеп и “Ѓорѓи Сугарев” - Битола 83% од учениците на иницијалниот тест решија од 10 до 20 задачи. Немаше ученици кои решија до 10 задачи или тој процент беше многу мал, односно 18% од учениците решија повеќе од 20 задачи. Со финалниот тест се зголемува бројот на учениците (или 33%) кои решаваат помал број задачи, односно до 15 задачи, а во истовреме се зголемува бројот на учениците (или 56%) кои решаваат повеќе од 20 задачи. Половината или 50% од учениците решаваат повеќе од 25 задачи. Ова потврдува дека учениците од експерименталната група Е2 постигнаа подобар успех на финалниот тест од останатите експериментални групи Е1 и Е3.

Во посебното основно училиште “Иднина” - Скопје 82% од учениците на иницијалниот тест решија од 10 до 20 задачи. Немаше ученици кои решија до 10 задачи или процентот беше многу мал, односно 18% од учениците решија повеќе од 20 задачи. Со финалниот тест се зголемува бројот на учениците (или 45%) кои решаваат помал број задачи односно до 15 задачи а во истовреме се зголемува и бројот на учениците (или 50%) кои решаваат повеќе од 20 задачи. Поточно, 41% од учениците решаваат повеќе од 25 задачи.

3. ИНДИВИДУАЛНИТЕ РАЗЛИКИ НА УЧЕНИЦИТЕ СО ПРЕЧКИ ВО ПСИХИЧКИОТ РАЗВОЈ И НАСТАВНИКОТ

Една од задачите на истражувањето беше и барање одговор на прашањето *дали и колку наставниците ги познава индивидуалните разлики меѓу учениците и на кој начин ја прилагодува наставата во однос на тие разлики?* Имено, само оној наставник кој потполно е информиран за постоењето на индивидуалните разлики меѓу учениците и нивната големина ќе сфати дека еднаквата настава за сите ученици нема да биде успешна и ќе ја почувствува потребата од прилагодување на наставата според можностите на учениците.

Познавањето на природата и големината на индивидуалните разлики меѓу учениците од страна на наставникот беше испитувано со Прашалник за наставата и индивидуалните разлики на учениците (*прилог 5*). Со анкетата беа опфатени 22 наставника од испитуваните училишта. Структурата на анкетираниите наставници, во однос на стручната спрема, е следнава: осум наставници се дефектолози, еден наставник е по техничко образование, еден наставник е по физичко образование, еден наставник е по музичко образование и единаесет наставници се дипломирани дефектолози.

Наставниците во прашалникот одговараа на седум поставени прашања.

Од добиените одговори може да се види дека најголем е бројот на анкетирани наставници кои работат во училиштата повеќе од дваесет години,

(10 или 45,4%), потоа следува група наставници кои имаат меѓу пет и десет години работен стаж (8 или 36,3%) и, на крај, е групата наставници кои имаат работен стаж меѓу десет и петнаесет години (4 или 18,2%).

Од вкупниот број анкетирани наставници четворица (или 18,2%) се изјаснија дека на учениците им предаваат повеќе од пет години, шеснаесет наставници (или 72,7%) им предаваат три години и два наставника (или 9,1%) им предаваат на учениците првпат.

На прашањето *колку ги познаваат учениците на кои им предаваат*, дваесет наставници (или 90,9%) одговорија дека доста добро ги познаваат учениците, а само два наставника (или 9,1%) одговорија дека ги познаваат.

Сите дваесет и два анкетирани наставника потврдно одговорија на третото прашање (*дали учениците од едно одделение меѓусебе се разликуваат*).

На следното прашање од наставниците се бараше да наведат во што учениците од едно одделение меѓусебно се разликуваат, според нивното мислење. Дванаесет наставници (или 54,5%) одговорија дека учениците се разликуваат во психофизичките способности, додека останатите наставници (или 45,5%) навеле и конкретни разлики што ги забележале меѓу учениците како во однос на: социјализацијата, однесувањето, говорот, вниманието, емотивната зрелост, сознајните способности и можностите за напредување.

Изнесените податоци покажуваат дека наставниците добро ги познаваат учениците на кои им предаваат, дека се искусни во својата работа и поради тоа

можат да ја проценат и идентификуваат големината на разликите меѓу учениците.

Петото прашање се однесуваше на индивидуалните разлики и бараше од наставниците да одговорат колкави се тие разлики. Половина од анкетираниите наставници одговорија дека разликите се големи, а некои се изјаснија конкретно, нагласувајќи ја разликата во години.

Шестото прашање од анкетата бараше од наставниците да одговорат на прашањето дали наставата ја прилагодуваат според индивидуалните разлики на учениците. Сите дваесет и два наставника се изјаснија дека ја прилагодуваат наставата на тој начин што барањата ги поставуваат во зависност од индивидуалните разлики на учениците.

Осум наставници (или 36,3%) од вкупно анкетираниите ги наведоа конкретните облици на индивидуализација како одговор на седмото прашање што беше поврзано со индивидуалниот облик на работа, групната работа, очигледноста и задавањето домашни задачи.

Врз основа на дадените одговори може да се заклучи дека помал е бројот на наставници кои во праксата користат конкретни облици на индивидуализација на наставата.

4. ОДНОСОТ НА УЧЕНИЦИТЕ КОН ОБЛИЦИТЕ НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА

Односот на учениците кон индивидуализацијата на наставата по македонски јазик е испитуван со помош на посебни прашалници (*прилози 6 и 7*). Учениците од експерименталните групи (ученици со кои наставата по македонски јазик е индивидуализирана со примена на наставни ливчиња и задачи на три нивоа на тежина) одговараа на прашањето *дали постојат и одговара наставата да се изведува со еден од облиците на индивидуализација на наставата или пак постојат и одговара секојдневните вообичаен начин на работа?*

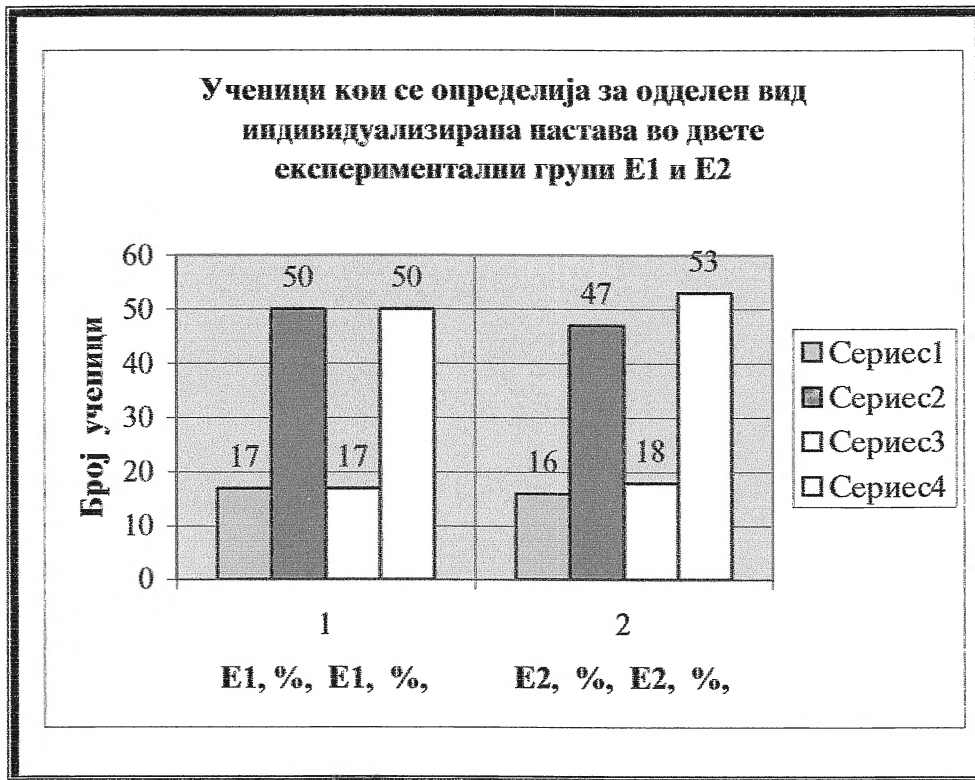
Табела 22

Број на ученици определени за одделен вид на настава

Број на ученици определени за работа со наставни ливчиња	%	Број на ученици определени за вообичаен начин на работа	%
17	50	17	50
Број на ученици определени за работа со задачи на три нивоа на тежина		Број на ученици определени за вообичаен начин на работа	
16	47	18	53

Врз основа на приложената табела изготвен е следниов графикон:

Графикон 13

Добиените податоци укажуваат дека половина ученици се определиле за работа со наставни ливчиња, додека пак за работа со задачи на три нивоа на тежина се определиле помалку од половина од учениците.

Учениците кои се определија за работа со наставни ливчиња, односно задачи на три нивоа на тежина ги наведоа следниве предности: полесно учат, повеќе им се допаѓа, повеќе им се објаснува, имаат помош од наставникот кога нешто не им јасно и др.

Учениците кои се определија за вообичаениот начин на работа се изјаснија дека полесно им е кога наставникот предава, отколку сами да решаваат задачи.

Според добиените податоци од страна на учениците може да се заклучи дека учениците повеќе го прифаќаат вообичаениот облик на настава, отколку индивидуализираната настава. Причината можеби е во тоа што учениците се навикнати на вообичаениот начин на работа, а индивидуализираната настава не траеше доволно долго за да можат учениците да се навикнат и да ја прифатат. Исто така, наставата со примена на наставни ливчиња и задачи на три нивоа на тежина бараше од учениците поголемо внимание и активност, но и поголем напор што за нив преставуваше оптоварување на кое што не се навикнати.

Меѓутоа, извесно е дека на определен број ученици не им одговара вообичаениот начин на работа, па затоа треба да им се пружи соодветна индивидуализација на наставата.

5. МИСЛЕЊЕТО НА НАСТАВНИКОТ ЗА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈАТА НА НАСТАВАТА

За да може подобро да се согледа проблемот на индивидуализација на наставата по македонски јазик со примена на наставни ливчиња и задачи на три

нивоа на тежина, покрај испитувањето на односот на учениците кон облиците на индивидуализација на наставата, истражувањето беше насочено и кон испитување на мислењето на наставникот за предностите и недостатоците при примената на одделните облици на индивидуализација на наставата. Мислењето на наставникот се испитуваше со помош на Прашалник за организација и изведување на наставата со примена на наставни ливчиња, односно со примена на задачи на три нивоа на тежина (*прилози 8 и 9*). Анкетирани беа оние наставници кои ја организираа и изведуваа наставата по македонски јазик применувајќи наставни ливчиња или задачи на три нивоа на тежина.

Наставниците кои индивидуализираната настава ја изведуваа применувајќи наставни ливчиња, во одговорот на првото прашање од прашалникот ги наведоа следниве предности: работата е интересна за сите ученици, изразена е самостојноста, мотивираноста на учениците е поголема, постои можност да му се пријде на секој ученик, наставникот има увид во напредувањето на секој ученик, учениците се поактивни и др.

Наставниците кои индивидуализираната настава по македонски јазик ја изведуваа применувајќи задачи на три нивоа на тежина, пак, ги наведоа следниве предности: подобра дисциплина, учениците се поактивни и позаинтересирани за работа, учениците се повеќе мотивирани, различните нивоа овозможуваат прилагодување според можностите на учениците и др.

Од дадените одговори може да се заклучи дека овие облици на индивидуализација на наставата создаваат основни претпоставки за подобро

запознавање на учениците и нивните слабости и, на тој начин, овозможуваат побрзо и полесно отстранување на недостатоците во знаењето на учениците.

На второто прашање од прашалникот се бараше од наставниците да наведат определени недостатоци што се јавуваат при примената на еден од облиците на индивидуализирана настава. Како недостатоци тие ги наведоа: нема можност за меѓусебна помош, изработката и примената на наставни ливчиња бара повеќе време од наставникот, како и вложување материјални средства, но и тоа дека наставните ливчиња можат да се користат поефикасно во погорните одделенија.

Наставниците кои ја индивидуализираа наставата по македонски јазик со примена на задачи на три нивоа на тежина како недостаток наведоа дека учениците не се доволно оспособени за самостојна работа.

Ако се анализираат одговорите што наставниците ги дадоа во прашалникот, тогаш може да се види дека во многу нешта тие се согласуваат па дури и се поклопуваат со одговорите на учениците кои ги наведоа во нивните прашалници.

Врз основа на претходно изложеното, може да се заклучи дека нашата претпоставка за мислењето на наставниците за предностите и недостатоците на индивидуализираната настава се покажа точна. Наставниците, во своите одговори, наведоа поголем број предности на индивидуализираната настава во однос на нејзините недостатоци.

V. ЗАКЛУЧОЦИ

Во согласност со поставените цели, а врз основа на добиените резултати од истражувањето можат да се изведат следниве закалучоци:

1. ХИПОТЕЗА - Индивидуализацијата на наставата ќе биде поефикасна во поглед на образовните резултати во однос на традиционалниот начин на организација на наставата.

Оваа хипотеза делумно е потврдена. Иако статистички не е значајна, таа сепак ја покажа поголемата ефикасност на индивидуализираната настава по македонски јазик со примена на наставни ливчиња, во однос на традиционалниот начин на организација на наставата. Исто така, се покажа поголема ефикасност на индивидуализираната настава по македонски јазик со примена на задачи на три нивоа на тежина во однос на традиционалниот облик на организација на наставата.

2. ХИПОТЕЗА - Наставниците недоволно ја познаваат природата и големината на индивидуалните разлики во однос на знаењето на своите ученици.

Оваа хипотеза е потврдена затоа што истражувањето покажа дека мал е бројот на наставниците кои ја прилагодуваат наставата според индивидуалните разлики и способности на учениците со организирање индивидуализирана

настава. Исто така, мал е бројот на наставниците кои ја познаваат суштината на индивидуализираната настава.

3. ХИПОТЕЗА - Ќе постои напредок во усвојувањето на знаењата од програмската целина *ѝоуки на јазикот*.

И оваа хипотеза е прифатена, затоа што резултатите од истражувањето покажаа дека индивидуализираната настава по македонски јазик со примена на настава на три нивоа на тежина имала поголем ефект во усвојувањето на речиси сите наставни содржини.

4. ХИПОТЕЗА - Учениците кај кои е применета индивидуализираната настава повеќе ќе го прифатат овој облик на настава, во однос на традиционалниот облик на изведување настава.

Оваа хипотеза не се прифаќа, затоа што резултатите од анкетата покажаа дека само 50% ученици се оределиле за настава со наставни ливчиња, а 47% ученици се определиле за настава со три нивоа на тежина. Причината можеби е краткиот временски период што им беше даден на учениците за навикнување на еден од облиците на индивидуализација на наставата.

5. ХИПОТЕЗА - Наставниците ќе наведат поголем број предности на индивидуализираната настава во однос на нејзините недостатоци.

Оваа хипотеза се прифаќа. Наставниците наведоа повеќе предности на индивидуализираната настава во однос на нејзините недостатоци и, на тој начин,

ја потврдија оправданоста од воведување ваков облик на организирање и изведување настава.

На крајот од истражувањето може да се изведе следниов

ОПШТ ЗАКЛУЧОК – Индивидуализираната настава би овозможила создавање поповолни услови за поуспешен развој и унапредување на учениците во наставата а тоа би се остварило со изработка на нови наставни планови и програми.

ПРЕДЛОГ - МЕРКИ

Резултатите од истражувањето ја наметнуваат потребата од преземање извесни мерки што би придонеле за решавање на некои прашања што директно или индиректно се поврзани со проблемот на ова истражување.

- За подобар успех на учениците со пречки во психичкиот развој е неопходно наставата да се прилагоди според можностите и потребите на учениците. Тоа подразбира примена на индивидуализирана настава. За да биде успешно применета индивидуализираната настава секој наставник мора добро да ги познава учениците во одделението, нивните можности, способности, а и индивидуалните разлики што постојат меѓу нив.
- Во постојните наставни планови и програми што се применуваат во посебните училишта за ученици со пречки во психичкиот развој не се води сметка за индивидуалните разлики меѓу учениците. Затоа, сметаме дека треба да се изработат нови наставни планови и програми.
- Анализирајќи ги резултатите од истражувањето, сметаме дека е неопходно темелно разработување на наставниот план и програма по македонски јазик, односно разработување на содржините од програмското подрачје

ѝоуки за јазикоиѝ. Имено, резултатите покажуваат дека учениците подобро ја владеат онаа наставна содржина што не е предвидена со наставната програма (пишување скратеници), отколку наставната содржина што е предвидена (пишување на латиница). Ова наведува на мислење дека наведената содржина треба да се вклучи во наставниот план и програма по македонски јазик. Слабиот успех на учениците во пишувањето на латиница, во пишувањето сложени реченици, пак укажува, дека е потребно да се посвети поголемо внимание како при нивната обработка, така и при вежбањето и повторувањето на овие наставни содржини.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ајдински Љ. Интегрална рехабилитација ментално ретардираних лица, ЈКСД, Београд, 1981.
2. Ајдински Љ. Методика рада са ментално ретардираном децом
Миладиновиќ В. школског узраста – општи део, Београд, 1986.
3. Ајдински Љ. Основи на дефектолошката теорија и практика,
Ајдински Г. Сојуз на дефектолозите на Македонија, Печатница
Михајлов З. и книговезница “Зоки”, 1999.
4. Ајдински Г. Карактеристики во развојот кај лесно ментално ретардираните ученици – Куманово, 2000.
5. Антиќ С. Наставни листичи као средство рационализације,
Педагогија бр.3-4, Београд, 1966.
6. Баковљев М. Ефикасност програмиране обраде градива
интерпункције, Београд, 1978.
7. Баковљев М. Програмирана и индивидуализована настава,
Настава и васпитање, Београд, 1978.
8. Blake, A.K. The Mentally retarded, Prentice Hall, New Jersea, 1976.
9. Виготски Л. Основи дефектологије, Завод за уџбенике и наставна
средства, Београд, 1987.
10. Вукановиќ Р. Примена наставних листича у додатном одгојно –
образовном раду, Живот и школа бр.9-10, Осиек,
1963.

11. Вукановиќ Р. Проучавање индивидуалног рада у настави посебно примјена наставних листича, Живот и школа бр. 1-2 Осијек, 1963.
12. Вукановиќ Р. Резултати испитивања ефикасности неких поступака индивидуализације наставе на етапи понављања, Настава и васпитање бр.2, Београд, 1974.
13. Garner Ph. What teachers do developments in Special Education, London, 1995.
Hinchcliffe V.
Sandow S.
14. Gronlund N. Individualizing Classroom Instruction, Macmillan, 1974.
15. Davies J.D. Managing special needs in mainstream schools, London, 1998.
Garner F.
Lee J.
16. Daniels H. Inclusive education, World yearbook of education, 1999.
Garner Ph.
17. Добрев З. Особености в развитието на умствено изостаналите деца, Софија, 1998.
18. Дотран Р. Индивидуализована настава, ИП Веселин Маслеша, Сараево, 1962.
19. Дамјановски А. Индивидуализација на наставата, Просветно дело Скопје, 1993.
20. Ѓорѓевиќ Д. Психологија ментално заосталих лица, Дечје новине, Горни Милановац, 1982.

21. Ѓорѓевиќ Ј. Индивидуализована настава – Схватања и дефиниције, Настава и васпитање бр.2, Београд, 1979.
22. Ѓорѓевиќ Ј. Савремена настава – организација и облици, Научна книга, Београд, 1981.
23. Ѓорѓевиќ Ј. Педагогија, Научна книга Београд, 1983.
- Подкоњак Н.
24. Ѓорѓевиќ М. Индивидуализација наставе применом наставних листича у основној школи, Настава и васпитање, бр.4 Београд, 1972.
25. Ѓорѓевиќ С. Ефикасност облика индивидуализације наставе у основној школи за лако ментално ретардиране ученике, Докторска дисертација, Дефектолошки факултет у Београду, Београд, 1998.
26. Ѓукиќ М. Савремени модели индивидуализације наставе, Настава и васпитање бр.5, Београд, 1978.
27. Институт за експерименталну фонетику и патологију говора Београд
Успех у учењу са становишта психоллингвистике.
Округли сто, септембар, 1982.
28. Иотова М. Методика на обучението на бллгарски јзык в началните класови на помошното училиште, Благоевград, 1993.

29. Јакулић С. Рехабилитација ментално ретардираних лица, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1986.
30. Јакулић С. Медицинске основе менталне ретардације, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1993.
31. Јовановић-Илић М. Припремање модела индивидуализовање наставе, Настава и васпитање бр.4, Београд, 1972.
32. Кирби Р. Индивидуалне разлике, Нолит, Београд, 1978.
- Џон Р.
33. Марковац Ј. Порекло и проблеми индивидуализиране наставе, Педагогија бр.3, Београд, 1968.
34. Мештровић К. Рад са наставним листичима на додатном раду у тречем разреду, Живот и школа, бр.3-4 Осигек, 1963.
35. Марковац Ј. Индивидуализација почетне наставе математике, Живот и школа, бр.3-4 Осигек, 1980.
36. Миладиновић В. Основе методике матерњег језика, Дефектолошки факултет у Београду, Београд, 1994.
37. Милосављевић Д. Могућности ученика основне школе и индивидуализација наставе, Настава и васпитање бр.4, Београд, 1972.
38. Мори Ф. Индивидуализирана настава и групни рад, Нолит, Београд, 1959.

39. Мужик В. Ефикасност наставних листича у додатном раду, Педагогија бр.3, Београд,1964.
40. Мужик В. Методологија педагошког истраживања, Завод за издавање уџбеника, Сараево, 1968.
41. Мужик В. Тестови знања, Школска књига, Загреб, 1968.
42. МКБ – 10. Меѓународна статистичка класификација на болестите и на сродните здравствени проблеми, Десетта ревизија, Книга 1, СЗО Женева, 1992.
43. Mercer C. Students with Learning Disabilities, University of Florida, 1997.
44. Николиќ С. Ментални поремећај у дјеце и омладине 2, Школска књига, Загреб, 1990.
45. Orton S. T. Reading, Writing and Speech Problems in Children, New York, 1937.
46. Пиаже Ж. Интелектуални развој детета, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1978.
47. Пачемска Н.
Стојанов С.
Николовска Н. Знаењата по македонски јазик на учениците со лесни пречки во психичкиот развој, Педагошки завод на Македонија, Скопје, 1996.
48. Петровиќ М. Проблеми примене индивидуализоване наставе, Настава и васпитање бр.4,Београд, 1972.

49. Радуловиќ К. Утицај психомоторне организованости лако ментално заостале деце на прилагођеност и успех у школи, Докторска дисертација, Београд, 1981.
50. Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето
Наставен план и програма за основно образование и воспитување на ученици со лесни пречки во менталниот развој, Скопје, јуни 1977.
51. Републички завод за унапредување на образованието и воспитувањето
Планирање и подготовка на наставата за деца и младинци попречени во развитокот, прирачен материјал за наставниците, Скопје, 1985.
52. Светска здравствена организација – ICD –10
Класификација менталних поремећаја и поремећаја понашања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1992.
53. Службен весник на Р. Македонија бр.27 од 1996 год.
Правилник за критериумите и начинот на остварување на основно образование на ученици со пречки во психичкиот развој.
54. Службен весник на Р. Македонија бр.30 од 2000 год.
Правилник за оцена на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој.

55. Соколовски Ж. Проблеми у васпитању и образовању лако ментално ретардираних ученика са поремећајима у друштвеном понашању, Дефектолошка теорија и пракса бр.1, Београд, 1995.
56. Schiefelbusch R.L. Language of the mentally retarded, Univerzity park press, 1970.
57. Tilstone Ch. Observing Teaching and Learning, London, 1998.
58. Трајкоска А. Евалуација плана и програма матерњег језика од првог до тречег разреда, магистараски рад, Дефектолошки факултет у Београду, Београд, 2000.
59. Трнавац Н. Педагогија, Научна књига, Београд, 1992.
- Ѓорђевиќ Ј.
60. Универзитет у Београду, Дефектолошки факултет
Истраживање у дефектологији, Центар за издавачку делатност, Београд, 2002.
61. Чордиќ А. Педагогија ментално ретардираних, одабрана поглавља, Београд, 1977.
62. Чордиќ А. Општа дефектолошка дијагностика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
- Бојанин С.
63. Чоловиќ В. Педагошки значај индивидуалног приступа ученицима, Настава и васпитање, бр.4 Београд, 1972.
64. Shapiro B.K. Children with disabilities.
- Batshaw M.L.

П Р И Л О З И :

(прилог 1)

**ИНИЦИЈАЛЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА
ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА**

ОСНОВНОВНО УЧУЛИШТЕ ” _____ ”

ОДДЕЛЕНИЕ _____

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ _____

ОЦЕНКА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК _____

1. КАКО СЕ ВИКААТ ЗНАЦИТЕ СО КОИ СЕ ПИШУВААТ
ГЛАСОВИТЕ?

---

2. ДАЛИ ЗБОРОВИТЕ ШТО ГИ ИЗГОВАРАМЕ СЕ СОСТАВЕНИ ОД
ГЛАСОВИ?

---

3. НАПИШИ ЕДЕН ЗБОР.

---

4. ДАЛИ ПОЧЕТОКОТ НА СЕКОЈА РЕЧЕНИЦА СЕ ПИШУВА СО
ГОЛЕМА БУКВА?

---

5. НАПИШИ ГО ИМЕТО НА ТВОЈОТ НАЈДОБАР ДРУГАР ИЛИ
ДРУГАРКА.

---

6. ШТО ПИШУВАМЕ НАЈЧЕСТО НА КРАЈОТ ОД СЕКОЈА
РЕЧЕНИЦА?

---

7. ОД КОЛКУ ЗБОРОВИ Е СОСТАВЕНА СЛЕДНАВА РЕЧЕНИЦА?

Весна е добар ученик _____

-----

8. "ЈОВАН ЧИТА". (што е тоа ?)

реченица

збор

буква

(заокружи го точниот одговор)

-----

9. ОД СЛЕДНИТЕ РЕЧЕНИЦИ ПРОНАЈДИ КОЈА РЕЧЕНИЦА Е ПРАШАЛНА, КОЈА РАСКАЗНА А КОЈА ИЗВИЧНА И НАПИШИ ГО ЗНАКОТ ШТО ИМ ОДГОВАРА.

Денес бев на прошетка

Кога ќе одиме на планина

Леле премногу се изморив

-----

10. ШТО ОЗНАЧУВААТ СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ? Јован, Ана, Симе.

_____

-----

11. ПРОНАЈДИ ГИ ИМЕНКИТЕ ВО СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ И ПОДВЛЕЧИ ГИ.

убава, Јован, свири, зајак, книга.

-----

12. ОПРЕДЕЛИ ГО БРОЈОТ НА СЛЕДНИВЕ ИМЕНКИ: книги, дрво, ученик, автобуси.

Именки во еднина се: _____

Именки во множина се: _____

-----

13. НАПИШИ ПО ЕДНА ИМЕНКА ВО:

Машки род: _____

Женски род: _____

Среден род: _____

-----

14. СО КАКВА БУКВА СЕ ПИШУВААТ СОПСТВЕНИТЕ ИМЕНКИ?

_____
-----

15. ВО РЕЧЕНИЦАТА “АНА ЧИТА“ ПОДВЛЕЧИЈА ОПШТАТА ИМЕНКА.

_____
-----

16. РЕЧЕНИЦАТА “КУЧЕТО Е НАЈДОБАР ПРИЈАТЕЛ“ НАПИШИ ЈА НА ЛАТИНИЦА.

_____
-----

17. ШТО ОЗНАЧУВААТ СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ: трча, работи, пее?

_____
-----

18. ВО РЕЧЕНИЦАТА “ДОЖДОВНИТЕ КАПКИ УДИРААТ НА ПРОЗОРЕЦОТ” ПРОНАЈДИ ГО ГЛАГОЛОТ И ПОДВЛЕЧИ ГО.

---

19. ГЛАГОЛОТ ”УЧАМ“ НАПИШИ ГО ВО ИДНО ВРЕМЕ.

---

20. ВО РЕЧЕНИЦАТА “ЈАС И ТИ ЌЕ ЦРТАМЕ ДОДЕКА ТИЕ ИГРААТ ФУДБАЛ” ПРОНАЈДИ ГИ ЛИЧНИТЕ ЗАМЕНКИ И ПОДВЛЕЧИ ГИ.

---

21. ВО РЕЧЕНИЦАТА: “ЧИЧКО ТАНЕ ПРОДАВА СЛАМЕНИ И СВИЛЕНИ ШЕШИРИ “ ПРОНАЈДИ ГИ ПРИДАВКИТЕ И ПОДВЛЕЧИ ГИ.

---

22. СКРАТЕНО НАПИШИ ГИ СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ:

Улица _____

Број _____

Одделение _____

---

23. НАПИШИ ЕДНА ПРОСТА РЕЧЕНИЦА.

Проста _____

---

24. НАПИШИ ЕДНА ПРОШИРЕНА РЕЧЕНИЦА

Проширена _____

---

25. НАПИШИ ЕДНА СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА.

Сложена _____

---

26. ПОДЕЛИ ГИ СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ ПРАВИЛНО НА СЛОГОВИ :

мама _____

книга _____

дете _____

гума _____

---

27. НАПИШИ ИМЕ НА ЕДНО СЕЛО И ЕДЕН ГРАД.

(прилог 2)

**ТАБЕЛИ ОД ИНИЦИЈАЛНОТО ТЕСТИРАЊЕ ПО
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ
ЗНАЕЊА**

ТАБЕЛА 1 Успехот на учениците од посебно основно училиште "Д-р Злајан Сремец" - Скопје на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик

Број на учени.	БРОЈ НА ЗАДАЧИ																											Вкупно решени задачи		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Број	%	
1	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	18	67	
2	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	16	59	
3	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+	13	48	
4	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+	12	44	
5	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	13	48	
6	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	16	59	
7	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	16	59	
8	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	17	63	
9	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	18	67		
10	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+	17	63	
11	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+	15	56	
12	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	-	+	15	56	
13	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	17	63	
14	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	16	59	
15	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	15	56	
16	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	16	59	
17	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	18	67
18	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	17	63	
19	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	18	67	
20	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	+	17	63	
21	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	-	19	70	
22	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	-	17	63	
23	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	-	+	-	17	63	
24	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	15	56	
25	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	+	+	+	19	70	
26	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	+	+	19	70	
27	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	17	63	
28	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	17	63	
29	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	-	20	74	
30	+	+	-	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	-	+	+	16	59	
31	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+	-	17	63	
32	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	16	59	
33	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	19	70	
34	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	20	74	
Точни	24	33	25	34	28	25	16	23	15	24	21	18	16	31	20	15	16	15	23	12	18	16	20	22	12	22	24	568	/	
%	71	97	74	100	82	74	47	68	44	71	62	53	47	91	59	44	47	44	68	35	53	47	59	65	35	65	71	/	62	

**ТАБЕЛА 2 Успехој на ученицие од посебнојо основно училиште " Маца Овчарова" - Велес, посебније паралелки
при основније училишта "Климент Охридски" - Прилеј и "Ѓорѓи Суѓарев"- Биџола
на иницијалниот шест за јазични и правописни знења по македонски јазик**

Број на ученици	БРОЈ НА ЗАДАЧИ																											Вкупно решени задачи		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Број	%	
1	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	+	18	67	
2	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	20	74	
3	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	19	70	
4	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	16	59	
5	-	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	12	44	
6	-	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	12	44	
7	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	14	52	
8	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	-	+	16	59	
9	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	18	67	
10	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	+	18	67	
11	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	+	19	70	
12	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	20	74	
13	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	14	52	
14	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	17	63	
15	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	20	74	
16	+	-	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	+	18	67	
17	+	+	+	+	-	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	+	18	67	
18	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	14	52	
19	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	13	48	
20	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	12	44	
21	+	+	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	11	41	
22	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	16	59	
23	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	17	63	
24	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	19	70	
25	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	22	81	
26	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	21	78	
27	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	23	85	
28	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	21	78	
29	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	20	74	
30	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	19	70
31	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	16	59
32	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	17	63
33	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	21	78	
34	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	26	96	
Точни	30	30	26	29	29	26	19	20	24	23	19	20	16	23	24	24	23	17	22	16	20	22	23	18	7	20	27	597	/	
%	88	88	76	85	85	76	56	59	71	68	56	59	47	68	71	71	68	50	65	47	59	65	68	53	21	59	79	/	65	

ТАБЕЛА 3 Успехот на учениците од посебното основно училиште "Иднина" - Скопје на иницијалниот тест за јазични и правописни знаења по македонски јазик

Број на ученици	БРОЈ НА ЗАДАЧИ																											Вкупно решени задачи			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Број	%		
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100		
2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100		
3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100		
4	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	25	92		
5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	-	+	23	85			
6	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-	+	20	74		
7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-	+	20	74		
8	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	+	18	67		
9	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	13	48		
10	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	14	52		
11	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	12	44		
12	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	-	-	12	44		
13	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	16	59		
14	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	13	48		
15	-	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	13	48		
16	-	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	13	48		
17	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	14	52	
18	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	12	44
19	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	16	59
20	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	17	63	
21	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	17	63	
22	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	16	59	
23	+	-	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	13	48	
24	+	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	14	52	
25	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	13	48	
26	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	14	52	
27	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	16	59	
28	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	15	56		
29	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	14	52		
30	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	14	52		
31	+	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	16	59		
32	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	+	-	-	+	16	59		
33	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	18	67		
34	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	21	78	
Точни	26	25	23	27	32	27	17	27	22	28	24	17	22	29	25	5	23	16	23	13	13	15	24	24	16	3	23	569	/		
%	76	74	68	79	94	79	50	79	65	82	71	50	65	85	74	15	68	47	68	38	38	44	71	71	47	9	68	/	62		

(прилог 3)

**ФИНАЛЕН ТЕСТ ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ЈАЗИЧНИ И
ПРАВОПИСНИ ЗНАЕЊА**

ОСНОВНО УЧИЛИШТЕ “-----“

ОДДЕЛЕНИЕ -----

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ НА УЧЕНИКОТ-----

ОПШТ УСПЕХ НА КРАЈОТ НА ШКОЛСКАТА ГОДИНА -----

ОЦЕНКА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК -----

1. ЗНАЦИТЕ СО КОИ СЕ ПИШУВААТ ГЛАСОВИТЕ СЕ ВИКААТ :

---

2. ИЗГОВОРЕНИТЕ ЗБОРОВИ СЕ СОСТОЈАТ ОД ГЛАСОВИ :

ДА НЕ (Заокружи го точниот одговор)

---

3. ПОЧЕТОКОТ НА РЕЧЕНИЦАТА СЕКОГАШ СЕ ПИШУВА СО ГОЛЕМА БУКВА:

ДА НЕ (Заокружи го точниот одговор)

---

4. НАПИШИ ЕДЕН ЗБОР :

---

5. НАПИШИ ГО ИМЕТО И ПРЕЗИМЕТО НА ТВОЈОТ БРАТ ИЛИ СЕСТРА:

---

6. КАКО СЕ ВИКА ЗНАКОТ ШТО ГО ПИШУВАМЕ НАЈЧЕСТО НА КРАЈОТ НА СЕКОЈА РЕЧЕНИЦА?

---

7. НАПИШИ ОД КОЛКУ ЗБОРОВИ Е СОСТАВЕНА СЛЕДНАТА РЕЧЕНИЦА:

Јана е добра другарка. _____

-----

8. “ДАМЕ ИГРА “ (ШТО Е ТОА?).

Глас   Збор   Реченица   (Заокружи го точниот одговор)

-----

9. ОД СЛЕДНИТЕ РЕЧЕНИЦИ ПРОНАЈДИ КОЈА РЕЧЕНИЦА Е ПРАШАЛНА, КОЈА РАСКАЗНА А КОЈА ИЗВИЧНА И НАПИШИ ГО СООДВЕТНИОТ ЗНАК :

Времето е сончево

Дали ќе одиме на прошетка

Леле колку се удрив

-----

10. ШТО ОЗНАЧУВААТ СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ: МАСА, КЛУПА, МОЛИВ?
-
-

11. ПРОНАЈДИ ГИ ИМЕНКИТЕ ВО СЛЕНИВЕ ЗБОРОВИ И ПОДВЛЕЧИ ГИ: КНИГА, ЗАЈАК, РАБОТИ.
-

12. ЗБОРОВИТЕ: АВТОМОБИЛ, ГУМА, СТОЛИЦИ, КРЕДИ, ОЗНАЧУВААТ ИМИЊА НА ПРЕДМЕТИ. КОИ ОД НИВ СЕ ВО ЕДНИНА, А КОИ ВО МНОЖИНА?

Зборови во еднина се: _____

Зборови во множина се: _____

13. ОПРЕДЕЛИ ГО РОДОТ НА СЛЕДНИВЕ ИМЕНКИ: човек, Ана, маче.

Именки во машки род се: _____

Именки во женски род се: _____

Именки во среден род се: _____

14. СО КАКВА БУКВА СЕ ПИШУВААТ ЛИЧНИТЕ ИМЕНКИ?

_____
_____

15. ВО РЕЧЕНИЦАТА: “Јас читам книга “ ПРОНАЈДИ ЈА И ПОДВЛЕЧИ ЈА ИМЕНКАТА.

_____

16. ШТО ОЗНАЧУВААТ СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ: копа, ора, работи?

_____
_____

17. ПРОНАЈДИ ГО ГЛАГОЛОТ ВО СЛЕДНАТА РЕЧЕНИЦА И ПОДВЛЕЧИГО:

Татко ми работи во фабрика.

_____

18. ГЛАГОЛОТ “ПИШУВАМ” НАПИШИ ГО ВО МИНАТО ВРЕМЕ.

---

19. ВО СЛЕДНАТА РЕЧЕНИЦА ПРОНАЈДИ ГИ И ПОДВЛЕЧИ ГИ ЛИЧНИТЕ ЗАМЕНКИ:

Јас и ти ќе учиме заедно.

---

20. ВО СЛЕДНАТА РЕЧЕНИЦА ПОДВЛЕЧИ ГИ ЗБОРОВИТЕ ШТО ОЗНАЧУВААТ ПРИДАВКИ:

На клупата има црвени, зелени и жолти моливи.

---

21. СЛЕДНАТА РЕЧЕНИЦА НАПИШИ ЈА НА ЛАТИНИЦА:

Јас сум добар ученик.

---

22. НАПИШИ ЕДНА ПРОСТА РЕЧЕНИЦА.

---

23. НАПИШИ ЕДНА ПРОШИРЕНА РЕЧЕНИЦА.

---

24. НАПИШИ ЕДНА СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА.

---

25. НАПИШИ ГО ПРАВИЛНО ИМЕТО НА ГРАДОТ ВО КОЈШТО
ЖИВЕЕШ И ИМЕТО НА НАШАТА ДРЖАВА.

град _____ држава _____

---

26. СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ ПРИ ПИШУВАЊЕТО ЧЕСТО СЕ
СКРАТУВААТ.
НА ЛИНИИТЕ НАПИШИ ГИ СКРАТЕНИЦИТЕ НА ОВИЕ
ЗБОРОВИ:

метар _____ година _____

литар _____ одделение _____

---

27. СЛЕДНИВЕ ЗБОРОВИ ПОДЕЛИ ГИ НА СЛОГОВИ ПА РАЗДЕЛЕНИ
СО ЦРТИЧКА МЕЃУ СЛОГОВИТЕ НАПИШИ ГИ НА ЛИНИЈАТА.

книга _____ река _____

гума _____ мама _____

(прилог 4)

**ТАБЕЛИ ОД ФИНАЛНОТО ТЕСТИРАЊЕ ПО
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК ЗА ЈАЗИЧНИ И ПРАВОПИСНИ
ЗНАЕЊА**

ТАБЕЛА 4 Успехој на ученицише од посебношо основно училиште "Д-р Злајан Сремац" - Скопје на финалној шесет за јазични и ираројисни знаења по македонски јазик

Број на ученици	БРОЈ НА ЗАДАЧИ																											Вкупно решени задачи	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Број	%
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	19	70
2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	19	70
3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	23	85
4	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	24	89
5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
6	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
8	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
9	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
10	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	-	21	78
12	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	19	70
13	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	18	67
14	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	20	74
15	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	-	-	19	70
16	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	20	74
17	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	22	81
18	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	22	81
19	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	-	21	78
20	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	22	81
21	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	22	81
22	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	18	67
23	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	-	-	17	63
24	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	-	-	18	67
25	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	-	-	20	74
26	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	18	67
27	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	15	56
28	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	14	52
29	+	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	41
30	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	9	33
31	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	7	26
32	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	8	30
33	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	6	22
34	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	8	30
Точни	34	34	34	30	28	27	27	30	24	29	26	23	24	30	21	26	17	28	18	11	10	28	25	10	26	16	6	642	/
%	100	100	100	88	82	79	79	88	71	85	76	68	71	88	62	76	50	82	53	32	29	82	74	29	76	47	18	/	70

**при основниџе училишџа "Клименџ Охридски"- Прилеџ и "Ѓорѓи Суѓарев"- Биџола
на финалниџи џесџи за јазични и џравоџисни знаења џо македонски јазик**

Број на ученици	БРОЈ НА ЗАДАЧИ																											Вкупно решени задачи	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Број	%
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
4	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
5	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
6	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
8	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
9	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
10	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
12	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
13	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
14	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
15	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100
16	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96
17	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96
18	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	24	89
19	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	+	-	22	81
20	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	19	70
21	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	19	70
22	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	19	70
23	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	16	59
24	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	15	56
25	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	12	44
26	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	12	44
27	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	8	30
28	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	8	30
29	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	26
30	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	22
31	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	19
32	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	15
33	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	11
34	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	11
Точни	34	34	34	31	29	32	22	26	19	19	24	24	26	30	24	23	22	18	17	18	22	28	26	15	26	19	17	659	/
%	100	100	100	91	85	94	65	76	56	56	71	71	76	88	71	68	65	53	50	53	65	82	76	44	76	56	50	/	72

ТАБЕЛА 6 Успехот на учениците од посебно основно училиште "Иднина" - Скопје на финалноот тест за јазични и правоисни знаења по македонски јазик

Број на ученици	БРОЈ НА ЗАДАЧИ																											Вкупно решени задачи		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Број	%	
1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
3	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
4	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
5	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
6	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
7	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
8	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
9	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
10	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
11	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
12	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
13	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	27	100	
14	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	26	96	
15	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	25	93	
16	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	24	89
17	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+	-	21	78
18	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	18	67	
19	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	17	63	
20	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	15	56	
21	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	14	52	
22	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	41	
23	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	41	
24	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	30	
25	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	30	
26	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	22	
27	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	19	
28	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	15	
29	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	15	
30	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	6	22	
31	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	5	19	
32	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	5	19	
33	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	5	19	
34	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	5	19	
Точни	28	34	34	28	32	25	17	25	23	17	19	15	21	21	19	23	26	23	18	17	16	20	21	13	19	18	16	588	/	
%	82	100	100	82	94	74	50	74	68	50	56	44	62	62	56	68	76	68	53	50	47	59	62	38	56	53	47	/	64	

(прилог 5)

**ПРАШАЛНИК ЗА ИНДИВИДУАЛНИТЕ РАЗЛИКИ НА
УЧЕНИЦИТЕ**

1. Дали на учениците од вашите одделенија им предавате:

- а) првпат   б) две години)   в) пет години   д) повеќе години

2. Дали доволно ги познавате учениците од вашите одделенија:

- а) доста добро   б) добро   в) само некои   д) слабо

3. Дали учениците од вашите одделенија се разликуваат меѓусебе во знаење и во други својства:

- а) да   б) не

4. Во што, според вашето мислење, меѓусебе се разликуваат учениците од едно одделение? Наведете ги разликите:

-----

5. Дали индивидуалните разлики меѓу учениците во одделението се:

- а) големи   б) мали   в) незабележителни   г) доста големи

6. Дали организацијата и изведувањето на наставата ја прилагодувате спрема индивидуалните разлики на учениците?

-----

7. Ако во наставата, применувате облици на индивидуализација на наставата наведете кои облици најчесто ги применувате:

Училиште-----

Име и презиме на наставникот-----

Образование-----

Работен стаж во училиштето-----

Кој предмет го предавате-----

(прилог 6)

**ПРАШАЛНИК ЗА ИСПИТУВАЊЕ НА ОДНОСОТ НА
УЧЕНИЦИТЕ СПРЕМА НАСТАВНИТЕ ЛИЧИЊА**

1. Кој начин на работа во наставата повеќе ти одговара?

а) Работата со наставни ливчиња.

б) Вообичаениот, секојдневниот начин на настава.

2. Зошто ти се допаѓа работата со наставни ливчиња?

-----

3. Зошто не ти се допаѓа работата со наставни ливчиња?

(прилог 7)

**ПРАШАЛНИК ЗА ИСПИТУВАЊЕ НА ОДНОСОТ НА
УЧЕНИЦИТЕ СПРЕМА ЗАДАЧИТЕ НА ТРИ НИВОА НА
ТЕЖИНА**

1. Кој начин на работа во наставата повеќе ти одговара?

а) Работата со задачи на три нивоа на тежина.

б) Вообичаениот, секојдневниот начин на работа.

2. Зошто ти се допаѓа работата со задачи на три нивоа?

-----

3. Зошто не ти се допаѓа работата со задачи на три нивоа на тежина?

(прилог 8)

**ПРАШАЛИК ЗА ОРГАНИЗАЦИЈА И ИЗВЕДУВАЊЕ НА
НАСТАВАТА СО ПРИМЕНА НА НАСТАВНИ ЛИВЧИЊА**

1. Кои се предностите на индивидуализираната настава со
примена на наставни ливчиња, според вашето мислење?

-----

2. Кои се недостатоците на индивидуализираната настава со
примена на наставни ливчиња?

-----

3. Кои се основните потешкотии што се јавуваат за и вие да можете во Вашата работа да ги користите наставните ливчиња како облик на индивидуализирана настава?

Наставник-----

Училиште-----

(прилог 9)

**ПРАШАЛНИК ЗА ОРГАНИЗАЦИЈА И ИЗВЕДУВАЊЕ НА
НАСТАВАТА СО ПРИМЕНА НА ЗАДАЧИ НА ТРИ НИВОА
НА ТЕЖИНА**

1. Кои се предностите на индивидуализираната настава со примена на задачи на три нивоа на тежина?

-----

2. Кои се недостатоците на индивидуализираната настава со примена на задачи на три нивоа на тежина?

-----

3. Кои се основните потешкотии што се појавуваат за и вие да можете во Вашата работа да ги користите задачите на три нивоа како облик на индивидуализација на наставата?

Наставник-----

Училиште-----